TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

20. YÜZYIL İSPANYA DIŞ POLİTİKASI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNİN İSPANYOL DIŞ POLİTİKASINA KATKILARI

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim AYDIN

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

20. YÜZYIL İSPANYA DIŞ POLİTİKASI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNİN İSPANYOL DIŞ POLİTİKASINA KATKILARI

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim AYDIN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ömer Aykut ÇELEBİ

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

İbrahim AYDIN

20. YÜZYIL İSPANYA DIŞ POLİTİKASI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNİN İSPANYOL DIŞ POLİTİKASINA KATKILARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer Aykut ÇELEBİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof.Dr. Ömer Aykut ÇELEBİ	.....
Prof. Dr. Çınar ÖZEN	.....
Doç.Dr. Burak TANGÖR	.....

Tez Sınavı Tarihi: 04.11.2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (21/11/2019)

İbrahim AYDIN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 7

GİRİŞ 8

BİRİNCİ BÖLÜM: DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA GENEL HATLARIYLA 20. YÜZYIL İSPANYA TARİHİ 13

I. Emperyal Rüyanın Sonu: Bölünmüş Bir Ülke 13

A. 1898 İspanya-ABD Savaşı ve Sonrası 13

B. İspanyol İç Savaşı 23

II. Franco Yönetimi 29

III. Demokratik İspanya 39

A. AET Üyeliğine Giden Yol 39

B. İspanya: Bir "Avrupa" Devleti 51

1. Felipe González Dönemi 51

2. José María Aznar Dönemi 64

3. José Luis Rodríguez Zapatero Dönemi 75

İKİNCİ BÖLÜM: İSPANYOL DIŞ POLİTİKASINI ŞEKİLLENDİREN AVRUPA-DIŞI UNSUR VE EĞİLİMLER 90

I. Tarafsızlık Geleneği ve İzolasyon Sendromu 90

A. İspanyol İzolasyonunun Arka Planı 90

B. Muhteşem Yalnızlık Rüyasından Dışlanmışlık Kabusuna Uyanış 93

C. İzolasyon Sonrası Periferileşme Tehdidi 96

II. Avrupa-Atlantik İkiliği 99

A. Demokrasiye Geçiş Sürecinde AT-NATO İkilemi 99

B. Batı-İçi Uyum Yılları 101

C. Atlantikçilik Rüzgarı 102

D. Avrupa-Atlantik Dengesine Duyulan İhtiyaç 105

III. Akdeniz Kimliği 109

A. Kökler 109

B. Yenik Emperyalizmin Mağrip Serüveni 110

C. İzolasyon Karşısında Bir Sığınak Olarak Arap Dünyası 111

D. Castiella ve İlk Akdenizci Söylemler 112

E. İspanya'nın Avrupalı Kimliğiyle Akdeniz'e Dönüşü 114

F. Akdeniz İçin Birlik Süreci ve Sonrası 117
IV. Latin Amerika Mirası..... 120
A. İspanya'nın Kimlik Algısında Latin Amerika'nın Yeri ve Hispanik Bilincin Dış Politikada Yer Edinmesi 120
B. Franco Hispanizmi 123
C. Avrupalılaşma Sürecinde Latin Amerika Bağları..... 126
D. Latin Amerika Politikasının Avrupalılaştırılması..... 129
E. Yakın Dönem Gelişmeler: Avantajlar ve Dezavantajlar 131
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İSPANYA'NIN BİR AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ OLARAK DIŞ POLİTİKA AKTÖRLÜĞÜ 134
I. İspanya'da "Avrupa" Kavramı ve Dış Politikaya Yansımaları..... 134
A. "Avrupa"nın Bir İspanyol Sorunu Olarak Kökleri 134
B. Franco Rejiminin Avrupacılığı 138
C. Bir Demokrasi Rüyası Olarak Avrupa..... 142
D. Batı Blokuna Çıpalanmanın Gerekçesi Olarak Avrupa..... 147
II. İspanyol Dış Politikasının Avrupalılaşma Serencamı 153
A. Genel Çerçeve..... 153
B. Konjonktürel Dönüşümler ve Sapmalar 160
1. Çift Kutuplu Sistemin Sona Erişinin Etkileri..... 160
2. Atlantikçi Sapma 164
3. Bağımsız Eğilimlerin Güç Kazanması 169
III. İspanya'nın Avrupa Birliği Üyeliğinin Dış Politika Düzleminde Meydana Getirdiği Etkiler..... 175
A. Avrupa Birliği'nin İspanyol Dış Politikasına Sağladığı Kazanımlar..... 175
1. Siyasi Kazanımlar 176
2. Bürokratik Kazanımlar..... 179
B. İspanya'nın Avrupa Birliği'ne Sağladığı Faydalar..... 181
SONUÇ 186
KAYNAKÇA..... 204
ÖZET..... 212
ABSTRACT..... 213

KISALTMALAR

AAO	Avrupa-Akdeniz Ortaklığı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AİB	Akdeniz İçin Birlik
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AT	Avrupa Toplulukları
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Alanı (*European Free Trade Area*)
ETA	Bask Yurdu ve Özgürlük Örgütü (*Euskadi Ta Askatasuna*)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization*)
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
PP	Halk Partisi (*Partido Popular*)
PSOE	İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (*Partido Socialista Obrero Español*)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UCD	Demokratik Merkez Birliği (*Union de Centro Democrático*)

GİRİŞ

2008 küresel ekonomik krizinin Avro bölgesini sarstığı, Yunanistan'ın moratoryum ilan ederek Avro bölgesinde domino etkisi yaratmasından ve Avrupa bütünleşmesinin en önemli projelerinden biri olan ortak para birimi Avro'nun çökmesine neden olmasından endişe edildiği 2012 yılında İspanya, bankacılık sisteminin çöküntüye uğramaması için Avro bölgesi ülkelerinden bir kurtarma paketi almak niyetindeydi. Dönemin İspanya Başbakanı Mariano Rajoy, Avro Bölgesi yöneticileriyle kurtarma paketi için pazarlık müzakerelerine girecek olan Maliye Bakanını cesaretlendirmek için telefonundan şu kısa mesajı atmış, basına sızan ifadeler bazı tepkilere de neden olmuştu: "Diren, biz Avrupa'nın [Avro bölgesinin] dördüncü [büyük] gücüyüz; İspanya Uganda değildir".[1] İspanya'nın itilip kakılacak bir ülke olmadığını vurgulamak için samimi bir dille ifade edilen bu sözlerin, Uganda'yı sembolik bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak aşağılamanın ötesindeki asıl anlamının, İspanya'nın ne olmadığı argümanı üzerinden bir tür "öz-tanımlama" çabası olduğu görülebilir.

Şüphesiz, kendisini ve parçası olduğu topluluğu bir "öteki" üzerinden tanımlama alışkanlığı Rajoy'a ya da İspanyollara has değildir ve buna hemen her insan topluluğunda şahit olmak mümkündür. Ancak yine de, İspanya gibi gerek ekonomik olarak dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan, gerekse de sosyokültürel olarak geniş coğrafyalara kolay silinmeyecek izler bırakmış canlı bir

---

[1] Laurie Kaufmann, "Spain Is Not Uganda. Say What?", **Forbes**, 13.06.2012, https://www.forbes.com/sites/lauriekauffman/2012/06/13/spain-is-not-uganda-say-what/#304e59994d43, (Erişim tarihi: 19.05.2019)

ülkenin, kendisini -belki bir tür bilinçaltının dışa vurum hâli olarak- küçük, fakir bir Afrika ülkesiyle karşılaştırmasının ilginç bir yönü olduğunu söylemek mümkündür. Rajoy, İspanya'nın Avro krizi bağlamında "ne olmadığını" ifade etmek isterken, neden krizin odağındaki Yunanistan'ı veya İrlanda, Portekiz gibi diğer sorunlu ülkelerden birini değil de, Avro kriziyle alakasız, sembolik bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak Uganda'dan bahsetmek ihtiyacı duymuştur? Rastgele ifade edilmiş görünen bu sözün, aslında İspanyol toplumu ve siyasi elitinin kimlik algısının derinlerinde yatan birtakım endişelere veya -tabir yerindeyse- bir tür "komplekse" işaret ettiğini iddia etmek zor değildir.

Dış politika, ulusların -veya başka bir bakış açısıyla, onları yöneten/yönlendiren siyasi/bürokratik elitin- çıkarlarının diğer uluslar karşısında korunması ve daha geniş siyasi ya da ekonomik imkânlar elde edilmesi için askeri ya da diplomatik araçların kullanıldığı bir ilişki türü olarak tanımlanabilir. Ancak dış politikanın -tıpkı iç politika veya pek çok diğer sosyal olgu gibi- salt rasyonel bir alan olmadığı da bir gerçektir. Dış politikanın şekillenişinde, dış politika aktörünün ve onun kendisini ait saydığı topluluğun kendisini nasıl tanımladığının, ilişki kurulan "öteki" karşısında kendisini -siyasi, ekonomik, askeri, kültürel, ahlâki vb. boyutlarda- nasıl bir pozisyonda konumladığının yeri büyüktür. Bu bakımdan bir ülkenin dış politikasının incelenmesi, o toplumun veya o toplumu temsil eden elitin ortalama kimlik algısından (veya bu kimlik algısı bakımından var olan farklılaşmalar ve iç uyuşmazlıklardan) bağımsız sayılmasa gerektir. Dolayısıyla, 2012 yılında, o anda 26 yıldır Avrupa Birliği üyesi bir ülke olan İspanya'nın başbakanı Mariano Rajoy'un, ülkesini Uganda ile -negatif düzlemde bile olsa- karşılaştırmasının ipuçları da aslında İspanya dış politikasının tarihsel süreç içindeki evriminde saklıdır.

Bu çalışmada, İspanya'nın 20. Yüzyıl boyunca şekillenen dış politikasının ve özellikle Avrupa Birliği üyeliğinin İspanyol dış politikasının evrimine nasıl katkılar sağladığının incelenmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, anlatımın temel olarak üç ön sav üzerinden ilerlediği görülecektir. Bunlardan birincisi, İspanya'nın dış politikasının, ülkenin tarihsel süreçteki etkileşiminden kaynaklı olarak, dış dünya ile sınırlı siyasi bağlarından kaynaklı "bağlamsızlık"tan duyulan rahatsızlık ve bu bağlamda "izolasyon sendromu" adını vermeyi uygun gördüğüm temel bir kaygı ekseninde şekillendiğidir. İspanya, tarihsel süreçte imparatorluğunu oluşturduktan sonra uzun süre takip ettiği, elindekini savunmaya odaklı, içedönük dış politikanın sonucunda, 20. Yüzyıl başlarında post-emperyal travmayı yaşayan ilk Avrupalı güç olarak söz konusu izolasyon sendromunu derinden hissetmişti. Bu sebeple 20. Yüzyılda İspanya, tarihsel bağları olan Avrupa-dışı coğrafyaları dış politikasının asli hedefleri olarak görmüş ve izolasyon sendromunu bu şekilde aşmaya çalışmıştır.

Bir diğer ön sav, İspanya'nın 20. Yüzyıl dış politikasındaki pek çok başlığın arasında, -izolasyon sendromunun dışında- dört alanın temel nitelikte olduğudur. Bunlardan birincisi, Avrupalılık kimliği ve Avrupa entegrasyonu karşısındaki (ve içindeki) politikalardır. İkincisi, Batı-içi iki ana güç odağı olarak Avrupa ile ABD/NATO arasında İspanya'nın aldığı konum ve sürdürülen denge politikasıdır. Üçüncüsü, başta Güneybatı Akdeniz/Mağrip ülkeleri olmak üzere, Akdeniz havzasıyla ilişkilerdir. Dördüncüsü ise İspanya'nın eski emperyal hinterlandı olan ve kendisiyle birlikte daha geniş bir Hispanoamerikan/İberoamerikan alt-dünyanın parçası olarak gördüğü Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerdir. Bunlar arasında diğer dördünden ayrı olarak Avrupa politikaları ayrı bir başlık altında incelenebilecek kadar önem arz etmektedir.

Üçüncü ön sav, İspanya'nın Avrupa ile tarihsel düzlemdeki ikircikli ilişkilerinin, kimliksel düzlemde olduğu gibi dış politika düzleminde de temel nitelikte bir unsur olarak İspanya'nın dönüşümüne katkı sağladığıdır. İspanya özellikle 16. Yüzyıldaki Avrupa içi çatışmalarda aldığı roller ve yükselen Protestanlık karşısında Katolikliğin savunuculuğunu üstlenişi sonrasında, Amerika, Afrika ve Asya'ya yayılmış geniş bir imparatorluğun sahibi olmanın verdiği üstünlük hissinin de etkisiyle, "Avrupa"yla kayda değer bir zihinsel yabancılaşma yaşamış bir ülkeydi. Avrupa ile olan ilişkilerinde 18. ve 19. Yüzyıllardan itibaren merak, takdir ve mesafeliliğin harmanlandığı bir yaklaşımın egemen olduğu İspanya 20. Yüzyıla girerken, uzak coğrafyalarda aradığı güçlü bağları kuramaz ve "nereye ait olduğunu" tam olarak bilemezken, yanı başındaki Avrupa ile arasındaki zihinsel mesafeyi aşmanın kendisi açısından çok daha etkili sonuçlar doğuracağını da fark etmişti. Nitekim 20. Yüzyıl İspanyol dış politikası, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde artan oranda, Avrupa ile yakınlaşmanın çarelerini aramaya çalışmış ve 1986'da AT'ye üyeliğiyle sonuçlanacak bir Avrupa'ya "geri dönüş"ün peşinde olmuştur.

Yukarıda açıklanan savların işaret ettiği çerçevede, bu çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, 1898 ABD-İspanya Savaşı'nı takip eden yıllardan başlayarak, İspanya tarihi dış politika bağlamında ele alınmıştır. 1898 Savaşı sonrasında İspanya'nın yaşadığı kimlik bunalımının ve bu çerçevede ülkenin yaşadığı siyasi bölünmüşlüğün anlatılmasını takiben, 1936-1939 arasındaki İspanyol İç Savaşı ve sonrasında kurulan Franco rejimi dış politika boyutlarıyla incelenmiştir. Bölümün devamında öncelikle İspanya'nın demokrasiye geçiş sürecinde yaşadığı dış politika ikilemleri ve dönüşümleri, daha sonra ise 1986'da gerçekleşen AT

üyeliğinden sonraki birbirini izleyen üç başbakanın (Felipe González, José María Aznar, José Luis Rodríguez Zapatero) dış politikaları açıklanmıştır. İspanyol dış politikasının üzerinde inceleneceği tarihsel zemini oluşturması amacıyla hazırlanan bu bölümde, haklarında uzun vadeli değerlendirmeler yapmak için üzerinden yeterli zaman geçmediği düşüncesiyle Başbakan Zapatero'dan sonra iktidara gelen Mariano Rajoy ve Pedro Sanchez'in iktidar dönemlerine değinilmemiştir.

İkinci bölümde, İspanya dış politikasının üzerine inşa olduğu dört Avrupa-dışı eksen ve bunların İspanya dış politikasındaki yeri açıklanmıştır. İzolasyon sendromunun kökleri, bunu aşmaya yönelik adımlar ve AT/AB üyeliği sonrasına kadar uzanan etkileri incelendikten sonra, Avrupa-Atlantik ikilemi alt başlığı altında İspanya'nın Batı dünyası içinde ABD ve Avrupa ülkeleri arasında yaşadığı çelişkiler ve kurmaya çalıştığı denge açıklanmaya çalışılmıştır. Devamında İspanya'nın Akdeniz coğrafyasında kendisini konumlayışının kökleri üzerinden, Avrupalı kimliğiyle bölgeye dönük entegrasyon vizyonunun gelişimi anlatılmıştır. Son olarak, Latin Amerika ile sosyokültürel düzlemdeki bağları ve bir Hispanik alt-dünya kurgulama çabaları temelinde, İspanya'nın bölge ülkeleriyle 1898 Savaşından itibaren kurmaya çalıştığı bölgesel işbirliği çabaları anlatılacaktır.

Üçüncü ve son bölümde ise, İspanya dış politikasında Avrupalılığın yeri üzerinde incelemeler yapılmıştır. Öncelikle Avrupalılık kimliğinin İspanyol dış politikasındaki yeri, konunun kökeni, Franco rejiminin yaklaşımı ve Avrupa bütünleşmesine entegrasyon bağlamında açıklanmıştır. Sonrasında İspanyol dış politikasının Avrupalılaşması süreci, AT üyeliği öncesinde ve sonrasındaki boyutlarıyla aktarılmıştır. Son olarak İspanya ve AB'nin dış politika anlamında birbirlerine sağladıkları kazanımlar ve imkânlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA GENEL HATLARIYLA 20. YÜZYIL İSPANYA TARİHİ

I. Emperyal Rüyanın Sonu: Bölünmüş Bir Ülke

A. 1898 İspanya-ABD Savaşı ve Sonrası

İtalyan denizci Kolomb'un, İspanyol tahtının himayesinde 1492 yılında Amerika kıtası ile kurduğu temas, dünya tarihinin başlıca dönüm noktalarından biri olduğu kadar, İspanya tarihinin de en önemli gelişmelerinden biridir. Öyle ki, bugün İspanya ulusal gün olarak, diğer pek çok ülke gibi rejim değişikliği, düşman işgalinden kurtuluş vb. yıldönümlerini değil; Kolomb'un Amerika kıtasına ulaştığı gün olan 12 Ekim tarihini kutlamaktadır.[2] Eski Dünya'nın tüm savaş teknolojileri ve hastalıklarıyla birlikte sağladığı bu temas, Amerika kıtasının yerli halkları ve devletleri açısından kıyametvari bir yıkım getirmiş; Avrupalı güçler açısından ise neredeyse el değmemiş durumdaki zenginlikleriyle yeni (ve Avrupa topraklarına nazaran devasa) bir dünyanın kapılarını açmıştır. Elbette İspanya, bu konudaki öncü ülke olmuş; Amerika kıtasının çok büyük kısmına yüzyıllar boyunca hükmetmiştir. Amerika kıtasının doğal zenginliklerinin sömürüsü sayesinde İspanya, bilinen tarihin ilk küresel imparatorluklarından biri olmuş; ancak aynı zenginlikler İspanya'nın uzun vadeye yayılan gerileme ve sosyal ataletine de neden teşkil etmiştir.

---

[2] Joaquín Roy, "Spain: Foreign Relations and Policy", **The Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series,** Miami-Florida European Union Center of Excellence, Özel Sayı: 2, Ağustos 2012, s.5.

19. Yüzyıla gelindiğinde İspanyol İmparatorluğu'nun Amerika toprakları, zayıflayan İspanyol askeri ve ekonomik gücünün yanı sıra, nesillerdir sömürge topraklarında yaşayan ve Kreol olarak bilinen beyaz seçkinlerin iktidar arzularının etkisiyle bağımsızlık sürecine girmiş; 1808'de başlayan savaşlar bölgenin yeni bir siyasi düzen içinde devletleşme sürecini başlatmıştır. Nihayet 1836 yılında Kıta Amerikasındaki İspanyol hakimiyetinin fiilen sona erdiğini İspanya devleti kabul ederek eski kolonileriyle barış antlaşmaları yapmaya başlamıştır; ki çeşitli siyasi sorunlar bu sürecin neredeyse yüzyıl sonuna kadar uzamasına neden olmuştur. 1898 tarihi itibariyle İspanyol İmparatorluğu'nun sömürgeleri Küba, Porto Riko, Filipinler, Ekvator Ginesi, Batı Sahra, Fas kıyısında birkaç küçük enklav ile bazı Pasifik adalarından ibaretti.

İspanya'nın bir koloniden ziyade vilayet olarak gördüğü Küba'da bağımsızlık hareketi savunucularının başlatmış olduğu ayaklanmalar, ülkede ciddi ekonomik çıkarları bulunan ABD ile ilişkilerin gerilmesine yol açmış; bu gerilimin sonunda 1898 yılında patlak veren savaş ise İspanya'nın denizaşırı imparatorluğunu büyük ölçüde sona erdirmiştir. Küba'nın kaybedilmesinin yanı sıra, Porto Riko, Filipinler ve İspanyol kontrolündeki Pasifik Okyanusu adaları da ABD'ye satılmıştır. Böylece Afrika'daki küçük ve yoksul birkaç küçük sömürge dışında dört asırlık İspanyol İmparatorluğu ortadan kalkmış; Amerika kıtasında İspanya'nın hiçbir hakimiyet alanı kalmamıştır.

1898 İspanya-ABD Savaşı, asırlardır süren İspanyol İmparatorluğu'nun sonunu getirerek İspanya'yı küçük bir Avrupa devleti seviyesine geriletmiş olması bakımından modern İspanya tarihindeki büyük kırılma noktalarından biri sayılmaktadır. 1820'lerde İspanya'nın bütün bir kıta Amerikası kolonilerini

kaybetmesi, metropol ve kolonyal İspanyollar arasında yapılıp kaybedilmiş bir savaş olarak görüldüğü için kabullenilmesi görece kolay bir olgu olmuştu. 1898'de ise o güne dek hor görülen bir yabancı güç karşısında İspanya'nın gururu ağır şekilde kırılmış; İspanya'nın büyük güç imajı iç kamuoyu tahayyülünde tamamen yıkılmıştı.[3] Hâl böyleyken yaşanan askeri mağlubiyet, yüzyıldır süren siyasi çalkantılar ve ekonomik durgunlukla zaten aşınmış durumdaki siyasi düzenin meşruiyetini sarsmakla kalmamış; doğrudan İspanyol öz-algısının ve gururunun yara almasından kaynaklı manevi bir felakete dönüşmüştür. Ünlü Hispanist Raymond Carr'ın, 1898 Savaşı'nın aslında çoktandır ikincil güç pozisyonuna gerilemiş durumdaki bir ülkenin kurtarılamaz -ve anakronik- emperyal mirasının doğal ölümü olduğu yönündeki değerlendirmesini burada belirtmekte fayda vardır.[4] Tam da bu sebeple, yani İspanya'nın uzun zamandır yüzleşmediği fiili gerçekliğin, inkâr edilemez şekilde kendini aşikâr etmesinden ötürü İspanyol entelijansiyasında kimliksel bir travma yaşandığı, önemli kültürel ve entelektüel tartışmalara kapı açıldığı görülmüştür.

1898 mağlubiyeti sonrasında İspanyol seçkinlerinin yaşadığı travmanın ve itirazlarının temsilcisi sayılan "98 Kuşağı", ayrı dünya görüşlerinden pek çok güçlü entelektüel kişiliği kapsayan geniş bir yelpazeydi. İspanyol sosyopolitik yapısına edebi ve entelektüel düzlemde eleştiriler getiren bu aydınlar, sınıfsal ya da bölgesel herhangi bir çıkarın temsilcisi olmadıklarından siyasal bir karşılıkları da olmayan kişiliklerdi; bununla birlikte 1930'lar neslinin zihin dünyalarının inşasındaki yerleri büyüktü. 98 Kuşağı'nın itirazları, İspanyol geçmişi ile çağdaş Avrupa üzerine

---

[3] Raymond Carr, **Spain: 1808-1975,** Oxford University Press, 2. Baskı, New York, 1999, s.387
[4] **ibid.,** s.388.

tefekkürlerin eseri olarak sosyal ve ahlaki bağlamda gelişmişti. Costa, Unamuno, Pío Baroja, Maeztu, Machado, Ortega y Gasset gibi farklı anlayışlardan gelen bu kişilerin belki de en önemli ortak noktaları, tıpkı 18. Yüzyıldaki Aydınlanmacı seçkinler gibi, İspanya'nın geri kalmışlığını dert edinmiş vatanseverler olmalarıydı. Bazıları yoz bir toplumda ideal duruşun inzivaya çekilmek olduğunu söylese de, genelde iki temel bakış açısı öne çıkmaktaydı: Bir kısmı İspanya'nın ataletini ancak Avrupa etkilerinin/Avrupalılaşmanın kırabileceğini söylerken, bir başka grup (Japonya'nın Avrupa usul ve yöntemlerini hızlıca benimsemesi örneğine atıfla) "Japonlaşma" uğruna İspanyol değerlerini kurban etmenin gerçek bir dirilişin imkanını tamamen ortadan kaldıracağına inanıyordu. "İspanyolların yetersizliği", "İspanyol aşırıcılığı", "İspanyol bireyciliği" gibi bazı kalıplaşmış genellemelerin yaygınlıkla kullanıldığı, "İspanyolluğun" ne olduğuna dair karamsar tartışmalar da bu Avrupalılaşma tartışmalarına eşlik ediyordu.[5] Ama her halükârda 98 Kuşağı'nın en Avrupacı olanları bile, İspanyol tarihine içkin bir deha özü olduğunu ve Avrupa tekniklerinin İspanyol değerleri ile bütünleştirilerek benimsenmesi gerektiğini düşünüyordu. Yine de tutucu Katolik çevrelerin gözünde bu aydınlar ulusal değerlerin düşmanıydı ve 1808'deki Fransız işgalinde işbirlikçilik yapan "Fransız muhibbi" (*Afrancesado*) seçkinlerden farksızlardı[6]: 19. Yüzyıl başından bu yana varlığını sürdüren modern-gelenekçi ayrımının, kanlı bir iç savaşla "taçlanacak" olan derin bir ideolojik bölünmeye doğru evrildiğinin işaretleri kendini göstermeye başlamıştı.

---

[5] **ibid.,** s.528.
[6] **ibid.,** s.525-531.

Dolayısıyla, İspanyol siyasi düşüncesinde -ve dış politika kurgusunda- kendini hâlâ hissettiren Avrupa'ya bakış farklarının da temel hatlarıyla 98 Kuşağı'nın tartışmalarında şekillenmeye başladığı anlaşılmaktadır. İspanya'nın tarihini modernite ve gelenek arasında bir çekişme olarak okumak giderek yaygın bir yorum hâline gelirken; ünlü düşünür Ortega y Gasset'in "İspanya denen problemin çözümü Avrupa'dır" sözünde simgeselleşen, İspanya'da modernitenin kesin ve nihai zaferinin (ve dolayısıyla yeniden saygın ve güçlü bir ülke olabilmenin) ancak "Avrupalılaşma" ile sağlanabileceği yönündeki anlayış, gelenekçi ve tutucu-muhafazakâr kesimler karşısında giderek güç kazanmaya başlamıştır.[7]

1898 sonrasının kimliksel tartışmalarının tetiklediği bir başka unsur "*Hispanoamericanismo*" kavramının canlanması olmuştur. Latin Amerika'nın İspanyolca konuşan halkları ile İspanyolların sosyopolitik bir bütün teşkil ettiği yönündeki fikre dayanan bu romantik idealizmin, aslında siyasi veya ekonomik bağlamda ciddi bir karşılığı bulunmuyordu.[8] Ancak ilerleyen dönemlerde bu kavram, İspanya'nın uluslararası düzlemde kendini tanımlama ve konumlandırma çabasında kayda değer unsurlardan biri hâline gelmeye başlayacak; bu çizgi üzerinden kimi

---

[7] Esther Barbé, "Spain: The Uses of Foreign Policy Cooperation", **Actors in Europe's Foreign Policy** (Ed. Christopher Hill), Routledge, Londra, 1996, s.108.
Ayrıca; Jose I. Torreblanca, "Ideas, preferences and institutions: Explaining the Europeanization of Spanish Foreign Policy", **ARENA Working Papers WP 01/26,** http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-working-papers/2001-2010/2001/wp01_26.htm, 2001, (Erişim: 28.11.2017).

[8] İspanya'nın Amerikan kolonileri daha 18. Yüzyılda bile bu kopukluk durumundan muzdaripti: İspanyol metropolünün teoride koyduğu ticari tekellere rağmen, fiiliyatta kolonilerin ihtiyaçlarını tamamen karşılayamaması, başta İngilizler olmak üzere pek çok farklı gücün bölgede kaçakçılık faaliyetleri sürdürmesine kapı açmış, bu da bölge ticaretinin daha o dönemden itibaren İspanya'nın kontrolünden çıkmaya başlamasını beraberinde getirmişti. Bağımsızlık sonrasında Britanya ve ABD'nin bölgenin ticaretine ağırlıklarını koydukları görülmüştür.

sembolik adımlar atılacaktır.[9] Bununla bağlantılı bir durumun Latin Amerika ülkelerinde görülmesi de ilginç bir gelişme olarak karşımıza çıkar: Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlıklarının ilk yıllarında İspanya'ya ve -bu ülkelerin geri kalmışlığının müsebbibi olarak görülen- kolonyal geçmişine karşı olumsuz bir bakış açısı egemendi; İspanya ve temsil ettiği değerlere karşı ise küçümsemeyle yaklaşılmaktaydı. Bu durumun 1898 Savaşı'nın "Latin ırkına" getirdiği aşağılanmayla değiştiği; ABD bölge açısından yeni büyük tehdit olarak kabul edilirken, İspanya ve Latin Amerika arasında belli bir yakınlaşma atmosferinin doğmaya başladığı değerlendirilmektedir. Ancak bu ortamda bile ticari ve diplomatik ilişkiler hâlâ sınırlıydı ve "Hispanoamerikan" idealizmini gerçeğe dönüştürebilecek düzeyden uzaktı.[10]

Fas'taki İspanyol kontrolü uzun zaman boyunca Akdeniz sahilindeki birkaç enklavdan ibaretti ve yayılmacı bir eğilim sergilememişti; ancak özellikle 1898 felaketinden sonra yara alan İspanyol gururunun telafisi de Kuzey Afrika'da varlık göstermekten geçiyordu. Fas'ın Akdeniz kıyısının İspanya dışında bir Avrupa gücünün eline geçmesi İspanya'nın büyük güç olmadığının -ve olmayacağının- kabul edilmesi anlamına gelecekti.[11] Nitekim 1912'de Fas'ta Fransız protektorası kurulunca, Fas'ın Akdeniz sahilini çevreleyen dar bir bölge İspanyol yönetimine verilmişti; ne var ki bu durum İngiltere ve Fransa tarafından, kendi aralarında bir dengeleyici ve Almanya'nın bölgeye girme çabalarına karşı bir tampon olarak

---

[9] Charles T. Powell, "Spain's External Relations: 1898 – 1975", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995, s.13.
[10] Roy, **op.cit.,** s.17.
[11] Carr, **op.cit.,** s.517-518.

kullanılmaktan daha öte bir anlam taşımamaktaydı.[12] Üstelik bölge coğrafi açıdan zor, ekonomik açıdan fakir ve bağımsızlıkları konusunda oldukça dirençli kabilelerle meskundu; Rif olarak bilinen bu bölge İspanya açısından kazançtan ziyade külfet getirmişti.[13]

1921'de Fas'taki İspanyol bölgesinde kabileler karşısında alınan ağır yenilgi, zaten çok popüler olmayan Fas macerasını tekrar tartışmaya açmış; Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki sosyal çalkantılarla zaten sarsılmış durumdaki siyasi düzenin de iyice gözden düşmesine neden olmuştu. 1868'den bu yana siyasete hakim olan liberal ve muhafazakâr siyasetçilerin,[14] gerek Kral, gerekse de kamuoyu tarafından güvenilmez bulunduğu bu ortamdan faydalanan General Miguel Primo de Rivera 1923 Eylül'ünde Barcelona'da bir muhtıra yayınlamış ve Kral XIII. Alfonso tarafından Başbakanlığa atanmıştır. İspanyol siyasal sistemi, tam da Fas krizinin tetiklemesiyle oligarşik bir yapıdan demokratik bir yapıya evrilme sürecindeyken, General Rivera'nın askeri diktatörlüğünün kontrolüne girmiştir.[15]

General Primo de Rivera, 1923'te iktidarı ele aldığında, üç ay içinde "normalliğe" geri döneceğini söylüyor ve gerçekten de öyle düşünüyordu: Ülkeyi içinde bulunduğu kargaşalı ortama politikacı sınıfının sürüklediğine inandığı için Restorasyon devri politikacılarını dışlama yoluna başvurmuş, ancak bunların yerlerini almasını umduğu "apolitik" yönetici sınıfını da bulamamıştı. Apolitik

---

[12] Powell (1995), **op.cit.,** s.11-12.
[13] Carr, **op.cit.,** s.518
[14] 1868'de Kraliçe II. Isabella'nın tahttan indirilmesi sonrasında yaşanan ve arada iki yıllık bir cumhuriyet denemesinin yaşandığı kaotik siyasi ortam, Isabella'nın oğlu XIII. Alfonso'nun 1875'te tahta geçirilmesi ile sona ermişti. Bourbon Restorasyonu denen bu dönemde anayasal bir monarşi düzeni söz konusu olsa da, temelde liberal ve muhafazakâr partiler arasında (Başbakanlığın sırayla el değiştirmesi yoluyla) siyasi bir denge gözetilmişti. 1898 Savaşı bu oligarşik düzenin meşruiyetine ağır bir darbe indirmişti.
[15] **ibid.,** s.522-523.

seçkinleri yaratmaya çalışırken, patriyarkal nitelikler sergileyen, görece ılımlı bir dikta yönetimine dönüşen Rivera iktidarı, dinsel ve ulusal manada muhafazakâr olmakla birlikte, sosyal konularda belli ölçüde reformcu özellikler de göstermiştir. Rivera'nın özellikle yol ve sulama gibi başlıklarda ağırlık verdiği kamu yatırımları ise döneminin en önemli mirası olmuştur. General Rivera'nın dış politikadaki başlıca icraatleri ise ülkenin prestijini artırmaya yönelik politikalara ağırlık vermekti. Milletler Cemiyeti'nde Latin Amerika ülkelerine destek verilmesi ve cemiyetin resmi dillerinden biri olarak İspanyolca'nın kabulünün sağlanması, Dışişleri Bakanlığında özel bir Latin Amerika birimi oluşturulması, 1929'da Sevilla şehrinde Büyük İbero-Amerikan Fuarı'nın düzenlenmesi gibi adımlarla bir "Hispanik Blok" oluşturmaya gayret eden Rivera İspanyası, bu sebeple ABD ile sürtüşmeler de yaşamıştır.[16]

Birinci Dünya Savaşı sonrasında artmaya başlamış olan toplumsal gerginlikler, General Rivera'nın siyaset ve ekonomi yönetimindeki tecrübesizliğinin de etkisiyle her cenahtan kendisine karşı giderek derinleşen bir muhalefet birikmesine neden olmuştur. Özellikle ordunun itirazsızlığını iktidarı için açık bir desteğe dönüştürmeyi başaramaması Rivera'nın siyaseten sonunu getiren en kritik unsur olmuştur. Hem ordunun hem de tahtın desteğini kaybettiğini anlayınca, General Rivera 1930'da yönetimi kendiliğinden bırakmıştır. Ancak Rivera devrinde başlayan ve Katalonya'da özellikle derinleşen huzursuzlukların yönetilememesi, monarşinin de -özellikle büyük şehirlerdeki- siyasi meşruiyetini kaybetmesine sebep olmuştur. Nitekim 1931 yılındaki yerel seçimlerde cumhuriyetçi ittifakın büyük şehirlerde güçlü bir zafer kazanmasını kendisine yönelik desteğin ortadan

---

[16] Powell (1995), **op.cit.,** s.14

kaybolduğu şeklinde yorumlayan Kral XIII. Alfonso, muhtemel bir iç savaşla kan dökülmemesi adına tahttan çekilerek Cumhuriyetin ilanının önünü açmıştır.[17]

1931'de ilan edilen cumhuriyet büyük ölçüde sol cumhuriyetçiler, sosyalistler ve bölgesel partilerin egemenliğinde olmuştur. Bu dönemde özellikle Katolik Kilisesi'nin ayrıcalıklarını ortadan kaldırmaya yönelik adımlar ile sol siyasi hareketlerin temsilcilerinin sıklıkla dillendirdikleri devrimci söylemler, dindar-gelenekçi kırsal nüfusun, toprak sahiplerinin ve ılımlı muhafazakâr orta sınıfların Cumhuriyet yönetimine karşı muhalif bir tavır almalarını -veya mevcut karşıtlıkların güçlenerek taban bulmasını- beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyetin yer yer radikalliğe savrulan sol eğilimli politikaları dış politikada da sorunlar oluşturmuş, hemen her önemli güçte rahatsızlık doğurmuştur: İngiltere ve Fransa sosyoekonomik reformların kendi vatandaşlarının yatırımlarını tehdit etmesinden dolayı teyakkuza geçmiş durumdaydı. Vatikan din-devlet ayrımı ve Kilise'nin devletin kontrolüne alınması yönündeki politikalardan dolayı Madrid'e tepkiliydi. Almanya ve İtalya ise İspanya'nın sosyalist bir cumhuriyete dönüşüyor olmasını tehdit olarak algılıyordu. Cumhuriyetin uluslararası düzlemdeki en büyük destekçileri, başta Meksika olmak üzere Latin Amerika ülkeleriydi; bu ise İspanyol dış politikasında "*hispanoamericanismo*" yaklaşımına güç veren bir durumdu. Ancak İspanya'nın zayıf diplomatik ve ekonomik kapasitesi, retorik bağlamında güç kazanan Hispanoamerikanizmi somut düzlemde destekleyecek bir temel sağlıyor

[17] Detaylar için bkz. Carr, **op.cit,** s.564-602

olmadığından, Rivera devrinin devamı olan Hispanik Blok arayışları karşılık bulamıyordu.[18]

1933 seçimlerini kazanan merkez ve muhafazakâr partilerin seleflerinin gerçekleştirdikleri bazı reformlardan geri dönmeleri, ayrıca 1934 yılında yaşanan bazı grevlerin kanlı bir şekilde bastırılması, ülkedeki -sağ ve sol arasında olduğu kadar farklı sol gruplar arasında da- siyasi gerginlik ve kutuplaşmayı derinleştirmiştir. Belki bunlardan daha da önemli bir unsur ise, ordunun küçültülmesi ve reforme edilmesine dair girişimler sebebiyle, kamuoyunda güçlü etkinlikleri bulunan sol partilere karşı ordunun da tepkilerinin güçlenmesiydi: 19. Yüzyıl başından beri ülkedeki siyasi iktidarın belirlenmesinde hep ağırlığı olmuş olan ordu açısından, sivillerin askeri konulardaki adımları ordunun itibarıyla oynanması anlamına geliyordu. Bu "itibar" endişesinin subaylar arasında belli bir yaygınlık kazanması, -elbette ideolojik gerekçeler de var olmakla birlikte- siyasi iktidara itaat ilkesinin zayıflamasını beraberinde getirmişti. 1936 Şubat ayındaki seçimleri sol ittifakın az farkla da olsa kazanması sonrasında ordu içinde hareketlenmeler başlamış; Cumhuriyet hükümetinin fazla önem vermediği bu durum, sonunda Temmuz 1936'da ordunun ayaklanması ve İç Savaş'ın başlamasıyla sonuçlanmıştır.[19]

---

[18] Powell (1995), **op.cit.,** s.15.
[19] Cumhuriyetin iç savaşa sürüklenişine dair detaylar için bkz. Carr, **op.cit.,** s.603-651.

B. İspanyol İç Savaşı

İspanya'da 1936-1939 yılları arasında yaşanan iç savaş, İkinci Dünya Savaşı'nın provası olarak nitelendirilebilecek kadar uluslararası boyuta sahip bir olguydu. Ancak asıl olarak, İspanya'nın 18. Yüzyıldan beri devam eden sancılı tarihi boyunca birikmiş olan ülke içi bölünmelerin, çelişkilerin, travmaların ve bu süreçte gelişmiş olan siyasi kültürün yıkıcı unsurlarının bir sonucuydu. İç savaşın detaylı bir incelemesi bu çalışmanın sınırlarını aşacak olsa da, bazı önemli noktaları vurgulamakta fayda vardır.

19. Yüzyıl boyunca İspanyol siyaseti, belki de dönem Avrupası açısından tipik bir durum teşkil edecek şekilde, aşırı siyasi uçların -egemenliğinde olmasa bile- büyük etkisi altında kalmıştır. Bu bağlamda tutucu monarşist bir hareket olan Karlizm, Katalonya ve Bask bölgelerindeki sanayi merkezlerinde yükselen anarşist hareketler bunların en önemlileridir. Ayrıca Ortaçağ'dan kalma yerel özerklikler çerçevesinde gelişen bölgesel kimliklerin, devletin merkeziyetçiliğiyle yaşadığı gerilim de 19. Yüzyıldaki yaygın siyasi şablonlardan biri olmuştu.

1808-1814 arasında ülkeyi işgal etmeye çalışan Napoléon Fransasına karşı verilen ve genellikle gerilla savaşı formunda sürdürülen Bağımsızlık Savaşı direnişinin de, İspanyol siyasetinde 20. Yüzyıl içlerine kadar uzanan bazı sorunlu unsurların şekillenmesinde önemli rol oynadığı ifade edilmektedir. Lider kültü, yabancı kökenli kanunlara duyulan küçümseme gibi gerilla değerlerinin pek çok insan tarafından benimsenmesine yol açan bu direniş döneminin sonuçları, uzun vadede 19. yüzyıl İspanyol siyasi geleneğinde istikrarsızlaştırıcı etkiler ortaya

çıkarmış; gerek tutucu sağ, gerekse de aşırı sol, isyankarlık kültürünün bu ilksel varyasyonu üzerinden beslenmiştir.[20] Fransızlara karşı verilen Bağımsızlık Savaşı'nın İspanyol siyasetine olan en kalıcı etkisi ise askerlerin devleti yönetme iddiasını benimsemeleriydi: "Subayların çürümüş/yolsuz sivil politikacılar karşısında ulusun iradesinin temsilcileri olduğu" fikri bu dönemden itibaren ordu içinde taban bulmaya başlamış; hatta savaş boyunca askerlerin sivil direniş hükümetlerini devirerek yönetimi ele almalarına dair tartışmalar sürüp gitmişti.[21]

1840'lardan itibaren İspanyol siyasetinde önemli bir şablon daha şekillendi: Sistemdışı (Karlist ya da Cumhuriyetçi) veya yabancı unsurlara karşı birleşen, ancak diğer zamanlarda rekabet hâlinde olan üç gücün (Taht, ordu ve politikacılar) arasında sürdürülen denge. Bu denge çerçevesinde, güçlerden birisi baskınlaşma eğilimi gösterdiğinde diğer iki güç buna karşı birleşiyor ve üçüncü tarafın gücü kırılıyordu; bunun 19. Yüzyıl boyunca, hatta 20. Yüzyıl içlerine kadar çeşitli örnekleri yaşanmıştır. 1930'larda İspanya'da ordu ve politikacılar arasındaki ilişkiler bozulur ve ülke iç savaşa sürüklenirken dengeyi yeniden kurabilecek olan bir tahtın var olmaması bu açıdan trajik sonuçlar doğurmuştur. Ordunun iç savaş yoluyla -adeta tahtın ikamesi olarak- bir diktatörlük kurmaya çalışması bile bu şablonun kendini gösterdiği bir olgu olarak okunabilir.[22]

1936'da iç savaş patlak verdiğinde, İspanyol siyasetine egemen olan bu şartların dışında büyük bir de politik bölünmüşlük hâli söz konusuydu. Bu durum her iki cephede de sözkonusu olmakla birlikte, Cumhuriyetçi cephedeki ahvâl çok daha

---

[20] **ibid.,** s.109.
[21] **ibid.,** s.109-110.
[22] **ibid.,** s.210

zordu: Düzenli bir direniş ordusu oluşturulmasına karşı çıkan anarşistler, proleter tabana hakimiyet için on yıllardır anarşistlerle sert bir rekabet hâlindeki sosyalistler, İspanya'dan ziyade Sovyetler Birliği'nin çıkarları çerçevesinde hareket eden komünistler başta olmak üzere; Cumhuriyetçi direnişi temsil eden çok sayıda siyasi yapının arasındaki derin güvensizlikler, çekişmeler ve hatta çatışmalar, organize bir direnişin oluşumuna ve etkin bir mücadele verilmesine büyük engel teşkil etmiştir. Ordunun ve generallerin Milliyetçi cepheye hakimiyeti ise, Falanjist ve monarşist partiler arasındaki bölünmenin daha az sorun çıkarmasını sağlamış; siyasi çekişmeler muhalif seslerin sert biçimde bastırıldığı ve farklı grupların tek bir parti çatısı altında birleştirildiği bir tür "bürokratikleştirme" ile etkisiz hâle getirilmiştir.[23]

Savaş her ne kadar proleter partilerin askeri ve milis güçleri ile ordu ve sağcı milisler arasında gerçekleşmiş olsa da, İspanyol orta sınıfının durumu savaşın gidişatı açısından kritik bir role sahiptir. İspanya'nın geleneksel sınıflarının güç tekelinin 19. Yüzyıla yayılan kırılma sürecinde ve hatta Cumhuriyetin ilanına giden yolda orta sınıf/burjuva aydınların büyük rolleri olmasına rağmen, Cumhuriyete ilk yıllarından itibaren ağırlıklarını koymuş olan proleter partiler açısından orta sınıf radikalizmi güvenilir değildi. Dolayısıyla politik anlamda örgütlenmeleri görece zayıf olan orta sınıfların yönetimdeki etki güçleri sınırlı durumdaydı. Bu durum orta sınıfların kimi kesimlerinde Cumhuriyete karşı belli bir yabancılaşma, dolayısıyla bir bölünme doğurmuştu. Ordu cumhuriyete karşı savaş açar ve iç savaşı başlatırken kendi zümresel rahatsızlıkları elbette vardı; ancak işçi sınıfıyla ittifak yapmak ile Cumhuriyet ile birlikte doğan kaotik atmosferden kurtuluşu Milliyetçilerde aramak

---

[23] **ibid.,** s.656-679.

arasında bölünmüş olan orta sınıftaki bu çatlağı iyi kullanabilmiş olmasının ordunun nihai başarısında önemli bir rol oynadığı değerlendirilmektedir.[24]

Savaşın kazanılmasını sağlayan iki temel unsur vardı ki, her ikisinde de daha 1937'den itibaren Milliyetçi cephe üstün konuma ulaşmıştı: Bunlardan birincisi, dışarıdan sağlanan silah ve eğitici personel desteğinin miktarı ve etkinliği, ikincisi ise bu imkanları kullanarak etkili bir savaş gücünün hızlı biçimde yetiştirilmesiydi.[25] Bu bağlamda iç savaşı uluslararası düzleme ilk kez Milliyetçiler taşımış; General Franco'nun (Milliyetçi savaş gücünün en önemli unsurunu teşkil eden) Fas'taki tecrübeli ordusu İspanyol anakarasına İtalyan hava kuvvetlerine ait uçaklarla geçmişti (Donanma Cumhuriyete sadık kalmıştı). İlerleyen dönemlerde Milliyetçiler Almanya'dan ve -daha da coşkulu bir destekçi olarak- İtalya'dan destek almayı sürdürdüler. Almanya ve İtalya, Milliyetçilerin zaferine verecekleri destekle "ucuz yoldan bir müttefik" elde etmeyi umuyordu. Dahası, Franco'nun hızlı bir zafer kazanacağını düşünerek kendisini erkenden tanımışlardı ve Milliyetçilerin geciken zaferi Hitler ve Mussolini açısından biraz da prestij meselesi hâline gelmiş durumdaydı. Cumhuriyet hükümetinin yardım arayışları Fransa'da başlarda sempatiyle karşılanmıştı. Ne var ki Britanya, Almanya ile muhtemel bir karşılaşmadan kaçınmak ve İtalyan dostluğunu elde etmek istiyor; ayrıca Cumhuriyetçi cephedeki -ulusal ekonomik çıkarlara tehdit olarak görülen- sol hakimiyetinden dolayı rahatsızlık duyuyordu. Bu şartlar altında Britanya tarafsız kalmaktan yana tavır almış ve kendisiyle birlikte Fransa'yı da bu politikayı izlemeye mecbur bırakmıştır. Cumhuriyetçilere desteği yalnızca Sovyetler Birliği vermiş; bu

---

[24] **ibid.,** s.437.
[25] **ibid.,** s.679.

ise Batılı demokrasilerden ümitsizce yardım bekleyen Cumhuriyet yönetiminde Sovyet nüfuzunun giderek artmasına, Sovyetlerin dış politikasında Almanya'nın saldırısından kaçınma hedefi önem kazandıkça da Cumhuriyetin tamamen yalnız kalmasına yol açmıştır.[26]

İspanya İç Savaşı'nın Almanya ve İtalya açısından en büyük getirisi, bu iki ülke arasındaki bağların sıkılaşmasını sağlaması olmuştu: Ağustos 1936'dan itibaren İspanya iç savaşına müdahale etmek yönündeki mutabakatları, aynı yılın Ekim ayında Berlin-Roma Mihveri'nin kurulmasına giden yolu açmıştı.[27] İtalya, Franco'nun kendisi açısından önemli bir ortak olacağını umarak ve Akdeniz'de İngiltere'nin gücünü kıracak üs vb. kazanımlar elde edebilme ümidiyle Milliyetçilere karşı hayli cömert bir destek sağlıyordu. Ne var ki bu destek uzun vadede İtalya açısından zararlı olmuş, kayda değer bir kazanım sağlanmadan akıtılan silah ve paranın bolluğu, İkinci Dünya Savaşı'ndaki İtalyan askeri performansına etki edecek bir yoksunluğa sebebiyet vermiştir.[28] Hitler bu savaşın Mussolini'nin dikkatini dağıtarak Avusturya'yı ilhakına rıza göstermeye zorlamasından dolayı memnundu; ancak İspanyol kaynaklarını bir nevi sömürge ekonomisi bağlamında kullanmak yönündeki arzularının Franco'nun kolay teslim olmayan bağımsızlıkçılığı sebebiyle boşa çıkmasından ötürü de rahatsızdı.[29]

Sovyet desteği olmasaydı, kötü örgütlenmiş bir direnişle savunulmaya çalışılan Cumhuriyet birkaç ay içinde düşebilirdi. Gerçekten de Sovyet silah yardımları ve dünyanın farklı ülkelerinden gelen gönüllülerden oluşan birlikler

---

[26] **ibid.,** s.679-681.
[27] Powell (1995), **op.cit.,** s.16.
[28] Carr, **op.cit.,** s.681.
[29] **ibid.,** s.682.

savaşta Cumhuriyetçi cephe açısından hayati katkılar sağlamıştı. Nitekim 1938'den itibaren, Milliyetçilerin deniz ablukası ve Fransız sınırının kapatılmasının da etkisiyle Sovyet yardımları azalma eğilimine girmiş, bu ise Cumhuriyetçiler açısından ölümcül olmuştur. Raymond Carr'a göre son tahlilde Franco'ya zaferi asıl getiren, Mihver yardımlarının çokluğundan ziyade, bu yardımların tutarlılık ve devamlılık içinde sağlanmış olmasıydı.[30]

[30] **ibid.,** s.682-683.

II. Franco Yönetimi

Nisan 1939'da iç savaştaki zaferini ilan eden Franco, ülkesinin yeniden toparlanması açısından dünyadaki barış ortamının devamını umuyordu. Ne var ki, Avrupa'da savaş çanları çoktan çalmaya başlamıştı. Kendi yönetimindeki İspanya gibi muhafazakâr-Katolik ve otoriter bir rejim olan Polonya'nın Almanya ve SSCB arasında paylaşılarak işgal edilmesini hayli endişe verici bir gelişme olarak gören Franco'nun, büyük savaşı engelleyebilecek bir gücü ya da ağırlığı yoktu: İspanya hükümeti, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini takiben tarafları barışa davet eden bir çağrıda bulunmuşsa da, bu çağrısı -doğal olarak- dikkate alınmamıştı. Franco kısa süre içinde ülkesinin tarafsızlığını ilan etti ve savaş sonuna kadar da bu pozisyonunu -en azından teorik olarak- değiştirmedi. Savaşın seyri esnasında İspanya zaman zaman Almanya'ya yakınlaşmış olsa da, Alman işgaline uğrama tehlikesini bertaraf etmek isteyen zayıf bir ülke olarak, Franco İspanyasının her iki savaşan tarafın da düşmanlığını çekmemek için denge gözetmek zorunda olduğu teslim edilmelidir.[31]

Savaş sona erip de faşizm ve Nazizm yenilgiye uğratıldıktan sonra galip devletler, Nazi desteğiyle iktidara yükselmiş ve savaş esnasında Nazilere destek sağlamış olan Franco'yu cezalandırmak konusunda istekliydi. Özellikle SSCB lideri Stalin, Potsdam görüşmelerinde İspanya'ya müdahale edilmesi yönünde öneride bulunmuş, ancak bu öneri özellikle Britanya Başbakanı Churchill tarafından olumsuz karşılanmıştı. Müttefikler orta yolu İspanya'nın Birleşmiş Milletler'e (BM)

---

[31] Powell (1995), **op.cit.,** s.16-18.

alınmaması çerçevesinde bulmuşlardır.[32] İspanya BM'ye alınmadığı gibi, 1946'da BM Genel Kurulunda alınan bir kararla diplomatik izolasyonla cezalandırılma yoluna gidilmiş; İspanya ile diplomatik bağların azaltılması yönünde yapılan çağrıya çok az sayıda ülke kayıtsız kalabilmişti. Bu şekilde ciddi bir yalnızlığa, hatta tecride uğrayan Franco, ülkenin siyasi yapısını diktatörlük çağrıştıran unsurlardan olabildiğince arındıracak kurumsallaşma adımlarını hızlandırmaya yönelmiştir. 1943'te geleneksel İspanyol parlamentosu Cortes'i -yasama değil, danışma organı olarak- yeniden kuran ve 1945'te de bir tür anayasayı yürürlüğe koyan Franco, 1947'de ise ülkeyi -henüz bir kralı olmayan- bir monarşi ilan etmiştir.[33] Franco'nun bu adımlarla Batılı demokrasiler arasındaki "faşist diktatör" imajını, daha kabul edilebilir sayılan "geleneksel otokrat"a dönüştürmeye çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Herşeye rağmen Franco'yu asıl kurtaran, savaşın galipleri arasındaki rekabetin hızla düşmanlığa evrilmesi ve böylece kızışan Soğuk Savaş şartları olmuştur. Daha 1948'de ABD İspanya'yı Marshall Yardımı'ndan faydalanacak ülkeler arasında planlamaktaydı; ancak Batı Avrupalı müttefiklerinin baskısı bu plandan vazgeçilmesine neden olmuştu.[34] Kore Savaşı sonrasında da ABD, Avrupa'da muhtemel bir Sovyet işgaline karşı askeri anlamda manevra derinliği ve stratejik destek noktası teşkil edebilecek olan İspanya'yı Batı savunma sistemine dahil etme fikrini tekrar gündemine alıyordu. Franco maruz kaldığı tecridi aşabilmek adına Sovyet korkusunu iyi kullanmış; kendisini "anti-komünist müttefik"in prototipi

---

[32] Carr, **op.cit.,** s.714.
[33] **ibid.,** s.18-19.
[34] **ibid.,** s.19.

olarak sunmaya başlamıştır. Ancak bu aynı zamanda, Franco rejiminin özellikle Batı'ya karşı diplomatik etkinliğini, Soğuk Savaş şartlarının sertliğine bağımlı hâle getiren bir unsur olacaktı.[35] Üstelik Franco İspanyası hiçbir zaman Batı (özellikle de Kuzey) Avrupalı devletlerin vetosunu aşamadığı için, ABD'nin olumlu bakmasına rağmen, NATO'ya da üye olamamıştır.

Batı'nın tecridinden kendini kurtarmaya çalışan İspanya için bir diğer çıkış arayışı ise Latin Amerika ve Arap ülkeleriyle ilişkileri geliştirmeye çalışmak şeklinde tezahür etmiştir. Nitekim bu çabalar bir süre sonra karşılık görmeye başlamış; 1948-1949 yılları arasında bazı Latin Amerika ülkeleri 1946 tarihli BM kararının kaldırılmasını istemiştir. 1950'ye gelindiğinde ise Latin Amerika ülkelerinin çoğu, Madrid'de büyükelçilik açarak BM kararını reddeden ülkeler arasına girmiş durumdaydı. Muhafazakâr ve anti-komünist monarşiler altında idare edilmekte olan Arap ülkeleri de, İsrail'e karşı kendilerinden yana tavır alan Franco İspanyasıyla iyi ilişkiler geliştirmekten geri durmamıştır. Öyle ki, Franco'yu ziyaret eden ilk devlet başkanı 1949'da İspanya'ya giden Ürdün Kralı Abdullah olmuş; ilerleyen dönemde Irak, Libya, Fas, Mısır gibi Arap ülkelerinden de üst düzey ziyaretler yapılmaya devam edilmiştir.[36]

Bütün bu çabalar, sonucunu nihayet 1950 yılında vermiş; BM'nin 1946 tarihli tecrit kararı, yine bir BM kararıyla iptal edilmiştir. Bu kararın alınmasında İspanya'nın aktif biçimde kazanmaya uğraş verdiği Latin Amerika ve Arap ülkelerinin sağladığı oy sayısı kadar, ABD'nin artık İspanya'yı daha fazla uzakta

---

[35] José M. Magone, **Contemporary Spanish Politics,** Routledge, 2008, s.385.
[36] Richard Gillespie, **Spain and the Mediterranean: Developing a European Policy Towards the South,** Palgrave Macmillan, 2000, s.23 (Dipnot 2).

tutmak istemeyişinin de rolü büyüktür. Nitekim aynı yıl ABD İspanya'daki büyükelçiliğini yeniden açmıştır. İspanya'ya krediler sağlamaya da başlayan ABD, NATO'ya dahil etmek konusunda Avrupalı müttefiklerini ikna edemeyince, İspanya'yı ikili ilişkiler yoluyla Batı savunma sistemine dahil etmek yoluna gitmiştir. 1953 yılında imzalanan Madrid Paktı, ekonomik yardım ve savunma işbirliği boyutlarını içeriyordu ve ABD'ye İspanya'da üç kara ve bir deniz üssünü kullanma yetkisini tanıyordu. Bu anlaşma, İspanya'nın diplomatik tecridinin önemli ölçüde kırılmasını sağladığı gibi, aynı zamanda ülkeyi Batı'ya angaje etmek suretiyle geleneksel tarafsızlık politikasının da sonu olmuştur. Nihayet 1955 yılında BM'ye üye olunmasıyla, ülkenin küresel düzlemdeki parya pozisyonu ortadan kalkmıştır.[37]

Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın 1950 tarihli ünlü deklarasyonunun açtığı yolda, önce Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), sonrasında ise Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Batı Avrupa'nın ekonomik entegrasyon süreci başladığında, Franco İspanyası (ve Salazar Portekizi) demokratik rejimlerle sınırlı tutulan bu sürecin kapsamı dışında kalmıştı. Diğer yandan gerek AET'nin, gerekse de Britanya'nın başını çektiği EFTA'nın oluşturduğu ekonomik işbirliği ve serbest ticaret alanı uygulamaları İspanya için oldukça çekiciydi. 1950'li yılların sonlarına gelindiğinde, Batılı ekonomilerle uyum sağlayabilecek şekilde ekonomide liberal adımlar atmaya girişen ve bu amaçla 1959 tarihli "İstikrarlılaşma Planı"nı devreye alan İspanya'da AET ve EFTA'dan hangisine katılmanın daha faydalı olacağı yönünde bir kafa karışıklığı yaşanmaktaydı. Aslında Franco ve en yakın danışmanı Carrero Blanco açısından, AET'nin ulusal egemenliğin

---

[37] Powell (1995), **op.cit.,** s.20-21.

paylaşılmasını gerektiren supranasyonal yapısı şüphe doğuruyordu ve milliyetçi bir ideoloji açısından pek uygun göründüğü söylenemezdi. Ancak De Gaulle'ün "vatanlar Avrupası" vizyonunun devam etmesi hâlinde İspanya'nın AET'ye entegrasyonunun siyasi bir külfet doğurmayacağı argümanı ağır basmıştır.[38] Dahası AET, EFTA'nın aksine, mekanizmaları içinde ortak tarım politikası olması ve tarımın daha önemli bir yer tutması nedeniyle İspanyol ekonomisine daha fazla fayda sağlayabilecek durumdaydı. Bu şartlar altında tercih nihayet AET'den yana kullanılmış ve 1962'de ilk kez katılım başvurusu yapılmıştır. Ne var ki, Avrupa ülkeleri Franco'ya karşı ABD kadar affedici değillerdi; İspanya iki yıl boyunca başvurusuna herhangi resmi bir cevap alamamış, 1964'te başvurusunu tekrarlamak zorunda kalmıştı. Ancak bu ikinci başvuru sonrasında Brüksel'den bir yanıt alabilen İspanya, AET ile, katılım için değil, ama basit bir tercihli ticaret sisteminden ibaret ilişkiler kurmayı hedefleyen isteksiz müzakereler yürütebilmeye başlamıştır. Bu bağlamdaki bir anlaşmanın imzalanması için bile 1970'i beklemek gerekmiştir.[39]

Avrupa ülkelerinin İspanya'yla ilişkilerini mümkün olduğunca düşük düzeyde tutmak konusundaki ısrarı, İspanya'nın Batı dünyası içindeki ilişkilerinin tamamen ABD üzerine kurulmasına neden olmuş; bu ilişki de neredeyse bir bağımlılık ilişkisi formuna bürünmüştü. İspanya'nın ABD'ye karşı neredeyse tek önemli kozu olan üslerle ilgili anlaşmalar, Franco dönemi boyunca belirli aralıklarla

---

[38] **ibid.,** s.22.
[39] Sebastián Royo ve Paul Christopher Manuel, "Some Lessons from the Fifteenth Anniversary of the Accession of Portugal and Spain to the European Union", **South European Society and Politics,** Cilt: 8 Sayı:1-2, 2003, s.9

yenilenmiş; bu anlaşmalar için ABD'den mümkün olduğunca çok taviz ve ayrıcalık koparmak da İspanyol dış politikasının en önemli amaçlarından biri hâline gelmişti.[40]

İspanya'nın Avrupa'dan dışlanışının önemli sonuçlarından biri de Latin Amerika ve Arap ülkeleriyle olan ilişkilerin dönem boyunca özel önemini korumasıydı. Bu bölgelerle geliştirilecek olan yakın ilişkilerin İspanya'nın diplomatik yalnızlığını azaltacağı kadar, İspanya'yı Avrupa açısından daha "değerli" kılacağı da umuluyordu. Özellikle Latin Amerika bölgesel organizasyonlarına dahil olmak isteyen ve bir İberoamerikan ortak pazarının kurulmasını arzulayan İspanya, bu şekilde AET açısından çok daha çekici bir hâle gelebileceğini umuyordu. Nitekim Avrupa-Latin Amerika arasında "köprü" olma kavramı, 1962 AET başvurusunda da yer alan bir husus olarak dikkat çekmektedir.[41] Uluslararası düzlemde maruz kaldığı "bağlamsızlığın" ("*irrelavance*") üstesinden gelmek açısından Latin Amerika ilişkilerine verilen önem o denli büyüktü ki, ABD'nin ambargo uyguluyor olmasına ve Castro rejimiyle var olan ideolojik ayrılıklara rağmen Franco İspanyası komünist Küba ile bile yakın ilişkilerini sürdürmek konusunda ısrarcı olmuştur.[42]

Ancak paternalist "Hispanoamerikan" retoriğe rağmen, Franco İspanyasının kucaklamaya çalıştığı geniş coğrafyalar için seferber edebileceği kaynaklar ya da büyük güçler üzerinde doğurabileceği etki gücü sınırlıydı: Arap ülkeleriyle iyi ilişkileri ve İsrail'e karşı sistematik karşıtlığının, ABD üzerinde herhangi bir etki doğurduğu vaki değildi. Keza Latin Amerika ülkeleri için özel bir işbirliği süreci ya da eski sömürge ülkelere yönelik özel muameleler söz konusu değildi. 1979 yılına

---

[40] Powell (1995), **op.cit.,** s.23
[41] **ibid.,** s.24
[42] Roy, **op.cit.,** s.18.

kadar kalkınma yardımları almaya devam etmiş bir ülke olan[43] İspanya açısından da aslında bu şaşırtıcı sayılmazdı.

Franco döneminde İspanya'nın en önemli dış politika başlıklarından birisi de dekolonizasyon süreciydi. 1898 sonrasında İspanya'nın elinde koloni olarak yalnızca Ekvator Ginesi, Batı Sahra ve Fas kıyılarındaki bazı küçük enklavlar vardı; 1912'de Fas'ın Fransız protektorasına girmesiyle birlikte bunlara Fas'ın kuzeyindeki Rif bölgesi eklenmişti. Ancak 1950'li yıllara gelindiğinde Franco rejiminin sömürge idaresinin bir ahenk ve tutarlılık içinde olduğu söylenemezdi: Fas'taki milliyetçi hareketler Fransızların aleyhine olacak şekilde desteklenirken, aynı milliyetçiliğin Rif bölgesindeki İspanyol yönetimini de hedef aldığı umursanmaz gibiydi.[44] Nitekim 1956'da Fransa Fas'ın bağımsızlığını tanıdıktan kısa süre sonra önce Rif bölgesi, sonra da Fas'ın güneyindeki Cabo Juby bölgesindeki İspanyol hakimiyeti sona ermiş, bu bölgeler Fas'a bırakılmıştır. Ancak Fas ile ilişkiler bundan sonra da inişli çıkışlı bir çizgi seyretmiş; Batı Sahra bölgesinin 1975'te Fas'ın kontrolüne bırakılmasıyla İspanya'nın kolonyal mirası nihai olarak tasfiye olmuştur (Bir diğer İspanyol sömürgesi olan Ekvator Ginesi'nin bağımsızlığı ise 1968'de gerçekleşmişti). Ancak İspanya dekolonizasyon sürecini bir başka konuda kendi lehine de kullanmaya çalışmıştır: 1714'ten beri Britanya kontrolünde olan Cebelitarık'ın İspanya'ya bırakılması konusunda bir baskı kurulabilmesi amacıyla, BM'deki dekolonizasyon rüzgarı başarıyla seferber edilmiş; İspanyol talepleri için Latin Amerika ve Arap ülkelerinin de desteğiyle BM'nin Britanya'ya Cebelitarık'ı terk etme çağrısında

---

[43] Mariano Aguirre ve Francisco Rey, "Development Cooperation and Humanitarian Action in Spanish Foreign Policy", **Development Cooperation and Humanitarian Action in Spanish Foreign Policy** (ed. Richard Gillespie ve Richard Youngs), Routledge, Londra, 2001, s.194.
[44] Powell (1995), **op.cit.,** s.21.

bulunması sağlanmıştır. Britanya'nın yapılan bu çağrılara karşı geri adım atmaması ikili ilişkileri germiş; nihayet 1969'da krizin tepe noktasından itibaren Britanya ile dostane ilişkilerin Cebelitarık'ı almaktan daha önemli olduğu kararına varılarak konu rafa kaldırılmıştır.[45]

1970'lere girilirken, Franco'nun yaklaştığı öngörülen ölümü ve sonrasında yaşanacak süreç, başta ABD olmak üzere, Batılı ülkelerin gündeminde yer etmeye başlamıştır. 1969'da Bourbon hanedanından Juan Carlos'un Franco sonrasında ülkenin kralı olmasına karar verilmesi bu anlamda olumlu değerlendiriliyordu. Ancak 1970'li yıllarla birlikte ülkedeki muhalif oluşumların kendini tekrar güçlü biçimde göstermeye başlaması endişe vericiydi: Franco'nun uzun zamandır yakın danışmanı olan ve yakın zamanda Başbakanlığa atanmış olan Amiral Luis Carrero Blanco'nun 1973'te Bask ayrılıkçı terör örgütü ETA'nın suikastine kurban gitmesi, ayrıca ordu içinde de rejim karşıtı güçlerin ortaya çıkmaya başlaması Franco rejimi açısından tehlike çanları anlamına geliyordu. Bu şartlar altında giderek artan siyasi baskılar ise, uluslararası camiada İspanya'ya yönelik tepkilerin büyümesini beraberinde getirmekteydi. 1975'te bazı rejim muhaliflerinin idam edilmesiyle bağlantılı olaylar, bu tepkileri artık infial noktasına taşıyordu: Artan uluslararası baskı, İspanya'nın yeniden İkinci Dünya Savaşı sonrasınki ağır izolasyona hapsedilmesi tehlikesini ortaya çıkarıyordu. Bizzat bir Latin Amerika ülkesi olan Meksika, İspanya'nın BM'den çıkarılmasını talep etmekteydi ve AET ile olan müzakereler dondurulmuştu.[46] 1975'te, tam da rejimin iç ve dış baskılarla

---

[45] **ibid.,** s.25.
[46] **ibid.,** s.27.

çatırdamaya başladığı bir dönemde yaşlı diktatörün ölümü, İspanya açısından yeni bir sayfanın açılmasını beraberinde getirecekti.

Franco devrinin dış politika anlamında en belirgin özelliklerinden birinin İspanya'nın dış dünyanın sınamaları karşısındaki göreceli savunmasızlığı olduğu söylenebilir. Ülkenin köklü siyasi bölünmeleri İç Savaş esnasında ülkede büyük bir yıkıma yol açmakla kalmamış, aynı zamanda İç Savaşın her iki tarafını da dış güçlerin müdahale ve manipülasyonuna açık hâle getirmişti. Üstelik savaştan galip çıkan Franco rejiminin adeta gözünü İkinci Dünya Savaşı'na açması ve uluslararası düzlemde kendine bir konum edinemeden savaşın tarafları arasında umutsuz bir denge gözetmeye çalışması da, rejim açısından ciddi bir dezavantaj olmuştur: Eğer Franco'nun barış ortamında birkaç yıllık idare fırsatı olsaydı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında üzerine kalan "Nazi işbirlikçisi" lekesinden kendisini daha kolay kurtarabileceği "krediyi" inşa etmesi mümkün olabilirdi; Franco ile pek çok benzerlik gösteren ve 1932'de iktidara gelmiş olan Portekiz diktatörü Salazar'ın, Batı Bloku içinde çok daha hoşgörüyle karşılandığını (hatta Salazar Portekiz'inin NATO'nun kurucu 12 üyesinden biri olduğunu) hatırlamak bu durumun en önemli ispatı sayılsa gerektir.

Hâl böyleyken, İspanya İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendisini derin bir yalnızlığın içinde bulmuştur. Her ne kadar tarafsızlık ve gönüllü izolasyon İspanya'nın yabancısı olduğu kavramlar olmasa da, Soğuk Savaş şartlarında diplomatik yalnızlığın oldukça tehlikeli sonuçlar verebileceğini görmek zor değildi. Soğuk Savaş jeostratejisi sayesinde ABD'nin savunma çatısı altına girmiş olmasına rağmen, bu ilişki de sağlam temeller üzerine bina olmamış; iki ülke arasındaki savunma işbirliği anlaşmaları ABD Senatosu'ndan onay alamayacağı için hiçbir

zaman antlaşma formunda yapılamamıştı. Üstelik bu işbirliğinin NATO gibi çok-taraflı bir ortamda değil, ikili ilişkiler bağlamında gerçekleşmesi de güç asimetrisini çok daha yalın biçimde ortaya çıkarıyor ve İspanya açısından neredeyse tek taraflı bir bağımlılık ilişkisi hâline geliyordu. İzolasyondan kurtulmak için yaklaşılmaya çalışılan (Latin Amerika ve Arap dünyası başta olmak üzere) Üçüncü Dünya'ya karşı masaya koyabileceği ekonomik imkanların sınırlılığı (daha doğrusu, yokluğu), diplomatik kapasitenin yetersizliğiyle de birleşince, bu gayretlerin istenen ölçüde sonuç vermemesine neden oluyordu.

Franco devri İspanyasının dış politikada yaşadığı temel dezavantaj, çoğu durumda çok-taraflı değil ikili ilişkiler üzerinden etkinlik göstermek zorunda olmasıydı; İspanya gibi geniş kültürel hinterlanda sahip bir ülkenin diplomatik potansiyelini hakkıyla kullanmasına temel engellerden biri de bu bağlamsızlık durumuydu, denilebilir. Nitekim, BM gibi çok-taraflı bir diplomasi ortamında İspanya'nın Latin Amerika ve Arap dünyası merkezinde kayda değer koalisyonlar kurmak konusunda önemli başarılar gösterdiği görülmektedir; ki bunların en önemli örneklerinden biri Britanya'yı Cebelitarık'tan çekilmeye çağıran BM kararlarıdır.

III. Demokratik İspanya

A. AET Üyeliğine Giden Yol

Franco'nun ölümü sonrasında, İspanya'nın demokratik Batılı devletler arasına katılacağı bir süreç başlamıştı. Ancak İspanya'nın demokratik dönüşümünün bir gecede yaşanmaması gibi, İspanyol dış politikasının da keskin bir dönüşüm geçirdiğini söylemek mümkün değildir. Franco döneminin son yılları ile demokrasiye geçişin ilk yıllarında İspanyol yönetim kademelerinde dış politika bağlamında iki temel bakış açısı söz konusuydu: Bunlardan biri, adını Franco'nun uzun dönem Dışişleri Bakanlığını yapmış olan Castiella'dan alan "*Castiellismo*" idi ki, bu bakış açısı milliyetçi, tarafsızlıkçı, Üçüncü Dünya eğilimliydi ve kısmen Anti-Amerikancı eğilimler sergiliyordu. Diğer bakış açısı ise başta AET üyeliği olmak üzere Batı kurumlarına entegre olunmasını merkeze alan Avrupacılıktı.[47] Demokrasiye geçiş süreci ve demokrasinin ilk yıllarında İspanyol dış politikası bu iki bakış açısının izdüşümleri arasında salınmaktaydı.

Gerçekten de demokrasiye geçişin ilk döneminde, 1977 parlamento seçimlerinden sonraki ilk icraatlerinden biri AET üyeliğine başvurmak olan muhafazakâr Adolfo Suarez hükümeti aynı zamanda bağlantısızcı bir politika izlemeye de eğilim göstermiş; hatta 1979'da Havana Bağlantısızlar Konferansı'na başbakan düzeyinde katılım sağlanmıştı. Üstelik Üçüncü Dünya'ya yönelik bu tutum yalnızca muhafazakârlara has da değildi ve sosyalistlerin kurduğu ilk hükümet de

---

[47] Esther Barbé, "Spain and Europe: Mutual Reinforcement In Foreign Policy", **National and European Foreign Policies: Towards Europeanization** (Ed. Reuben Wong ve Christopher Hill), Routledge, 2011, s.132.

aynı politikayı bir süre takip etmişti.[48] Hâl böyleyken, Avrupalı devletler ile İspanya arasında bir süre daha belli ölçüde güvensizlikler yaşanmaya devam etmiştir: Bağlantısız ülkeler arasından daha radikal bazılarıyla bağlarını güçlendirme girişimlerinden ötürü, İspanya'nın Batılı bloka ne kadar ait olacağı hakkında bazı soru işaretleri bile doğmuştur.[49]

Franco rejimi, İspanya'nın diğer ülkelerden, özellikle de liberal-seküler Batı'dan farklılığını yüceltiyordu ve milliyetçi-Katolik kimliğe dayanan bu farklılıktan ötürü İspanyolların gurur duymalarını teşvik etmekteydi. Demokratik elitler ise Batılı eşdeğerlerine karşı İspanya'yı "normal ve güvenilir bir Batılı" ülke olarak gösterebilmeye büyük önem atfetmekteydi.[50] Dolayısıyla demokrasiye geçiş süreci ve sonrasında, İspanya'nın gerek siyasi seçkinlerinin, gerekse de halkının geniş bir kesiminin Franco sonrası devirdeki ortak ideallerinin "Avrupa" olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır: "98 Kuşağı" aydınlarının söylemleri neredeyse yüzyıl sonra yeniden İspanyol düşünce semasında yankılanıyordu ve Avrupa'nın bir parçası hâline gelmenin, ülkenin tarihsel mirasının sorunlu boyutlarına tarihi nitelikte bir çözüm getireceği fikri yeniden revaçtaydı. Bu anlamda çoğu İspanyol açısından Avrupa'nın işlevselden de öte duygusal bir anlam taşıdığı; Avrupa'ya gösterilen ilginin, AT'nin yaptıklarından çok -İspanyollar açısından- temsil ettiği özelliklerden kaynaklandığı yönünde yorumlar yapılmaktadır.[51] Ancak elbette AT'nin, İspanya'ya

---

[48] Magone, **op.cit.,** s.403.
[49] Jonathan Story, "Spain's External Relations Redefined: 1975–89", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995, s.34.
[50] Torreblanca, **op.cit.**
[51] Barbé (1996), **op.cit.,** s.109. Ancak bu konuda çok da genelleyici yorumlar yapmamak daha yerinde olacaktır; nitekim Torreblanca'ya göre milliyetçi kesimler, sosyalistlerin Avrupa heyecanını aynı

çok daha somut çıkarlar sağlayacağı da aşikardı; ki bunlar sosyo-ekonomik modernleşme, demokratikleşmeye destek ve diplomatik düzlemde itibardı.[52] Nitekim -özellikle ekonomik çıkarlar ve uluslararası düzlemde saygınlık bağlamında- Avrupa bütünleşmesinin bir parçası olmanın değeri daha Franco devrinden beri bürokrasinin farkında olduğu bir durumdu ve Franco yanlısı tutuculuğun liberal demokrasiye yönelik ideolojik çekincelerine rağmen AET ile gayrısiyasi bütünleşme aslında arzu edilen bir şeydi.[53] Bu olgunun da Franco sonrası dönemde İspanya'nın Avrupa bütünleşmesine dahline yönelik ciddi bir muhalefetin oluşmamasına katkı verdiği söylenebilir.

İspanyol demokratik seçkinlerinin Avrupa'ya ilgisinin uzaktan, "platonik" bir ilgi olmadığını en iyi gösteren şey, demokrasiye geçiş süreci esnasında İspanyol siyasi partilerinin Avrupalı ideolojik denkleri olan partilerle dirsek teması hâlinde olagelmesiydi. İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (*Partido Socialista Obrero de Español-PSOE*) özellikle Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) ile çok yakın ilişki hâlindeydi ve hem parasal hem de danışmanlık bağlamında yoğun bir destek edinmişti; hatta SPD lideri Willy Brandt PSOE'nin Sosyalist Enternasyonel'de İspanya'nın yegane temsilcisi olması için özel bir çaba sarf etmişti. Merkez sağ Halk Partisi'nin (*Partido Popular-PP*) öncülü olan Halk İttifakı (*Alianza Popular-AP*) da Alman-Bavyeralı Hıristiyan Sosyal Birlik (CSU), Fransız Bağımsız

---

ölçüde paylaşmıyor ve Avrupa bütünleşmesinin "siyasi nihayet (*finalité politique*)" vizyonuna şüpheyle yaklaşıyordu. Bkz. Torreblanca, **op.cit.**

[52] Story, **op.cit.,** s.33.

[53] Julio Crespo MacLennan, **Spain and the Process of European Integration: 1957-1985,** Palgrave MacMillan,Wiltshire, 2000, s.21.

Cumhuriyetçileri, İngiliz Muhafazakârları ile ilişki halindeydi.[54] Ancak yine de PSOE çatısı altındaki İspanyol sosyalistlerinin, Franco devrindeki sürgün günlerinden beri Avrupalı -sosyalist- siyasetçilerle yakın temas hâlinde olduklarını, dolayısıyla bu tür uluslararası partisel ilişkilerde daha tecrübeli olduklarını hatırlamakta fayda vardır. İspanyol sosyalistleri, Avrupa ile bu yakın ilişkilerinin ülkenin Avrupa'ya entegrasyon sürecini ilerletmek bakımından kendilerine önemli avantajlar sağlayacağının farkındaydılar ve 1977'deki PSOE seçim programında "Avrupa'yı İspanya'ya açmak sorumluluğunu" üstlendiklerini ilan etmekteydiler.[55]

Avrupa ve AET/AT'ye genel anlamda olumlu yaklaşan İspanyol kamuoyunun, Batı Blokunun savunma ittifakı olan -ve ABD'nin hegemonyası altındaki- NATO'ya üyelik konusunda aynı yakınlığı hissetmediği de görülmektedir. Geçiş döneminin ilk Başbakanı Adolfo Suarez de bu eğilime uygun olarak NATO üyeliği konusunda pek aceleci davranmamış; 1976 tarihli İspanyol-Amerikan Güvenlik Antlaşması bağlamında İspanya ile NATO arasında kurumsal bir ilişki kurulmasıyla yetinmiştir. Hukuki temel itibariyle daha sağlam bir güvence teşkil eden bu antlaşmanın, demokrasi sürecindeki İspanya'ya verilmiş bir teşvik niteliği taşıdığı da vurgulanmalıdır.[56] Diğer yandan İspanya'nın tarafsızlıkçı eğilimlerini ve böylece NATO'ya katılmak konusundaki şüphelerinin devamını teşvik etmek isteyen Sovyetler Birliği'nin, 1980 yılındaki AGİT zirvesinin Madrid'de yapılması konusunda destek sağlaması da dikkat çekici bir ayrıntıdır.[57]

---

[54] Story, **op.cit.,** s.32.
[55] MacLennan, **op.cit.,** s.157.
[56] Story, **op.cit.,** s.31.
[57] **ibid.,** s.34.

İspanya'nın NATO'ya yönelik tereddütleri olsa da, Soğuk Savaş şartları Batı Bloku kurumsallığı içinde seçici davranma lüksünü tanımayan bir atmosfer yaratmaktaydı ve 1977'de üyelik için başvuru yapılmış olan AT'nin üye devletleri, NATO üyeliğini topluluk üyesi olmanın içkin bir parçası olarak görme eğilimindeydi. NATO üyeliğinin AT üyeliğinin önünü açacak bir unsur olduğunun görülmesi üzerine İspanyol karar alıcılar NATO üyeliği fikrini de benimsemeye başlamıştır.[58] Nitekim Adolfo Suarez'in 1981'de hükümeti kuran muhafazakâr ardılı Leopoldo Calvo-Sotelo da NATO konusundaki çekinceleri bir kenara bırakmıştır. Calvo-Sotelo, her ne kadar NATO üyeliği konusunda kamuoyunda destek hâlâ sınırlı ise de, NATO'ya katılmamanın ülkenin dış politika çıkarları açısından katılmaktan daha maliyetli olacağını düşünüyordu. Nitekim ülkenin Mayıs 1982'de NATO'ya girişi, tartışmalı bir süreç kapsamında[59] onun devrinde gerçekleşmiştir.[60]

1981 yılında yaşanan bir olay, NATO'ya katılım süreci konusunda da, İspanya'nın AT'ye entegrasyonu konusunda da işleri sürüncemede bırakmanın ve ağırdan almanın ciddi riskler barındırdığını açıkça ortaya koymuştur. Franco devrinde oldukça içe kapalı bir sosyal zümre teşkil eden ordunun içinde tutuculuk hâlâ oldukça güçlüydü[61]; üstelik demokrasiye geçiş sürecinde ordunun modernizasyonu bağlamında atılan bazı adımlar da ordu içinde rahatsızlıklar doğurmaktaydı.[62] Demokrasiye geçiş sürecine denk gelen küresel ekonomik

---

[58] Magone, **op.cit.,** s.385.
[59] NATO'ya katılım protokolleri, NATO üyeliğine karşı olduğunu açıklayan sosyalistlerin favori görüldüğü seçimlerden birkaç ay önce imzalanmıştı.
[60] Torreblanca, **op.cit.**
[61] Paul Heywood, **The Government and Politics of Spain,** Macmillan, New York, 1995, s.60. 1981 yılında yapılan bir ankete göre, askeri okul öğrencilerinin dörtte biri aşırı sağ hareketleri destekliyordu.
[62] **ibid.,** s.60-61.

sıkıntıların İspanyol ekonomisine olan etkilerinin çözülememesi, ayrılıkçı ETA terörünün giderek güçlenmesi ve bu şartlar altında Sosyalistlerin 1982 seçimlerini kazanacağına yönelik öngörüler de söz konusu rahatsızlıkları alevlendirmekteydi; Franco'nun ölümünün üzerinden daha on yıl geçmeden İspanya'nın Sosyalist bir iktidarın yönetimine geçmesi ihtimali tutucu kesimler için tahammülfersa bir olguydu. Calvo-Sotelo'nun güvenoylamasının yapıldığı 23 Şubat 1981 günü bir grup asker İspanyol Parlamentosu Cortes'i basarak darbe girişiminde bulunmuş; Franco devrinde İspanya'da askeri eğitim görmüş olan ve ordu komutanlarıyla kişisel ilişkileri de bulunan Kral Juan Carlos'un müdahalesi sayesinde darbeciler ordu içinde kendilerine destek bulamayarak başarısızlığa uğramıştır.[63] Genç İspanyol demokrasisinin hâlâ kırılgan olduğunu gösteren bu olay, gerek İspanyol hükümeti, gerekse de Batılı başkentler açısından bir uyarı işareti gibiydi; NATO'ya giriş süreci biraz da bu sebeple Calvo-Sotelo hükümeti tarafından hızlandırılmıştır. NATO üyeliği sadece İspanya'nın Batı Blokuna askeri-politik anlamda tam olarak entegre olmasını sağlamakla kalmamış; aynı zamanda İspanyol ordusunun gerek eğitim ve teçhizat açısından modernizasyonu, gerekse de demokratik sisteme uyumlu bir ordu yapılanması için ihtiyaç duyulan şartları sağlamıştır. Diğer yandan, ABD ile Franco devrinde var olan ikili ve asimetrik ilişkinin de NATO üyeliği ile beraber çoktaraflı ve daha sağlıklı bir ilişkiye evrildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.[64]

NATO'ya resmen üye olunduktan sonra, aynı yılın Ekim ayında Felipe González liderliğindeki sosyalist PSOE'nin tek başına iktidara gelmesi, kamuoyunda

---

[63] Howard J. Wiarda & Margaret MacLeish Mott, **Catholic Roots and Democratic Flowers : Political Systems in Spain and Portugal,** Praeger, Westport, 2001, s.73.
[64] Magone, **op.cit.,** s.386.

ciddi bir NATO karşıtlığı bulunan ülkenin NATO ile ilişkilerinin kalıcılığı konusunu Batılı devletlerin önemli kaygılarından biri haline getirmişti. Nitekim González seçim öncesinde, NATO üyeliğinin ancak referandumla kabul edilebileceğini savunmuş; iktidara geldikten sonra NATO üyeliğinden ayrılmamışsa da, 1986'da yapılacak bir referanduma değin ilişkileri bir nevi soğumaya bırakmıştır. Ancak Batılı ülkeler, bu durumun İspanya'nın AET'ye giriş süreci karşısında bir pazarlık aracı olarak kullanılabileceğini farketmiş; AET'ye katılımın NATO'da kalınmasını beraberinde getirebilecek bir "havuç" teşkil edeceği ABD ve AET ülkelerince görülmüştür.[65] Başta González olmak üzere İspanyol makamları da, ancak NATO'da kalmak suretiyle AET'ye girişte Alman ve İngiliz desteği bulabileceklerini görmüşlerdir; böylece PSOE 1986 yılındaki referandumda NATO'da kalmak yönünde propaganda yapan bir noktaya gelecektir.[66]

Bazı Avrupalı çevrelerde, İspanya'nın Avrupa dış politika işbirliği içinde milliyetçi bir politika çizgisini takip etmek suretiyle uyumsuzluk doğurmasından; ikinci bir Yunanistan olmasından endişe edilmekteydi. Gerçekten de Franco sonrasında İspanyol dış politikası açısından alternatif yönelimler hâlâ mümkündü: Çünkü milliyetçiliğin gücünü koruduğu muhafazakârlar açısından Avrupa bütünleşmesinin "siyasi nihayet (*finalité politique*)" vizyonu paylaşılan bir husus değilken, sosyalistler de AET'nin piyasa merkezli yapısından ve Franco rejiminin Soğuk Savaş boyunca ABD ile sürdürmüş olduğu ve rejimin ayakta kalmasında ciddi rol oynamış olan "intisap" ilişkisinden dolayı ABD'ye karşı tepkiliydiler.[67] Ancak

---

[65] Story, **op.cit.,** s.36.
[66] **ibid.,** s.37.
[67] Torreblanca, **op.cit.**

AT'ye üyelik müzakereleri sürerken, İspanyol dış politikası da giderek artan bir oranda Avrupalı devletlerle uyum göstermeye başlamış; İspanyol dış politikasının Avrupa standartlarından en fazla sapma gösterdiği alanlarda, kayda değer bir politika yakınsaması yaşandığı görülmüştür.[68] Bu bağlamda İspanya'nın Latin Amerika'ya yönelik geleneksel paternalistik dış politika tutumunun, yerini daha rasyonel-dengeli (ve zaman zaman Avrupa-merkezli) bir bakış açısına bıraktığı görülmüştür. 1982'deki Falkland Adaları krizi esnasında İspanya "Hispanoamerikan" Arjantin'i desteklemek yoluna gitmemiş, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) Arjantin'e yapılan "adalardan geri çekilme" çağrısına İspanya ancak çekimser oy verecek kadar direnebilmiştir. Latin Amerika'ya yaklaşımda İspanya'nın bir "Avrupalı" gibi davranışının bir diğer örneği ise, ABD'nin Nikaragua'daki Sandinista rejimi karşısındaki kontrgerillaları desteklediği dönemde izlenen politikalardı: Bu bağlamda, ABD'nin Orta Amerika ülkelerindeki ağır müdahaleciliğinin İspanya gibi bazı NATO ülkelerinde kamuoyunu tarafsızcılığa meylettireceği ve bu ülkelerin ittifaktaki kalıcılıklarını tehlikeye sokacağı yönünde yapılan resmi açıklamalar dikkat çekicidir. Orta Amerika ülkelerindeki durum, ilerleyen dönemde Başbakan González'in ABD ziyareti ve ABD Başkanı Reagan'ın İspanya ziyareti çerçevesindeki başlıca konular arasında yer almıştı.[69] Yapılan açıklamalar hem İspanya'nın NATO üyeliğinin kesinlikten uzak olduğunu vurguluyor, hem de özellikle Batı Almanya ile birlikte Avrupalı ülkelerle paralel bir politika takip edilmiş oluyordu. Sürecin devamında İspanya, Kostarika'nın başkenti San José'de AET ve Latin Amerika ülkelerinin Dışişleri Bakanlarından oluşan

---

[68] ibid.
[69] Story, **op.cit.,** s.40.

zirveye davet edilmiş; bu bağlamda ortak Avrupa girişimlerinin de bir parçası olmuştur.[70] AT'nin dış politika koordinasyon mekanizması olan Avrupa Siyasi İşbirliği'nin (ASİ) İspanya'nın uluslararası görünürlüğünü güçlendirmek ve izolasyon sendromundan kurtarmak için önemli bir araç olacağı kanaati[71] bu şekilde kendini ispat etmeyi başarmıştı. İspanya'nın demokrasiye geçiş sürecinin, bazı Latin Amerika ülkelerindeki benzer süreçlerle aynı döneme denk düşmüş olması da, bölgeye yönelik İspanyol ilgisinin ve bunun gördüğü teveccühün önemli bir unsuru olmuş; özellikle Kral Juan Carlos'un bölgedeki prestijinden de faydalanılmıştır.[72]

AT üyeliğine verilen önem, başka bağlamlarda da İspanyol dış politikasının dönüşmesini ve "Batılılaşmasını" beraberinde getirmiştir. Örneğin Franco devrindeki önemli dış politika "dava"larından biri olan Cebelitarık meselesi, İspanya'nın kazanmaya başladığı diplomatik itibarı kullanarak yeniden alevlendirilmemiş, Britanya ile uzlaşma yoluna gidilmiştir. 1984'te sağlanan uzlaşma ve sürdürülen normalleşme Britanya'nın AT'ye katılım konusunda İspanya'yı veto etmemesini garantilemiştir.[73] İspanyol dış politikasının "Batılılaştığı" en belirgin örnek ise, İsrail-Filistin sorununda yaşanan tutum değişikliğidir. Franco devrinde İspanya, Arap ülkeleriyle ilişkilere özel önem veriyordu ve bu sorunda Arap ülkeleriyle paralel biçimde İsrail devleti İspanya tarafından diplomatik olarak tanınmamıştı. İspanya'nın AT üyelik sürecinde Hollanda, temel bir kriter olarak İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesini talep ediyordu. İspanyol dış politikasının Arap pozisyonuna hapsedilmesinden rahatsız olan González, kamuoyu dengelerini de gözetecek şekilde

---

[70] **idem.**
[71] Barbé (1996), **op.cit.,** s.109.
[72] Roy, **op.cit,** s.18.
[73] Story, **op.cit.,** s.38.

aşamalı bir şekilde İsrail ile ilişki kurmaya başlamış; nihayet 1986'da İsrail ile diplomatik ilişkiler başlatılmıştır. İsrail-Filistin sorununda ise İsrail'in 1967 sınırlarına çekildiği iki-devletli çözüm formülü benimsenmiştir.[74]

İspanya'nın 1979 yılında başlayan AT üyelik müzakereleri, teknik boyutlarıyla aslında hiç kolay geçmemiştir. Bu bağlamda özellikle Fransa'nın İspanya hakkında kaygıları bulunuyordu: Fransız tarım sektörüne rakip olabilecek potansiyeldeki İspanyol tarım sektörü, tüm AET filosunun toplamından daha büyük olan İspanyol balıkçılık filosu, İspanyol işgücünün serbest dolaşımı gibi konular kaygıların başlıca sebeplerinden biriydi. Yine de İspanya'nın lehine bir unsur olarak Almanya İspanya'nın katılımını destekliyordu; süreç içinde Britanya ve Hollanda'nın da desteği kazanılmıştı. Fransa'nın çekinceleri ise, González'in Fransa'da iktidarda bulunan sosyalist Mitterand hükümetiyle kurduğu yakın ilişkiler ve bu bağlamda iki ülke arasında gerçekleşen diyalog ile aşılmıştır.[75] Nihayet sıkı pazarlıklar sonrasında, 1 Ocak 1986'da yürürlüğe girmek üzere İspanya'nın AT'ye katılım antlaşması 12 Haziran 1985'te Madrid'deki Kraliyet Sarayı'nda imzalanmıştır. İmza töreninde Kral Juan Carlos ve Başbakan González'in yaptıkları konuşmalar İspanya'nın kendini Avrupa içinde konumlandırışına dair sembolik ifadelerle doludur. Bu konuşmalarda, İspanya'nın tarihin her döneminde Avrupa'nın bir parçası olduğu mesajı tekrarlanırken, İspanya'nın Avrupalılığının Akdeniz ve Latin Amerika boyutlarını da içerdiğine vurgular yapılarak, "yeni Avrupalı" İspanya'nın vizyonuna dair işaretler verilmiştir.[76] Latin Amerika vurgusu yalnızca tören konuşmalarında da kalmamıştır:

---

[74] **ibid.,** s.38-39.
[75] MacLennan, **op.cit.,** s.174.
[76] **ibid.,** s.179.

Katılım antlaşmasının ekinde bölgeye ilişkin iki deklarasyon da yer almıştır; bunlardan birinde İspanya AT üyeliğinden dolayı Latin Amerika ülkeleriyle olan ticaretinde doğabilecek dezavantajların giderilmesi için çaba göstereceğini tek taraflı olarak ilan etmiş,[77] diğerinde ise -İspanyol girişimlerinin eseri olarak- AT-Latin Amerika ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde AT ülkeleri ortaklaşa bir niyet beyanında bulunmuştur.[78]

AT üyeliği, elbette ki İspanyol Avrofilleri ("*europhile*") için bir zafer olmaktan ibaret değildi. Artık AT'nin kurumsal yapısının bir parçası olan İspanya, ABD ile ilişkilerinde de daha özerk davranabilme olanağını kazanmıştır. Nitekim, ülkedeki ABD güçlerinin azaltılması için yapılan müzakereler 1988'de İspanya'nın isteklerine uygun bir anlaşmayla neticelenecekti. Denilebilir ki, Madrid bu adımıyla artık "hizmetlerinin karşılığında koruyucusundan mümkün olduğunca yüksek ücret koparmaya çalışan bir bağımlı ülke" olarak değil, eşit bir müttefik olarak konumlanmak arzusunu ortaya koymuş -ve bunu elde etmiş- oluyordu.[79]

Özetlemek gerekirse, demokrasiye geçiş ve Avrupa'ya entegre olma süreci içerisinde İspanyol dış politikasındaki dönüşümün aslında Franco devriyle belli bir devamlılık içerisinde şekillendiği söylenebilir. Bu devamlılık özellikle demokrasiye geçişin ilk yıllarında İspanya'nın sergilediği tarafsızcılık eğilimlerinde kendini göstermiş; İspanya'nın Batı'ya entegre oluşunun çok da içtenlikle olmayabileceği

---

[77] "Declaration by the Kingdom of Spain on Latin America", **Official Journal of the European Union,** L 302 Vol.28, 15.11.1985, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1985.302.01.0466.01.ENG&toc=OJ:L:1985:302:TOC#L_1985302EN.01049501 , (Erişim tarihi: 07.04.2018).

[78] "Joint declaration of intent on the development and intensification of relations with the countries of Latin America", **Official Journal of the European Union,** L 302 Vol.28, 15.11.1985, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1985.302.01.0466.01.ENG&toc=OJ:L:1985:302:TOC#L_1985302EN.01047901 , (Erişim tarihi: 07.04.2018).

[79] Story, **op.cit.,** s.43.

yönündeki endişelere sebebiyet vermiştir. Ne var ki, Franco rejimi süresince Avrupa'da bir nevi "parya devlet" olarak konumlanmış olan İspanya'nın, Avrupa bütünleşmesine dahil olmak suretiyle bu dönemin psikolojik yükünü üzerinden atma arzusu, başta tarafsızlık olmak üzere geleneksel bazı dış politika kalıplarının gücünü kıracak kadar büyüktü. NATO üyeliğinden Cebelitarık meselesine, Ortadoğu politikalarından Latin Amerika'ya yaklaşımlara kadar pek çok dönüşüm başlığı, AT üyeliğinin çekiciliği sayesinde hayata geçme imkanı bulmuştur.

B. İspanya: Bir “Avrupa” Devleti

1. Felipe González Dönemi

İspanya'nın demokrasiye geçişten itibaren on yıl içinde önemli bir dönüşüm ve uyum süreci geçirerek 1986 yılında Avrupa Toplulukları'na katılım sağlamasının, İspanyol kamuoyunun kolektif psikolojisi açısından çok önemli bir kırılmaya denk geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Uzun yıllar boyunca Franco yönetimi altında dünya tarafından dışlanmış olan İspanyollar artık Batı’nın en prestijli örgütlenmesi olan AT’nin bir parçası konumuna gelmişti. İspanya artık itilip terk edildiği köşesinde, çoktan geride kalmış şanlı geçmişinin rüyalarında yalnız başına modernleşme sancıları çeken bir ülke olmayacak; uluslararası arenanın saygın bir oyuncusu olarak parlak bir geleceğe yürüyecekti. Tam da bu bağlamda, AT üyeliğinin İspanyol kolektif bilincinde tarihsel anlamda bir tür "çözüme" denk düştüğü, hatta “1898 Travması”nın nihayete erişi anlamına geldiği yorumu yapılmaktadır.[80]

Avrupa'nın bir parçası olmanın, İspanya açısından gerek demokratikleşme, gerekse de yeniden uluslararası itibar kazanma boyutundaki bu “çözüm” rolü, yalnızca 20. Yüzyıl boyunca entelektüel çizgide devam edegelmiş bir fikir olmaktan ibaret değildi; bu rol aynı zamanda, ülkenin AT’ye girişini sağlayan ve AT üyeliğinin ilk yılları boyunca İspanyol dış politikasını Avrupalılaştıran, 1982-1996 yılları arasındaki 14 yıllık iktidarıyla ülkenin en uzun süre görevde kalmış Başbakanı olan sosyalist Felipe González'in siyasi programını da şekillendirmiştir. González'in

---

[80] Barbé (1996), **op.cit.,** s.108.

Avrupacılığı, Avrupa'nın İspanya üzerindeki modernleştirici potansiyeline atıf yapmaktaydı ve bunun dış politika bağlamındaki yansıması, İspanya'nın üyelikten kısa süre sonra ASİ'ye de dahil olmasında, daha da önemlisi 1989'da AT'nin dönem başkanlığını üstlenmesinde ortaya çıkacaktı. Gerçekten de, özellikle AT dönem başkanlığı, gerek AT'nin sağladığı geniş boyutlu çok taraflı diplomasi vizyonuyla, gerekse de getirdiği büyük iş yüküyle birlikte, İspanyol dışişleri bürokrasisine adeta bir tür "şok tedavisi" sağlamıştı. İspanyol dış politika yönetiminin yaşadığı bazı kısıtlanmışlıkların aşılması açısından ASİ'ye katılımın olumlu etkiler sağladığına dair atıfların İspanyol basınında yer bulduğu kaydedilmektedir.[81]

İspanya'nın AT üyeliğinin gerçekleşmesinin hemen sonrasındaki başlıca dış politika problemi NATO ile ilişkilerin belirlenmesiydi ki; bu bağlamda ülkenin NATO'da kalıp kalmaması hakkında yapılacak olan Mart 1986 referandumu ile ülkedeki ABD üslerinin durumu birincil bir önem taşıyordu. Önceki sayfalarda da açıklandığı üzere González hükümeti, İspanya'nın Avrupa'daki geleceğinin NATO'da kalıp kalmamasıyla yakından bağlantılı olduğu konusunda ikna edilmiş durumdaydı; böylece González'in partisi PSOE, referandumda NATO'da kalma yönünde propaganda yapmıştı. %52 gibi sınırda sayılacak bir oranla da olsa referandum NATO lehine sonuçlanmıştı. Bu sonuçlar hem ABD hem de AT ülkeleriyle olan ilişkilerde González'in elini oldukça rahatlatmıştır. Özellikle ABD askeri üslerinin boşaltılması hususundaki müzakerelerde İspanya istediğini elde etmiş; İspanya-ABD askeri ilişkilerinin formatını değiştiren bir ikili savunma anlaşması 1988'de imzalanmıştır. Bu anlaşmanın askeri-endüstriyel bir boyutunun

---

[81] **ibid.,** s.111.

olmaması, İspanya'nın ABD ile ilişkilerinde Franco devrinde var olan vassalvâri ilişkilerin yerini eşit müttefiklik ilişkisinin aldığını gösteren önemli bir unsur olmuştur.[82] Avrupa ile gelişen ilişkiler ve AT üyeliğinin, gerçekten de İspanya'ya ABD karşısında manevra alanı kazandırmış ve ilişkideki statüsünü güçlendirmiş olduğunun en iyi göstergelerinden biri bu anlaşmadır. Ancak yine de bu durumun İspanyol dış politikası üzerindeki etkisini mübalağa etmemek gerekir. İspanyol dış politikasının şekillenmesinde, NATO'daki hegemonik pozisyonuyla ABD ciddi bir ağırlık sahibi olmaya devam edecekti; öyle ki 1991'de ABD'nin Irak'a müdahalesine sosyalist Başbakan González destek vermekten geri duramayacaktır.[83]

González'in 1986-1991 arasındaki Avrupa politikasının merkezinde, AT üyeliğinin hem içte hem de dışta sağladığı imkânlardan en üst düzeyde faydalanma çabası yer alıyordu. Bu anlamda AT içinde oldukça aktif bir performans sergileyen İspanyol hükümetinin belki de en önemli avantajı, iç kamuoyundaki bütün büyük sosyal ve siyasi aktörlerin AT üyeliği konusunda -diğer Akdenizli üyeler olan Portekiz ve Yunanistan'daki durumun aksine- oldukça coşkulu bir destek veriyor olmasıydı. Topluluktaki bazı üye devletlerin İber genişlemesinden duydukları endişeyi gidermek ve İspanya'nın supranasyonal bir yapı içinde milliyetçi dürtüler sergileyen "ikinci Yunanistan" vakası olmayacağını adeta ispat etmek isteyen González hükümeti, oldukça güçlü bir Avrupacılık siyaseti takip ediyordu. Bu bağlamda ise, Avrupa Tek Senedi'nin ortak pazarın oluşumunu tamamlamak için öngördüğü reformlar başta olmak üzere, AT'nin derinleşme girişimlerine tam destek veriyordu. Nitekim, ekonomik anlamdaki nisbi geriliğinin AT içindeki müzakere

---

[82] Story, **op.cit.,** s.43.
[83] Magone, **op.cit.,** s.387.

gücünü sınırladığı İspanya açısından AT'nin derinleşmesi ve supranasyonal boyutunun güçlenmesinin, İspanyol ulusal çıkarlarının -daha güçlü ulusların çıkarları karşısında- savunulmasında stratejik bir önemi haiz olduğu teslim edilecektir. Bu çerçevede güçlü ve etkili bir Komisyon'un varlığının da İspanya'nın çıkarına olacağına, böyle bir Komisyon'un AT içinde İspanya'nın en büyük müttefiki olacağına da González hükümeti kâni olmuştu. Özellikle katılım müzakerelerinden öğrenilen bir başka husus da, AT'deki en etkin iki güç olan Fransa ve Almanya ile iyi ikili ilişkilerin AT içindeki İspanyol nüfuzunun artırılmasında çok önemli olduğuydu ki, González hükümeti dış politika adımlarında her iki ülkeyle de çatışmaktan özenle uzak durmuştur. Nitekim Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi gündeme geldiğinde González, desteğini bildiren ilk Avrupa liderlerinden biri olmuştu. AT içindeki güç dengesine zarar verebileceğinden endişe edilen Alman birleşimine verdiği destekle İspanya, sorunun daha fazla büyümemesine katkı sağlamıştı; böylece AT'nin yeniden yapılanacağı Maastricht Antlaşması'na giden yolda Almanya'nın desteğini de elde etmişti. Aynı bağlamda Almanya, İtalya'nın iç siyasette zor günler yaşadığı bir dönemde İspanya'nın Birliğin güneydeki büyük oyuncusu olarak parlamasını memnuniyetle karşılamıştı.[84]

Ülkesinin geleceğini bütünleşme yolundaki Avrupa'da gören González, Ekonomik ve Parasal Birlik'in de en büyük savunucularından biri konumundaydı. Bu sebeple göreceli ekonomik geriliğine rağmen korumacı/milliyetçi dürtülerle davranmıyor, ayrıca uzun vadeli siyasi çıkarlar uğruna bazı kısa vadeli ekonomik çıkarları feda etmekten çekinmiyordu. Nitekim ortak pazar programının İspanyol

---

[84] Charles Powell, "Spanish Membership of the European Union Revisited", **South European Society and Politics,** Cilt: 8 Sayı:1-2, 2003, s.148-151.

ekonomisi üzerindeki olumsuz rekabet etkilerini, iç ekonomik reformlara hız vermek ve İspanyol ekonomisinin modernizasyonunu sağlamak açısından bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Bu süreçte sosyalist González hükümeti, kendi seçmen tabanının en önemli kısmını teşkil eden sendikalarla ters düşmeyi göze alarak daha piyasacı politikalar takip etmekten geri kalmamıştır. Aynı dönemde González diplomatik pazarlıklarla İspanya için çok önemli başka bir alanda ciddi kazançlar elde etmekteydi: 1988 yılındaki Brüksel Zirvesi kararlarıyla, İspanya'nın kapsamlı biçimde faydalandığı bölgesel fonların 1993'ten itibaren ikiye katlanması sonucu elde edilmişti.[85] Yine de González'in sert neoliberal reformlara olan bu kabullenici yaklaşımının da sınırları vardı; bu reformların özellikle iç politikada kendisini zor duruma düşüren sosyal etkileri de bulunuyordu. Bu sebeple özellikle 1990'lı yılların başlarında, dünya ekonomisinde görülen resesyonla da bağlantılı olarak Maastricht kriterlerini yerine getirmek konusunda İspanya zorluklar yaşamıştır.[86] Nitekim üçüncü hükümet döneminden itibaren görülmeye başlayan ekonomik zorluklar da González'in İspanyol kamuoyundaki popülerliğini sarsmaya başlayacak ve ilerleyen dönemde PSOE iktidarının da sonunu getirecektir.

İspanyol dış politikasının Avrupa ile uyumlulaştırılması çerçevesinde bakıldığında, Orta Amerika ve Arap-İsrail sorunu gibi tartışmalı konularda, üyeliğin ilk yıllarında İspanyol diplomasisi ile ASİ pozisyonları arasında bir uzlaşmaya varıldığı; İspanya'nın korkulduğu gibi Yunanistanvâri bir muhalif pozisyon almadığı görülmektedir. Ancak bunda 1986-1989 döneminde İspanyol ulusal dış politika gündemi ile Avrupalı ortaklarının iradeleri arasında bir tercih yapmaya zorlayacak

---

[85] Story, **op.cit.,** s.43.
[86] Heywood, **op.cit.,** s.96.

denli ciddi bir uluslararası krizin ortaya çıkmamış olmasının da etkisi büyüktür. Diğer yandan bu uyumlu tutumun sağladığı krediyle İspanya, kendi dış politika gündeminin önemli bir unsuru olan Batı Sahra sorununun da "Avrupalılaşmasını" sağlamıştır. Her ne kadar AT içinde bu konu çok ilgi çekmese de ve Fransa'nın -ABD'nin de desteklediği şekilde- bölgenin Fas'ın kontrolünde kalmasına ve statükonun devamına yönelik üstü kapalı desteği bugüne kadar Avrupa ülkelerinin genel davranışı olmaya devam etmiş olsa da, Batı Sahralıların bağımsızlığı hususunda kamuoyunda belli bir hassasiyetin bulunduğu İspanya konuyu AT kurumlarının da gündemine sokmayı başarmıştır. Batı Sahra davasını destekleyen ve bağlayıcılığı bulunmayan kararlar yalnızca Avrupa Parlamentosu'nda alınmış olsa ve fiiliyatta bu konunun Fas ile ilişkilerin geliştirilmesi önünde engel çıkarmasına mahal verilmese de,[87] González hükümeti, bu vesileyle iç kamuoyundaki Batı Sahra hassasiyetini Avrupa üzerinden ekarte etme imkanı bulmuştur. Böylece amaçlandığı üzere Fas ile ilişkilerin güçlendirilmesi için bir imkân yaratılmış oluyordu.[88] Gerçekten de González döneminde İspanyol Dışişleri Bakanları Fas'a yılda bir veya iki kez ziyaret ediyor, ekonomik ilişkilerin gelişmesi için girişimler de bulunuluyordu; İspanya'nın Fransa'nın ardından Fas'ın ikinci büyük ekonomik ortağı olduğu bu süreçle güney komşusu Fas'ın daha istikrarlı ve modern bir ülke olmasına katkı sağlandığı kadar, Fas milliyetçiliğinin başta Ceuta ve Melilla olmak üzere Kuzey Afrika'daki İspanyol enklavlarını hedef almasının da önüne geçilmesi hedefleniyordu.[89]

---

[87] Karima "Benabdallah, The Position of the European Union on the Western Sahara Conflict", **Journal of Contemporary European Studies,** Cilt:17 Sayı:3, 2009, s.423-426.
[88] Barbé (1996), **op.cit.,** s.121-122.
[89] Benabdallah, **op.cit.,** s.427.

İspanya'nın Ocak-Temmuz 1989 arasında üstlendiği AET dönem başkanlığı, İspanyol diplomasisi açısından önemli bir sınama olmuş; Avrupa entegrasyonunun güçlendirilmesini temel hedef olarak benimseyen İspanya bu anlamda kayda değer başarılar elde edebilmiştir. AT'nin dış sınırlarının ortak kontrolü, (üye devletler arasındaki) iç sınırlar arasında hareketlilik ile uyuşturucu, terör, kara para aklama gibi polisiye alanlarda işbirliği konularındaki Topluluk Anlaşması 1989 İspanyol dönem başkanlığının önde gelen başarılarından biri olmuştur.[90]

İspanyol diplomasisinin Avrupa politikalarını yönlendirmesi hedefi çerçevesinde 1989 dönem başkanlığı önemli adımlar atmıştır. Avrupalılık kimliğiyle diplomatik imajını tahkim etmeyi bir politika olarak benimsemiş olan González İspanyasının bu yaklaşımı, ASİ'nin uluslararası profilinin güçlendirilmesine yönelik girişimlerde kendini göstermiş; özellikle ASİ bağlamında yapılan deklarasyonların somut eylemlere dökülmesi hususuna İspanyol dönem başkanlığı büyük önem vermiştir: Çavuşesku Romanyasının insan hakkı ihlallerinden ötürü kınanmasını takiben bu ülkeyle yürütülen ticaret anlaşması müzakerelerinin de sona erdirilmesi bunun güzel bir örneğidir.[91] Diğer yandan, "Başbakan González'in Batılı ülkelerin Orta Amerika politikalarına yaptığı liderlikten" bahseden ABD Başkanı Bush'un bu açıklaması[92] İspanyol dış politikası ve González'in Avrupa bütünleşmesinin ivmelendirilmesine dair tutumu için önemli bir moral destek sağlamıştı. Yine de, İspanya'nın büyük hazırlıklar yaptığı dönem başkanlığındaki dış politika

---

[90] Story, **op.cit.,** s.45.
[91] Barbé (1996), **op.cit.,** s.122.
[92] Story, **op.cit.,** s.45.

başarılarının González'in arzu ettiği noktanın gerisinde kaldığı görülmüştür. Özellikle AT ile Latin Amerika arasındaki bağların güçlendirilmesi gibi büyük ve ihtiraslı adımlar için İspanyol dışişleri bürokrasisi yeterince çok-taraflı diplomasi tecrübesine sahip değildi. Dolayısıyla, bu dönemde Güney Amerika ülkeleri bağlamında kayda değer bir AT politikası geliştirilememiş; yalnızca bazı Orta Amerika ülkelerindeki demokrasiye geçiş süreçlerinde arabuluculuk sağlanabilmiştir. Diğer yandan başta Fas olmak üzere, Kuzey Afrika ülkeleriyle İspanya'nın ikili ilişkileri bu dönemde gelişme imkânı bulmuş, hatta İspanya Fransa'nın bölgedeki köklü ağırlığını dengeleyebilecek bir etkinlik oluşturmaya başlamıştır.[93]

Soğuk Savaş sonlanır ve Doğu Bloku dağılma sürecine girerken, uluslararası sistemde yeni ve yarı-kaotik bir atmosfer şekillenmeye başlıyor ve alışıldık dengeler yerlerini yeni ihtimallere bırakıyordu. 1989 İspanyol dönem başkanlığının sona erdiği zamanlara denk düşen bu yeni bağlamda İspanya'nın ASİ çerçevesinde yaşadığı tam uyumlu, sorunsuz "balayı" da artık sona eriyordu; sıkı bir Avrupacı olan González, kendisini İspanya'nın dış politika çıkarlarının mutlak bir AT uyumundan geçmeyebileceği yeni dengeler arasında buluyordu. Bu durumun en erken ve en açık göstergelerinden biri ABD'nin 1989 sonlarında Panama'yı işgalini kınayan BM Genel Kurul tasarısının oylamasında ortaya çıkmıştır: İspanya, ASİ ülkelerinin çoğunun aksine olarak, Latin Amerika ülkeleriyle birlikte bu tasarıya evet oyu vermiştir.[94] Başarılı sayılabilecek bir dönem başkanlığıyla taçlandırdığı AT üyeliği sayesinde dış politika kısıtlarından önemli ölçüde kurtulan İspanya'nın

---

[93] Magone, **op.cit.,** s.399.
[94] Barbé (1996), **op.cit.,** s.123.

diplomatik gündemi AT merkezli kalmaya devam etse de, tek taraflı ulusal çıkarlar bundan sonraki dönemde giderek ağırlığını daha çok hissettirmeye başlayacaktır.

Maastricht Antlaşması'na giden yolda İspanya'nın sürece önemli katkıları olmuştur. Bu bağlamda İspanya'nın üç temel öncelik alanı, sosyal ve ekonomik uyumlaşma, Avrupa vatandaşlığı kavramı ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) idi. Bunlardan birincisi, parasal birliğe geçiş sürecinde İspanya'nın ekonomik anlamda desteklenmesini sağlayacaktı; ikincisi ise o dönemde diğer AT ülkelerinde yaşayan 600 bin civarındaki İspanyol vatandaşının çıkarları açısından oldukça olumlu bir gelişme olacaktı. Avrupa çapında daha fazla siyasi entegrasyon ve Avrupa'ya daha fazla uluslararası rol sağlaması umulan ODGP ise, İspanya'nın tarihsel izolasyon ve etkisizlik sendromunu Avrupa üzerinden geride bırakması hedefi açısından önemli bir açılım sağlayacaktı. Nitekim o dönemde İspanyol kamuoyu da, AT üyeliğinin İspanya'ya en büyük katkısının demokratikleşme, ekonomik kalkınma gibi içsel konulardan ziyade dış politika alanında olduğunu düşünüyordu ve bu bağlamda İspanya'nın Avrupa'ya dair gelecek vizyonunda dış politika entegrasyonunun olması şaşırtıcı değildi.[95] İspanyol diplomatlarının ODGP ve NATO bağlamında sergiledikleri aktif ve verimli performansların sonucu olarak ilerleyen dönemlerde AB dış politikasının önemli pozisyonlarına yerleşme imkanı buldukları görülecekti ki, bu durum İspanya'nın "Brüksel oyunu"nu İtalya gibi bazı eski üyelerden daha iyi oynadığı şeklinde de yorumlanmaktadır.[96] Ancak yine de ODGP'yi şiddetle desteklemesine rağmen İspanya, karar alımının nitelikli çoğunlukla değil, oybirliğiyle alınmasını savunuyordu; nitelikli çoğunluk usulünün İspanya'nın

[95] Powell (2003), **op.cit.,** s.151-152.
[96] Barbé (2011), **op.cit.,** s.133.

Latin Amerika gibi bölgelerdeki çıkarlarını tehdit edebilecek sonuçlar doğurabilmesinden endişe ediliyordu.[97] ODGP'nin hedefleri ve vizyonu bakımından Avrupacı bir tutum sergileyen González İspanyasının, ODGP'nin karar alım yöntemleri açısından hükümetlerarasıcı bir pozisyonda kalması bu bağlamda ilginçtir. Nitelikli çoğunluk usulüyle alınacak bazı kararlar sonucunda Avrupa içinde marjinalize olma ihtimalinin bu politika pozisyonunun temelinde yattığını söylemek mümkündür.

1990'lı yıllara girilirken İspanya'nın Avrupalılık kimliğinin verdiği itibarla kendi ulusal çıkarlarını gözettiği yeni girişimleri öne çıkmaya başlamıştır. Bu tür girişimlerin başında, 1991'de Meksika'nın Guadalajara kentinde ilk kez İberoamerikan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin toplanması ve aynı yıl Madrid'de Ortadoğu Barış Konferansı'nın düzenlenmesi geliyordu. Bu adımlar İspanya'nın Latin Amerika ve Ortadoğu bölgelerindeki nüfuzunu güçlendirmekle kalmamış, Avrupa içinde de İspanya'ya diplomatik prestij sağlayan unsurlar olmuştur.[98]

AB'de İspanya'nın rolünün ve İspanyol politikasında Avrupa algısının değişimi bakımından 1992 yılındaki Edinburgh Zirvesi kilometre taşı niteliğinde olmuştur. 1995'te Birliğe katılım sağlayacak olan Avusturya, İsveç ve Finlandiya, AB'nin "ağırlık merkezini" kuzeye doğru kaydırıyordu, ki öngörülen Doğu Avrupa genişlemesi bunu doğu yönlü olarak daha da artıracaktı. İspanya, AB içinde 1980'lerdeki Akdeniz genişlemeleri sayesinde ulaşılmış olan Kuzey-Güney dengesinin bozulmakta olduğunu görüyordu. Bu noktada González İspanyası artık

---

[97] Powell (2003), **op.cit.,** s.152-153.
[98] **ibid.,** s.153-154

Birlik içindeki "gönülsüz Avrupalılar"dan sayılmamak kaygısını bir kenara bırakmakta ve kendilerini bu anlamda İngilizlerle aynı safta bulmaktaydı. Nitekim daha önceki yaklaşımından farklı olarak İspanya, söz konusu EFTA ülkeleri genişlemesini ulusal çıkarlarını korumak amacıyla pazarlık unsuru olarak kullanmaktan geri durmamıştır.[99]

Demir Perde'nin yıkılmasından sonra, birleşik Almanya'nın öncülüğündeki AB'nin ilgisinin gittikçe daha fazla Orta ve Doğu Avrupa'ya kayması ve böylece İspanya'nın Avrupa içindeki göreceli önem ve ağırlığının azalması ("periferileşme") tehlikesinin başgöstermesi, İspanyol ulusal çıkarlarının Avrupa bağlamının içine yerleştirilmesinin ne denli büyük bir ihtiyaç olduğuna dair muhtemel şüpheleri ortadan kaldırmış olmalıdır. Nitekim 1995 yılındaki İspanyol dönem başkanlığı, gerek Latin Amerika, gerekse de Mağrip özelinde Akdeniz-Ortadoğu bölgeleri için AB çatısı altında yeni ve çok önemli politik girişimler başlatacak; böylece 1991'de ulusal politika bağlamında başlatmış olduğu girişimleri AB yoluyla konsolide etmiş olacaktır.

Gerçekten de 1995'e gelindiğinde İspanyol diplomasisi artık çok daha yüksek bir özgüven ve kurumsal kapasiteyle hareket ediyordu. Dönem başkanlığının gündeminin hazırlanması 1989'da olduğu gibi Komisyon'un tekelinde kalmamış; gerek AB gerekse de İspanyol diplomatik öncelikleri açısından oldukça cesur girişimlere imza atılmıştır.[100] 1995 dönem başkanlığının en büyük başarılarından biri, Barcelona'da Avrupa-Akdeniz Konferansı'nın düzenlenmesiydi. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Doğu Bloku'nun çöküşü sonrasında kendisini küresel bir aktör olarak

---

[99] **ibid.,** s.156.
[100] Magone, **op.cit.,** s.399.

konumlandırmaya çalışan AB'nin Doğu Avrupa genişlemesi vizyonuyla beraber değerlendirdiği bir unsurdu. Her ne kadar bu mekanizmaya ayrılan kaynaklar, ortaya koyduğu ihtiraslı hedeflerine nazaran yetersiz kalmış olsa da, AB dış politika vizyonuna sağladığı önemli katkıyla İspanyol diplomasisi açısından büyük bir başarı olarak değerlendirilmektedir.[101] 1995 döneminde İspanyol diplomasisi bir büyük başarıyı da, AB ile Latin Amerika'yı yakınlaştırmaya yönelik önemli adımlarla elde etmiştir: AB ile Mercosur arasında bir işbirliği anlaşması yapılmış ve serbest ticaret alanı oluşturma hedefiyle müzakerelere başlanmıştır. Ayrıca İspanyol diplomatik baskısı, Komisyon tarafından yönetilen kalkınma yardımlarında Latin Amerika ülkelerinin payının artırılmasını temin etmiştir.[102] Diğer yandan, her ne kadar 1997'de Hollanda dönem başkanlığında imzalanmış olsa da, Amsterdam Antlaşması'nın temelleri de yine bu dönemde atılmış, antlaşma müzakerelerinde İspanyol diplomasisi büyük katkılar sağlamıştır.[103]

İspanya'nın 1995 dönem başkanlığı, o dönemde on üç yıldır Başbakanlık yapmakta ve popüleritesi zayıflamakta olan González açısından, yalnızca dış politika anlamında değil, iç politika düzleminde de büyük bir değer taşımaktaydı. Gerçekten de, bu dönemde İspanyol Dışişleri Bakanı olan Javier Solana'yı kısa süre sonra NATO Genel Sekreterliği ve sonrasında AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği makamlarına taşıyacak denli başarılı geçen bu dönem başkanlığı, Barcelona'daki AB-Akdeniz Zirvesi, ortak para biriminin Avro olarak isimlendirilmesi, ABD ile Transatlantik Gündem imzalanması gibi önemli başarılar

---

[101] **ibid.,** s.400.
[102] Powell (2003), **op.cit.,** s.157.
[103] Magone, **op.cit.,** s.400.

elde etmişti. Ne var ki bunlar, ekonomik sorunlar, yolsuzluk tartışmaları ve parti içi çekişmelerle iyiden iyiye yıpranmış olan González'e iç siyasette umduğu kazancı sağlayamamıştır: 1996'daki seçimlerde iktidar 1982'den beri ilk kez muhafazakâr bir lidere, José María Aznar'a geçerken, İspanyol dış politikası da yeni bir döneme giriyordu.

Felipe González'in yaklaşık on dört yıl süren iktidarı gerek iç politika ve ekonomide attığı adımlarla İspanyol demokrasisinin istikrara kavuşmasına katkı sağlamış olması bakımından, gerekse de Franco sonrasında ülkenin dış politikada dünyaya açılması sürecinde takip ettiği aktif politikalarıyla İspanya tarihine damga vuran bir başarı öyküsü olarak başlamış ve böyle devam etmişti. İspanyol solundaki radikal eğilimlerin törpülenmesini ve toplumsal bir uzlaşı ortamının yeşermesini sağlaması açısından karizmatik kimliğini kullanan González, aynı zamanda görece fakir bir ülkenin sol lideri olarak, ülkesinin Avrupa'nın gelişmiş ekonomileriyle rekabet edebilecek bir noktaya gelmesi için bazı acı reçeteleri de üstlenmek durumunda kalmıştır. Özellikle ilk iki hükümet döneminde gerçekleşen hızlı ekonomik büyüme 1990'lardan itibaren etkisini kaybetmiş olsa ve İspanya Tek Pazar ve ortak para birimine katılım için gereken şartları sağlamakta zorluk yaşamış olsa da, González ülkesinin rekabet gücünü artırmak suretiyle geleceğe dair önemli bir ekonomik temel oluşturabilmiştir. Dış politika konusunda da, ülkesinde -özellikle sol kesimde- ağırlığı olan Amerikan karşıtlığı ve Üçüncü Dünyacı eğilimleri kontrol altına almayı ve "kurallara göre oynamak" sayesinde İspanya'yı Batı'nın saygın bir ülkesi pozisyonuna getirmeyi başarmış; şahsen de rol oynadığı aktif diplomatik çalışmalarıyla dış politikada Franco devrinin olumsuz mirasını unutturacak noktaya ulaşmıştır. Oldukça coşkulu bir Avrupacı olan, Avrupa siyasetindeki şahsi

bağlantıları ve etkinliğiyle İspanya'nın profilini AT/AB içinde hızla yükseltmeyi başaran González, özellikle üçüncü hükümetinden itibaren iç politikada ekonomik darboğaz ve yolsuzluk tartışmalarıyla oldukça yıpranmıştır. Adı bir dönem Avrupa Komisyonu Başkanlığı için geçecek kadar "Avrupalı" bir siyasetçi olan González'in başlattığı göz kamaştırıcı başarı hikayesi iç sorunlar nedeniyle çekiciliğini yitirmiş; José María Aznar'ın Franco kalıntılarını silerek daha merkeze çekmeyi başardığı muhafazakâr PP karşısında tutunamamıştır. Her hâlükârda, İspanyol siyasi iktidarının seçim yoluyla barışçıl olarak el değiştirdiği bu olayın bile, aslında González'in İspanyol demokrasisinin olgunlaşmasında gösterdiği başarının bir göstergesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2. José María Aznar Dönemi

Felipe González'in başbakanlığı döneminde ana muhalefet partisi olan muhafazakâr Halk Partisi'nin (*Partido Popular* – PP) lideri José María Aznar'ın temel eleştirilerinden birisi, González'in İspanyol ulusal çıkarlarını Avrupa'da savunamadığı ve AT/AB içindeki Alman-Fransız ekseninin girişimlerini sorgusuzca kabullendiği yönündeki iddialarıydı. González'in Avrupacılığını -ve bu bağlamda Alman-Fransız eksenine olan yakınlığını- eleştiren Aznar'ın kendisi ise, İspanyol siyasi arenasında az rastlanan bir "*Anglophile*" idi ve siyasetinde Avrupacılık, Atlantikçi eğilimlerin gerisinde kalan bir unsurdu. Nitekim PP'nin içinde İngiliz muhafazakârlarının ciddi etkisinin olduğu bir kesim söz konusuydu ve bunun bir sonucu olarak yer yer -İspanya'da hiçbir zaman ciddi bir güç kazanmamış olan- Avrupa-şüpheciliğine dahi rastgelinmekteydi. Aznar'ın dış politika çizgisini de işaret

eden bu bağlam, İspanyol kamuoyundaki Avrupa anlayışının 1980'lerden bu yana giderek daha az supranasyonalist ve giderek daha çok hükümetlerarasıcı bir yöne evrilmekte oluşunun da karşılığıydı.[104]

İspanya'nın yakın tarihi hakkında çalışmalarıyla tanınan tarihçi Charles Powell, Aznar'ın iktidarının ve bu dönemde İspanyol devletinin dış politika davranışlarında görülen değişikliğin yalnızca Aznar'ın şahsi ve ideolojik duruşuyla ilgili olmayıp, aynı zamanda iktidarın kuşaklar arasında el değiştirmesinin de bir sonucu olduğu değerlendirmesinde bulunmaktadır. Powell'a göre González, Franco devrinde ciddi bir uluslararası izolasyon altında büyümüş olan "68 Kuşağı"nın bir mensubu olarak, İspanyol yakın tarihine yönelik travmatik bir bakışa sahipti; "Avrupa"nın demokratikleştirici bir aktör olmak bakımından González siyasetinin merkezi bir unsuru olması bundan kaynaklanmaktaydı. Halbuki Aznar'ın üniversiteden mezun olup maliye müfettişi olarak hayata atıldığı 1976 yılında Franco ölmüş ve ülkesi demokrasiye geçiş süreci içine girmişti. Franco devrinin travmatik baskı ortamında değil, demokratik ve Avrupa'ya yönelmiş bir İspanya'da siyasete atılmış olan Aznar ve siyasi çevresi, -İspanyol muhafazakârlarının genel bakışına da uygun olarak- İspanya'nın Avrupa Birliği'ne katılımını 1950'li-60'lı yıllarda yaşamış olduğu yapısal ekonomik dönüşümün doğal sonucu olarak görüyorlardı. Hâliyle bu kişilerin Avrupa'ya bakışları da -elbette ideolojik tercihlerinin de yönlendirmesiyle- daha pragmatik ve işlevselciydi. 1990'ların ortalarına gelindiğinde İspanya'nın Avrupa politikalarının -González devrinin sonlarından itibaren de kendini hissettirmekte olan- değişiminde, yalnızca ideolojik bir sağa kayışın değil, Franco

---

[104] Powell (2003), **op.cit.,** s.159.

devrinin olumsuz hatırasının etkilerini azaltan kuşak farkının da önemli bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[105]

Yine de, Avrupa'ya yönelik "romantik" bakışın daha González devrinden itibaren yerini ulusal çıkar merkezli bir politikaya bırakmaya başlamış olması gibi, Aznar'ın Avrupa politikasında da González devrine göre devamlılık unsurları oldukça fazlaydı. Aznar İspanyası da, González döneminin "Avrupa içinde siyasi periferileşme" kaygısını taşıyordu ve İspanya'yı Avrupa'nın "çekirdeğinden" uzaklaştırma tehdidini doğuran "çok vitesli Avrupa" türü yaklaşımlara şiddetle karşı çıkıyordu. 1995 dönem başkanlığında getirilen açılımlarla teyit edilmiş olan, "İspanya'nın AB'nin '5 Büyük'ünden biri olma" pozisyonunu Aznar da korumaya çalışıyordu. Aznar aynı zamanda İspanya'nın Avrupa ortak para birimine katılması konusunda neredeyse takıntılı bir kararlılık içerisindeydi ve bu kapsamda Maastricht kriterlerini karşılamak üzere -pek de popüler olmayan- çok sayıda neoliberal ekonomik reformu hayata geçirmişti. İspanyol ulusal para birimi Peseta'nın 1998'de hayata geçirilen Avro'ya dahil olmasıyla birlikte İspanya, tarihinde ilk defa Avrupa entegrasyonunun kilit bir mecrasına en başından katılmış oluyordu: Aslında bu da İspanya'nın AB'nin "sert çekirdeği"nin dışında kalmama endişesinin bir başka yansımasıydı ve Aznar burada da González'in adımlarını takip ediyordu. Hatta, Aznar'ın en önemli politika farklılıklarından biri sayılan, Avrupa'nın ortak savunma politikaları geliştirme çabalarında İspanya'nın -görece- düşük bir profil sergilemesi

---

[105] **ibid.,** s.160.

durumu bile, aslında daha González devrinin son aylarında beliren bir trendin devamıydı.[106]

Aznar'ın Avrupa savunma politikası, dış politikasına damga vuran en temel unsur olan Anglosakson-Atlantikçi önyargılarıyla şekillenmekteydi. Her ne kadar González yönetiminin ABD ile ilişkileri oldukça iyi olmuş olsa da, Aznar'ın Washington (ve Londra) ile kurduğu ilişkilerin Brüksel'in önünde geldiği görülmekteydi. Bunun ilk sonuçlarından biri 1996 yılında, İspanyol Parlamentosu'nun NATO'nun -üye olurken dışında kaldığı- askeri kanadına dahil olma kararını vermesiydi.[107] İspanya bu şekilde, AB'nin savunma bağlamındaki çekirdek ülkelerinden biri olma durumuna gelmişti; ne var ki -Aznar'ın muhalefet günlerinde de seslendirdiği- AB'ye "Alman-Fransız ekseni"nin egemen olması endişesi sebebiyle, Aznar İspanyası Tony Blair'in yönetimindeki Britanya ile birlikte hareket etmekteydi. Aslında, özellikle Cebelitarık meselesinin yer yer gerilim yarattığı İspanya-Britanya ilişkilerinin sütliman olduğu hâlâ söylenemezdi; İspanya 1999 yılında Britanya'nın Schengen alanına erişimini veto etmekten geri durmamıştı.[108] Üstelik iki ülkenin ekonomik konulardaki çıkarlarında da örtüşmeyen yanlar bulmak zor değildi. Yine de AB içinde baskın bir Alman-Fransız ekseni oluşması ihtimalinden duyulan ortak rahatsızlık Aznar ile Blair'i pek çok alanda ayrı bir AB-içi "eksen" oluşturmaya yönlendiriyordu; Berlusconi İtalyası ve daha sonra Barroso Portekiziyle birlikte bu ülkeler, AB içindeki Atlantikçi ekseni teşkil edecekti. Aynı endişe kendisini, Amsterdam Antlaşması'yla gündeme gelen Avrupa

---

[106] **ibid.,** s.160-162.
[107] Magone, **op.cit.,** s.386.
[108] Powell (2003), **op.cit.,** s.164.

Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) sürecinin oluşumu bağlamında da göstermiştir: İspanya AGSP'ye karşıt bir tutum takınmamış, hatta teorik olarak desteklemiş olsa da, Maastricht Antlaşması'yla gündeme gelen ODGP'de görülenin aksine, bu konu İspanya'nın öncelik verdiği bir alan olmamış, daha düşük bir profil sergilenmişti. Bu bağlamda aslında İspanya, sürecin çekirdeğine askeri kuvvet temin etmek boyutuyla katılım sağlayan, ancak gösterilen düşük siyasi temsil bağlamında AGSP içindeki büyük ortakların "siyasi motor" olma işlevini yerine getirmeyen bir ülke konumunda kalmış oluyordu.[109]

AB'nin 1990'lı yıllardaki başlıca gündem maddelerinden birini Doğu genişlemesi teşkil ediyordu ve eski Doğu Bloku ülkelerinin AB'ye alınma süreci kapsamında atılan adımlar, daha ilk günlerden itibaren İspanya'nın eleştirilerine maruz kalmaktaydı. Doğu genişlemesini isteyen ülkelerin bazı önemli gerekçeleri olan coğrafi yakınlık, bölgenin istikrar ve güvenliğinin etkileri gibi konular İspanya'yı çok da yakından ilgilendirmediği gibi; bu yeni katılımcılar gerek düşük teknolojili üretim sektörleri gibi ekonomik boyutlardan, gerekse de tarımsal ve kalkınmaya dair fonlardan faydalanma boyutundan İspanya'ya rakip olacak ülkelerdi. Söz konusu genişlemenin özellikle entegrasyon süreci, ortak politikalar, kurumsal yapı ve bütçe üzerinde olumsuz etkileri olacağını her fırsatta dile getiren İspanya, yine de katılımlara karşı hiçbir veto tehdidinde bulunmamış[110]; ancak elbette bunu bir pazarlık unsuru olarak kullanmıştı. Gerçekten de İspanya, Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliğine giden yoldaki hemen her adımda, kendi öncelikleri

---

[109] **ibid.,** s.163.
[110] Sonia Piedrafita Tremosa, "The EU Eastern enlargement: Policy choices of the Spanish government", **European Integration Online Papers** (Cilt 9 No.3), http://eiop.or.at/eiop/texte/2005-003.htm, 2005, (Erişim tarihi: 04.12.2017), s.1.

çerçevesinde bazı kararlar alınmasını sağlamıştı; ki bunlar arasında Akdeniz ülkeleriyle güvenlik ve işbirliğinin güçlendirilmesi, Latin Amerika'ya yardımların artırılması, balıkçılık politikalarında İspanya'nın hassasiyetleri çerçevesinde bazı adımlar atılması, Doğu Avrupa ülkelerinin ticari mallarına karşı koruyucu bazı tedbirler alma hakkı, yeni üyelerin Siyasi ve Ekonomik Birlik'in hedef ve sorumluluklarını üstlenmelerinin şart koşulması gibi pek çok konu vardı. Bu çerçevede Aznar iktidarı, selefinden farklı bir yol izlememiş; ancak retorik "Avrupa'nın ortak çıkarları" yerine "İspanya'nın ulusal çıkarları" üzerine inşa edilir olmuştur. Ancak İspanya'nın ulusal çıkarlarının AB'nin işleyişinin bozulmamasından geçiyor olması sebebiyle, elde edilmeye çalışılan tavizler pratikte yine Avrupa Birliği'nin bütçesel, kurumsal yapısı ile ortak politikalarının güçlendirilmesi yönünde oluyordu.[111] Diğer yandan, kendi üyelik sürecinde bazı üye devletlerin ekonomik temelli engelleme girişimlerini "demokrasinin teşvik ve korunması" gibi bizzat Roma Antlaşması'nın "ruhunu" teşkil eden ilkelere atıflar yaparak aşmış olan İspanya'nın, benzer gerekçelerle Birliğe dahil olmak isteyen ülkelere maddi sebeplerle engel çıkarmasının ülkenin öz-algısına ters düşeceği de görülüyordu ve bu durum çeşitli düzeylerde dile de getirilmekteydi. Aynı hassasiyetlerin 1995'te Birliğe üye olan zengin ve demokratik EFTA ülkelerinin üyelikleri karşısında gösterilmemiş ve maddi temelli itirazlar ile veto tehditlerinin kullanılmasından çekinilmemiş olması da, AB'nin genişlemesinde İspanyol

[111] **ibid.,** s.9-10.

siyasetinin kimliksel dürtülerle hareket ettiğine işaret eden kayda değer bir tezat teşkil etmektedir.[112]

Dış politika hedeflerinden başlıcası İspanya ile ABD arasında özel bir ilişki kurmak olan Başbakan Aznar'ın bu yaklaşımı ABD tarafında karşılıksız kalmamıştır: George W. Bush ABD Başkanı seçildikten sonra Avrupa'daki ilk resmi ziyaretini 2001 Haziran'ında İspanya'ya yapmıştır. Bu ziyaret esnasında ve sonrasında Aznar, ABD'nin balistik füze politikaları gibi Avrupa Birliği içinde -özellikle Almanya ve Fransa tarafından- eleştirilen konularda Avrupa'da baskın olan pozisyondan uzaklaşmış; Britanya, Kanada, Polonya, Macaristan gibi az sayıda ABD taraftarı ülkeyle birlikte konumlanmıştır.[113] Bu ziyaretin üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra New York'ta 11 Eylül saldırıları yaşanmış ve bu travmatik olayla birlikte ABD -"yeni muhafazakâr"/"*neo-con*" bir izlek üzerinden- Afganistan ve Irak işgallerine sebep olacak daha saldırgan bir dış politika takip etmeye başlamıştır. Bu ise yalnızca ABD ile Alman-Fransız ekseni arasında anlaşmazlık ve gerilimlere yol açmakla kalmamış; İspanyol dış politikasındaki Avrupacılık-Atlantikçilik ikilemini de alevlendirmiştir. Aznar'ın güçlü Atlantikçi eğilimleri aslında daha 1997 ve 1998'de Irak'ın ABD tarafından bombalanmasına Alman-Fransız ekseninin aksine destek vermesiyle kendini göstermeye başlamıştı.[114] 11 Eylül sonrası dönemde de Aznar aynı politika çizgisini sürdürerek tercihini -Blair Britanyası ile birlikte- ABD'den yana yapmış; İspanya hükümeti, kamuoyunda aksi yöndeki ezici konsensüsün

---

[112] **ibid.,** s.10-11.
[113] Esther Barbé, "South European Euro-Watch: The Spanish Presidency of the European Union 2002", **South European Society and Politics,** Cilt: 7 Sayı:1, 2002, s.99.
[114] Antonio Moreno Juste & Cristina Blanco Sío-López, "Spain and the European integration process, 1945–2010", **Virtual Centre for Knowledge about Europe (CVCE),** https://www.cvce.eu/en/obj/spain_and_the_european_integration_process-en-bf91b328-fbed-4a65-9a3b-eadc21a7e831.html, 08.07.2016, (Erişim tarihi: 20.01.2019).

varlığına rağmen[115] ABD'nin "Teröre Karşı Küresel Savaş" ve "Önleyici Savaş" konseptleri çerçevesindeki eylemlerine (ve dolayısıyla Afganistan ve Irak işgallerine) tam destek vermiştir. 2002 yılnda imzalanan ABD-İspanya Savunma Anlaşması da bu atmosferde, terörle mücadele odaklı olarak şekillenmişti.[116]

11 Eylül saldırıları sonrasında, güvenlik merkezli politikalar tüm dünyada öne çıkmış durumdaydı. Hâl böyleyken, İspanya'nın "Dünyada daha çok Avrupa" sloganıyla yürüttüğü 2002 AB dönem başkanlığının temel hedeflerinden birinin Birliğin küresel düzlemdeki siyasi duruşunun ve güvenlik bağlamındaki rolünün güçlendirilmesi olması şaşırtıcı değildir. AB'nin Trans-Atlantik ilişkilerinin geliştirilmesi de bu bağlamda İspanyol dönem başkanlığının da öncelikleri arasındaydı;[117] ne var ki Alman-Fransız ekseninin liderlik ettiği tutum yerine ABD'nin saldırgan politikalarına destek veren Aznar İspanyasının, gerginlikleri yatıştırıp ilişkileri geliştirecek bir arabulucu rolünü oynaması çok da mümkün olmamıştı.

AB dönem başkanlığının ilgili ülkeye verdiği önemli bir fırsat, AB'nin dış politika gündemine kendi gündem başlıklarını transfer edebilmesidir. Bu bağlamda İspanya'nın AB gündemine gelmesi konusunda öncelikli gördüğü konular da, daha önceki dönem başkanlıklarından farksız olarak yine Akdeniz ve Latin Amerika olmuştur. Latin Amerika bağlamında İspanyol dönem başkanlığının beklentileri

---

[115] O dönemde yapılan araştırmalara göre, İspanyol kamuoyunun %90'ı Irak'ın işgaline karşıydı. Bu süreçte ülke çapında pek çok büyük protesto gösterileri yaşandığı gibi, bazı hükümet mensupları bile Aznar'ın bu konudaki politikalarına itirazlarının göstergesi olarak görevden çekilmişti. Bkz. Magone, **op.cit.,** s.389.
[116] Barbé (2002), **op.cit.,** s.100.
[117] **ibid.,** s.99.

Mayıs 2002'deki İkinci AB-Latin Amerika Zirvesi'ne[118] odaklanmış olsa da; söz konusu zirve, sonuçları itibariyle İspanya'nın beklentilerinin oldukça altında kalmıştı. Zirve çerçevesinde AB ile Şili arasında Ortaklık Anlaşması imzalanmasına ve AB-Meksika Anlaşması'nın yenilenmesine karar verilmiş, Andlar Topluluğu ve Orta Amerika ülkeleriyle tercihli ticaret ilişkilerinin güçlendirilmesi hedeflenmiş, ayrıca Kolombiya'nın talep ettiği üzere FARC örgütünün AB terör örgütleri listesine alınması sağlanmıştı. Bunlar önemli kazanımlar sayılsa da, İspanya'nın asıl beklentisi olan AB-Mercosur arasındaki serbest ticaret müzakerelerinin ilerlemesi, özellikle Arjantin'de yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle sonuçsuz kalmıştır. Aynı şekilde, Latin Amerika tarım ürünlerinin Avrupa pazarlarına erişiminin sağlanması yönündeki İspanyol çabaları da karşılık bulmamıştır.[119]

İspanyol dönem başkanlığının öncülüğünde Nisan 2002'de gerçekleşen AB-Akdeniz Zirvesi de görece zayıf sonuçlar vermişti. İspanya'nın, Akdeniz ülkelerine özel bir kalkınma bankası oluşturulması teklifi kabul görmemiş, sadece Avrupa Kalkınma Bankası'nda Akdeniz ülkelerine özel bir finansal hat oluşturulmasıyla yetinilmişti. İspanya'nın bölgeye dair birtakım somut tekliflerini içeren eylem planının kabul görmüş olması olumlu bir gelişme olsa da, 1995'te büyük umutlarla - ve İspanya'nın büyük çabalarıyla- başlamış olan Avrupa-Akdeniz işbirliği sürecinin tavsamakta olduğu gözden kaçmıyordu. Dahası, Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde

---

[118] AB-Latin Amerika Zirvesi'nin ilki 1999'da Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde gerçekleştirilmişti.
[119] **ibid.,** s.100.

yaşanan gerginlikler ve bu bağlamda ABD'nin AB'yi dikkate almadığını göstermekten imtina etmemesi Zirve açısından ciddi olumsuzluklar teşkil etmiştir.[120]

Başbakan Aznar ikinci hükümet döneminin sonlarına yaklaşırken, AB içinde yer yer takınmaya başlamış olduğu "revizyonist" tutumlarla İspanya, Birlik içindeki ağırlığını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu bağlamda 2003 yılında yazdığı bir makalede Powell, İspanya'nın Birlik içinde gerçek gücünün üzerinde bir ağırlığı elde etmiş durumda olduğu ve o güne değin elde ettiği başarısının kurbanı olabileceği tespitinde bulunmaktaydı: İspanya'nın görece kısa bir zaman diliminde gösterdiği ilerleme karşısında kaçınılmaz olarak ortaya çıkan hâlinden memnuniyet ve yüksek özgüven durumunun, ayrıca Birlik içinde elde ettiği avantajlı pozisyonu koruma içgüdüsüyle savunmacı bir şekilde hareket etme eğilimlerinin, hızlı bir dönüşüm süreci yaşanan Birliğin içinde İspanya'nın durağanlaşmasına ve marjinalleşmesine neden olabileceğini söylüyor, daha proaktif bir tutum takınmasının ülke adına daha faydalı olacağının altını çiziyordu.[121] Bu kehanetin haklılık payı, ilerleyen dönemlerde gerçekten de kendini gösterecekti.

2004 yılındaki seçimlerden kısa bir süre önce Madrid'de yaşanan kanlı terör saldırılarının sorumluluğu, Aznar hükümeti tarafından ayrılıkçı Bask terör örgütü ETA'ya yüklenmişti. Ancak çok geçmeden bu saldırının, Irak işgaline İspanya'nın verdiği desteğin intikamı olarak El Kaide tarafından gerçekleştiğine dair güçlü işaretler kendini göstermeye başlamıştı. Irak işgaline yönelik İspanyol kamuoyundaki derin karşıtlığı bilen Aznar hükümeti ise, saldırıları El Kaide'nin yaptığının ortaya çıkmasının siyasi olarak büyük bir faturası olacağını görüyordu. Hükümetin

---

[120] **ibid.,** s.101-102.
[121] Powell (2003), **op.cit.,** s.166.

saldırıları ısrarla ETA'nın eseri olarak sunmaya devam eden inkarcılığı ise İspanyol seçmen kitlesi üzerinde bombalamalardan daha olumsuz bir karşılık görmüştür. Alenen aldatıldıklarını hisseden pek çok İspanyol seçmen açısından Aznar'ın ekonomi yönetiminde gösterdiği olumlu performans anlamını yitirmiş olsa gerektir ki, anketlerin PP'nin kazanacağını öngördüğü seçimler sosyalist PSOE ve lideri José Luis Rodríguez Zapatero tarafından kazanılmıştır.

Aznar'ın iktidarı ekonomik açıdan González döneminin sonlarında artmış olan ekonomik sıkıntıların "daha cesur" neo-liberal reformlarla aşılabildiği bir dönem olmuştu ve Maastricht kriterlerine sağlanan uyum sayesinde İspanya, Parasal Birlik'e ilk etapta katılım sağlayan ülkeler arasında yer alabilmişti. Ekonomik anlamda Avrupa'nın gösterdiği bu temel dönüşümün merkezinde yer almayı başaran Aznar İspanyası, dış politika alanında ise aynı ölçüde Avrupa-merkezli bir yol takip etmemiştir. Aznar'ın ve partisinin Avrupa'ya bakış açısındaki -González ve İspanyol sosyalistlerinin "duygusal" yaklaşımlarına nazaran- farklılığın yanı sıra, İspanya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde giderek Birlik içindeki göreceli ağırlığını kaybederek -korkulduğu üzere- "periferileşmesinin" de doğurduğu tepkisel duruşla, bu dönemde İspanya daha fazla ulusal çıkar merkezli ve Atlantikçi bir dış politika çizgisi takip etmiştir. Aznar döneminin, AB'nin üye sayısının 15'ten 25'e çıkarak işleyiş karmaşıklığının neredeyse ikiye katlandığı, bu sebeple dünya sorunlarında ağırlık koyamayan hantal dış politika yapısının aşılmasının daha da zorlaştığı bir dönem olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hâl böyleyken, Aznar'ın kendisi gibi ülkesinin küresel görünürlük ve etkinliğini artırmayı dış politikasının temel hedefi gören Britanya'nın sol başbakanı Blair ile birlikte AB içinde "alternatif" bir eksen teşkil etmeye çalışmaları şaşırtıcı olmasa gerektir. İspanya'nın temel dış politika

gündem alanları olan Latin Amerika ve Akdeniz/Ortadoğu alanlarında ciddi bir etkinlik göstermek bir yana, Birliğin -daha ziyade geleneksel Alman jeostratejisine uygun bir gelişme çizgisi içerisinde- potansiyel bir yayılma alanı olarak gördüğü Balkanlardaki sorun ve çatışmalarda bile (Bosna ve Kosova gibi) yapıcı roller oynamaktan uzak kaldığı göz önüne alındığında; Aznar'ın ihtiraslı dış politika yaklaşımı çerçevesinde ABD ile yakınlaşmanın Avrupa-merkezli bir dış politikaya göre çok daha tutarlı olduğunu söylemek de mümkündür. Ne var ki, bu yakınlaşma İspanya'nın 1995 ve 2004 genişlemeleriyle zaten kaybettiği Birlik içindeki gücünün daha da gerilemesine giden yolun da başlangıcı olacaktı.

3. José Luis Rodríguez Zapatero Dönemi

1996'da başlayan sekiz yıllık muhafazakâr iktidar sonrasında, PSOE lideri olarak Başbakanlık makamına oturan José Luis Rodríguez Zapatero'nun bu başarısı, 11 Eylül saldırısı sonrasında oluşan "Terörle Küresel Savaş" atmosferinde İspanyol kamuoyuna egemen olan savaş karşıtı eğilimlerin temsilcisi olmasından kaynaklıydı. Gerçekten de iktidarı boyunca selefinin aksine, militarizm karşıtı ve yer yer popülizme de kayan idealist söylem ve politikalar takip etmiştir.

Zapatero'nun dış politika yaklaşımının herhalde en belirgin yanı, İspanya için belli bir ilkesel çerçeve içinde hareket etmeye çalışma iddiasıydı. Ona göre, küreselleşme ve ekonomik karşılıklı bağımlılığın bu denli artmış olduğu bir dönemde İspanya gibi orta boy bir gücün küresel anlamda potansiyelini en üst düzeye çıkarması, kendisi için yeni bir uluslararası kimlik tanımlamasından geçmekteydi.

Zapatero için İspanya'nın itibar ve nüfuzu, belirli bir andaki eylemlerinden ziyade, dünyaya karşı savunduğu, temsil ettiği değerler üzerinden şekillenmekteydi. Küreselleşme iç ve dış siyaset arasındaki ayrımları belirsizleştirirken, yurtiçinde savunulan barış, adalet, dayanışma, hoşgörü, sekülerizm gibi değerlerin yurtdışında da savunulması, yani "yumuşak güce" ağırlık verilmesi İspanyol dış politikasını şekillendiren temel unsur olmalıydı. Barış ve ilerlemenin en iyi yolu, AB'nin 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde de yer verilen bir kavram olan "etkili çoktaraflılık"tan geçiyordu. Zapatero bu kavramı BM sistemiyle ve uluslararası hukukun kararlılıkla uygulanmasıyla ilişkilendirmekteydi.[122]

Tam da bu bağlamda Zapatero'ya göre Aznar'ın ABD ile kurduğu "özel ilişki" ve ABD'nin BM'den bağımsız olarak gerçekleştirdiği Irak işgaline verilmiş olan destek sadece yanlış değil, aynı zamanda İspanya'nın dış politika kimliğine de aykırıydı. Göreve gelmeden önce Zapatero, Irak'taki yabancı güçlerin uluslararası hukuk pozisyonlarını düzenleyen bir BM kararı çıkmazsa İspanyol askerlerini Irak'tan çekeceğini açıklamış; ancak iktidara geldikten kısa süre sonra -BM kararının çıkmasını beklemeden- Irak'tan çekilme işlemini başlatmış ve hızla tamamlamıştır.[123] İşgal güçlerinin yüzde birinden azını teşkil eden İspanyol askerlerinin Irak'tan çekilmesinin askeri anlamda bir etkisi olduğu söylenemezse de, bunun diplomatik alanda kayda değer yansımaları olmuştur. Örneğin, İspanyol komutasında görev yapan bazı Orta Amerika ülkelerine ait sembolik sayıdaki asker de İspanyol güçleriyle birlikte Irak'tan çekilmek durumunda kalmıştır. Hâliyle

---

[122] Charles Powell, "A Second Transition or More of the Same? Spanish Foreign Policy Under Zapatero", **South European Society and Politics**, Cilt: 14 Sayı:4, 2009, s.521-522.
[123] **ibid.,** s.524.

Zapatero İspanyasının bu icraati, İspanya-ABD ilişkilerinin Franco sonrası dönemdeki en düşük seviyeye gerilemesine neden olmuş; Zapatero George W. Bush'un ikinci döneminde Washington'a davet etmediği tek AB lideri olmuştur.[124]

Ancak Irak işgalinden çekilme bağlamında -kendisinin BM kararı alınmasına dair atıflarının dahi halefine olacak şekilde- kamuoyu baskısına boyun eğmiş olan Zapatero, genel olarak ABD karşıtı bir politika takip etmek niyetinde değildi; asker çekme adımlarına büyük tepki duyan ABD'yi -bir nevi- yatıştırmaya ve durumu telafi etmeye matuf adımlara başvurmuştur. Bu bağlamda, örneğin, işgal esnasında ABD güçlerinin İspanyol askeri üslerinden faydalanmasına imkan vermiş olan ABD-İspanya Savunma İşbirliği Anlaşması'na yönelik herhangi bir itiraz yükseltilmemiş; ayrıca işgal sonrasında Irak polisinin ve memurlarının eğitimine yardım etmeyi de İspanya kabul etmiştir. Diğer yandan İspanyol askerlerinin, BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde oluşturulmuş olan Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (ISAF) katılımı konusunda da olumsuz bir tutum takınılmamıştır. Her ne kadar ABD tarafından liderlik edilen bu uluslararası koalisyonun Afganistan'a istikrar ve ilerleme getireceğine İspanyol halkı inanmıyor olsa da, en azından uluslararası hukuka uygun olarak yürütülen bu faaliyete Zapatero'nun karşı çıkmak gibi bir politikası bulunmuyordu.[125] Cumhuriyetçi Bush yönetimiyle ilişkileri gergin geçmiş olan sosyalist Zapatero hükümeti, 2008'de Demokrat aday Obama'nın ABD Başkanı olması sonrasında ABD ile ilişkilerinin iyileşeceğini ummuş; ancak Kosova'nın aynı yıl bağımsızlık ilan etmesi yeni bir sorun doğurmuştur. Bask (ve o dönemde daha düşük yoğunlukta olmakla birlikte,

---

[124] **ibid.,** s.525.
[125] **ibid.,** s.526.

Katalan) ayrılıkçılığıyla mücadele hâlindeki İspanya'nın Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanına destek vermesi söz konusu değildi; bu sebeple NATO müdahalesi sonrasında Kosova'da oluşturulmuş olan barış gücüne 700 kadar askerle katılım sağlamakta olan İspanya Mart 2009'da askerlerini çekme kararı almış, bu ise Obama yönetimiyle de gerilim yaşanmasına neden olmuştur.

Zapatero'nun dış politikadaki en büyük önceliği Fransa ve Almanya ile Aznar döneminde bozulan ilişkilerin tamiriydi ve bu bağlamda Aznar'ın sıkı Atlantikçiliğini terk ederek, sosyalist öncülü Gonzalez gibi daha Avrupacı bir politika takip etmeye yönelmişti. Fransız-Alman ekseninin AB içindeki hakim pozisyonuna yeniden yaklaşmaya çalışan Zapatero, Avrupacı politikalarının bir başka yüzü olarak entegrasyon sürecine olan desteğini de açıkça ortaya koymuştu. Bu çerçevede, Fransa ve Hollanda'da reddedilecek olan Anayasa Antlaşması'nın İspanya'daki referandumda kabulü için seferber olmuş, sonrasında Lizbon Antlaşması'nın da en koyu savunucuları arasında yer almıştı.[126] Zapatero'nun Aznar'ın yerine geçmesi ve takındığı Avrupacı tavır başta Paris ve Berlin olmak üzere, pek çok AB başkentinde de olumlu karşılanmış; Alman Şansölyesi Schröder ve Fransız Cumhurbaşkanı Chirac, Rusya lideri Putin ile 2005 Mart'ında yaptıkları zirveye Zapatero'yu da dahil etmek suretiyle, İspanya'nın yeniden Avrupa'nın kalbinde yer alma kararlılığı göstermesinden (ya da başka bir yoruma göre Alman-Fransız ekseninin liderliğini kabulünden) ötürü duydukları memnuniyeti göstermişlerdi. Diğer yandan, selefi Aznar ile olan yakın ilişkisine rağmen, Britanya Başbakanı Blair de Zapatero ile iyi bir ilişki kurabilmişti; ki bunda Blair'in

---

[126] Magone, **op.cit.,** s.391.

Zapatero'nun ETA ile yürüttüğü tartışmalı barış müzakerelerine destek vermesi ve kendisinin IRA ile olan tecrübelerini özel olarak aktarmış olmasının rolü büyüktü.[127] Ne var ki, Zapatero'nun Avrupacı yaklaşımının doğurduğu olumlu atmosfer uzun sürmemiş ve Zapatero İspanyası kısa süre sonra Avrupa içindeki etkinlik kaybı trendine yeniden dönmüştür. Bunun sebeplerinden birinin Zapatero'nun -yabancı dil bilmeyişinin de güçlendirdiği bir durum olarak- diğer Avrupa liderleriyle kişisel düzlemde yeterince bağ kuramamış olması muhtemeldir; Zapatero bu anlamda bir "González" değildi.[128] Bundan daha da önemli bir sebep ise, Zapatero'nun uluslararası hukuka bağlılık ve çatışmadan kaçınma yönündeki -yer yer fazla naifçe- ilkeleriydi (veya başka bir bakış açısına göre popülizmin dış politikasına yön vermesine izin vermiş olmasıydı): Bu durum, İspanya'yı pek çok önemli konuda diğer AB üye devletlerinden farklı görüşler benimsemeye yönlendirmiş ve İspanya'nın bu anlamda AB içinde marjinalleşmesine yol açmıştır. Zapatero İspanyası, AB-Rusya ilişkilerindeki sorunlarda Batı'yı suçlayan bir tutum takınmakta, Çin'i insan hakları bağlamında pek az eleştirmekte, İran'a karşı sert yaptırımlara karşı çıkmakta, İsrail-Filistin sorununda Filistinlileri eleştirmeyi reddetmekte, Küba'ya karşı daha yumuşak bir çizgi takip etmekteydi. Dahası, Bask ve Katalan ayrılıkçılığına cesaret vermeme endişesiyle, Kosova'nın bağımsızlık ilanı konusunda da AB'nin genelinden -özellikle de Alman-Fransız çizgisinden- uzak bir pozisyon benimsemiştir. AB'nin -adeta- ortak bir dış politika girişimi olarak gördüğü Kosova konusunda İspanya'nın takındığı bu uzlaşmaz tutum, kendisiyle birlikte

---

[127] Powell (2009), **op.cit.,** s.527.
[128] Charles Grant, "Will Spain Remain a Small Country?", Center for European Reform, http://www.cer.eu/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/bn_spain_may09-1124.pdf , Mayıs 2009, (Erişim tarihi: 07.11.2017).

birkaç AB ülkesinin daha muhalif pozisyonda direnç göstermesine imkân sağlamıştır.[129]

İspanya'nın dış politika bağlamında temel öncelik alanı saydığı bölgelerden biri olan Akdeniz, 1995'teki İspanyol AB dönem başkanlığı esnasında oluşturulan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (AAO) çerçevesinde AB'nin politika gündemine alınmış; bu gelişme, İspanya'nın gerek bölge ülkeleriyle ilişkilerindeki, gerekse de AB içindeki itibarını oldukça güçlendiren bir etki doğurmuştu. Ne var ki, AB'nin ilgisinin Doğu Avrupa'ya kayması ve Avrupa Komşuluk Politikası girişimlerinin Doğu Avrupa, Balkanlar ve Kafkasya bölgelerine ağırlık vermesiyle, İspanya'nın aksi yöndeki çabalarına rağmen AAO bağlamında ilk yıllarda görülen coşku tavsamıştı. 2007 yılında Fransa'nın hırslı cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, özellikle Türkiye'nin AB üyeliği ihtimaline bir alternatif olarak "Akdeniz Birliği" kurulması çağrısında bulunduğunda, Fransa'nın domine edeceği nitelikte AB-dışı bir oluşum olarak bu projeye İspanya'nın tepki göstermesi bekleniyordu. Ancak kuzeyli AB ülkelerinin AAO'ya ilgisini uzun süre koruyamayan ve bu yüzden Akdeniz'deki etkinliğini beklediği ölçüde güçlendirmeyi başaramamış olan İspanya, terörizm, Bask ayrılıkçılığı, göç yönetimi ve büyük altyapı projeleri gibi kritik alanlarda yoğun bir işbirliği yürüttüğü Fransa'yla bu konuda karşı karşıya gelmek istemiyordu. Dahası, AAO'nun momentum kaybetmesinde Fransa'nın konuya fazla bir ağırlık koymamış olmasının büyük rolü olduğunu düşünen İspanyol diplomasisi, Fransa'nın yıllar sonra tekrar bölgeyle ciddiyetle ilgilenerek, bu alanda potansiyel bir müttefik olarak "geri dönmüş" olmasını memnuniyetle karşılamaktaydı. Üstelik Sarkozy'nin Fransız

---

[129] **ibid.**

dış politikasında Akdeniz'i bir öncelik alanı olarak belirlemek suretiyle Doğu Avrupa genişlemesinin getirdiği aşırı Doğu odaklanmasını kırması ihtimali bile, İspanya açısından yeterince büyük bir kazanım teşkil edecekti.[130] Dolayısıyla, Sarkozy'nin AB'ye rağmen ulusal bir proje olarak geliştirmeye çalıştığı bu proje karşısında İspanya'nın kendi projesi olan AAO'yu savunabilecek kapasitesi de, sebepleri de sınırlıydı; nitekim İtalya Başbakanı Romano Prodi ile birlikte Zapatero'nun Sarkozy'yi ikna ederek projeyi Avrupalılaştırma çabaları da sınırlı bir sonuç vermişti. Almanya bunu İspanya'nın AAO'yu savunamaması olarak okumuş; bizzat Alman Şansölyesi Angela Merkel devreye girerek, Fransa'nın projedeki ağırlığını azaltmaya çalışmış ve -yeni adıyla- "Akdeniz için Birlik"in AAO mekanizmalarına bir alternatif olarak ortaya çıkmaması için girişimin -bir nevi- sulandırılmasını sağlamıştır.[131] İspanya'nın AB içindeki etkinliğinin zayıfladığının ve dengeleyici ağırlığını yerine getirmekten uzak kaldığının önemli işaretlerinden biri de, Akdeniz İçin Birlik girişimi çerçevesinde yaşanan bu olaylardı.

Zapatero döneminin kayda değer dış politika gelişmelerinden biri de 2010 yılındaki AB dönem başkanlığıydı. Aslında bu dönem başkanlığı İspanya için olduğu kadar, Avrupa Birliği açısından da ilginç bir süreç olmuştur; çünkü Lizbon Antlaşması'nın AB kurumsal yapısı içinde oluşturduğu "AB Zirve Başkanlığı" ve "AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği" makamları ilk kez 2010 Ocak'ında, yani İspanyol dönem başkanlığı ile eş zamanlı olarak işlerlik kazanmıştı. Bu iki makam, o zamana kadar dönem başkanlığını üstlenen ülke tarafından

---

[130] Richard Gillespie, "Adapting to French 'Leadership'? Spain's Role in the Union for the Mediterranean", **Mediterranean Politics,** Cilt: 16 Sayı:01, 2011, s.64-65.
[131] **ibid.,** s. 65-66.

yürütülen bazı işlevleri üstlenmek amacını matuftu ve dönem başkanlığının uluslararası temsil rolünü ortadan kaldırmaktaydı. Söz konusu makamlar ile dönem başkanlığı arasındaki ilişkilerin ve yetki paylaşımının somut düzlemde tam olarak nasıl şekilleneceğinin fiili bir örneği yoktu ve bu bağlamdaki kafa karışıklıkları -ve dirençler- birtakım sorunlara da yol açmıştı. Bu olumsuzlukların en önemlisi AB-ABD Zirvesi planlaması kapsamında ortaya çıkmıştı: İspanyol dönem başkanlığının büyük önem atfettiği ve Brüksel yerine Madrid'de gerçekleşmesini ısrarla arzu ettiği bu zirvede, AB'yi Zirve Başkanı Herman von Rompuy'un mu, yoksa İspanyol dönem başkanlığı adına Başbakan Zapatero'nun mu temsil edeceği konusunda belirsizlik yaşanmış; bu ise ABD Başkanı Barack Obama'nın zirveyi tek taraflı olarak iptal etmesine yol açmıştı.[132]

İspanya'nın AB'nin Lizbon-sonrası dış politika sistemi karşısında gösterdiği bu direncin yalnızca bir kafa karışıklığından kaynaklanmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde de anlatılacağı üzere, AB'nin İspanyol dış politikasına sağladığı en önemli imkânlardan biri, ulusal dış politik çıkarların AB düzlemine taşınarak "Avrupalılaştırılması", böylece bu çıkarların bütün AB eliyle daha güçlü bir şekilde savunulabilmesiydi; ki dönem başkanlığı mekanizması bu yöntemin -tek olmasa da- en önemli ve yüksek profilli araçlarından birini teşkil etmekteydi. Dolayısıyla, dönem başkanlığının AB'nin dış politikasına yön vermek bağlamında sahip olduğu gücün zayıflaması, İspanya'nın AB üye devletlerine dış politikada liderlik etme ve ulusal çıkarlarını Avrupalı bir platforma taşıyabilme imkanlarının da zayıflaması anlamına geliyordu. Gerek Aznar ve Zapatero

---

[132] Ignacio Molina, **The 2010 Spanish EU Presidency: Trying To Innovate Europe In Troubled Times,** Swedish Institute for European Policy Studies, Stockholm, Mayıs 2010, s.8.

dönemlerinde sürdürülen aykırı politik tutumlar, gerekse de Doğu genişlemesinin getirdiği yeni güç dengeleri sebebiyle AB içindeki ağırlığı 1990'lı yıllara göre oldukça azalmış olan İspanya açısından bu durum pek umut verici değildi.

Bu tür kurumsal sorunların yanı sıra İspanyol dönem başkanlığının başarı imkanlarını olumsuz etkileyen bir başka unsur ise, 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin doğurduğu baskıydı. Her ne kadar İspanyol ekonomisi Yunanistan gibi iflas noktasına gelmemiş olmasa da, kriz özellikle işsizlik ve kamu borcu bağlamında oldukça ağır sonuçlar doğurmuş, bu sebeple ikinci bir Yunanistan olma ihtimali uzun süre varlığını sürdürmüştü. Böyle bir senaryo gerçekten de AB, özellikle de Avro projesi için büyük bir felaket olabilirdi; bu felaketin müsebbibi olabilecek olması, İspanya'nın diplomatik düzlemde elini hayli zayıflatan bir unsur olmuştur.[133] Ekonomik kriz yalnızca dönem başkanlığı süresince değil, günümüze kadar uzanan süreçte de İspanya'nın AB içindeki ağırlığını azaltan bir unsur olmaya devam etmiştir.

Zapatero muhalefetteyken, ABD ile paralel bir çizgi takip eden Aznar'ın Latin Amerika'ya yönelik kayda değer politikalar geliştiremediği, bu dönemde İspanya'nın Latin Amerika'daki özerkliğini, nüfuzunu ve prestijini büyük ölçüde yitirdiği yönünde eleştirilerde bulunmaktaydı. Latin Amerika'daki güçlü anti-Amerikan eğilimlerin Aznar İspanyasına karşı da tepkisellik doğurduğu bir gerçekti ve sosyalist Zapatero bölgedeki sol hükümetlerle daha iyi bir ilişki kurarak İspanya'nın söz konusu ülkelerle bağını kuvvetlendirebileceğine inanıyordu. Ancak bunun göründüğü kadar kolay olmadığı, Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerin

---

[133] **ibid.,** s.10.

ekonomi-politiğinin daha karmaşık bir ağ teşkil ettiği kısa sürede ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, Bolivya ve Arjantin'deki İspanyol petrol yatırımlarının bu ülkeler tarafından devletleştirilmesi konusu Zapatero hükümetinin önemli gündem başlıklarından biri olarak kendini dayatmış; selefinin Latin Amerika politikalarının "ekonomik değerlendirmelerin yönlendirmesi altında kaldığı" yolunda eleştiriler getirmiş olan Zapatero, tarihin bir ironisi olarak zamanla kendisini benzer bir pozisyonda İspanya'nın ekonomik çıkarları için Latin Amerika hükümetleriyle mücadele ederken bulmuştur.[134] Nitekim Zapatero, ilerleyen dönemde Latin Amerika bölgesindeki daha "öngörülebilir" liderlerle stratejik ortaklıklar geliştirmeye çalışmanın daha verimli sonuçlar doğuracağına kâni olmuş; bu anlamda ideolojik bağlamda da daha yakın olduğu Brezilya, Şili ve Meksika devlet başkanları Luiz Inácio Lula de Silva, Michelle Bachelet ve Felipe Calderón gibi ılımlı sol liderler ile iyi ilişkiler kurulması yoluna gitmiştir.[135]

Zapatero'nun Latin Amerika politikasında Aznar'dan en fazla farklılaşabildiği alan Küba ile ilişkiler olmuştur. Aznar döneminde 2003'te Castro rejimi ile ilişkiler dondurulmuş, AB'nin de bu yönde karar alması sağlanmıştı. Bush yönetiminin politika tercihlerine tam bir uyumun yansıması olan bu sert yaklaşımın -Küba'yı herhangi bir reforma zorlayamaması bir yana- Fidel Castro sonrası dönemde İspanya'nın Küba'daki etkinliğini sınırlayacağı endişesi, Zapatero hükümetini bu ülkeyle yeniden ilişkileri canlandırma yoluna sevketmiştir. Küba'ya yönelik başlattığı uzlaşmacı yaklaşım ve üst düzey ziyaretlerle ABD'yi rahatsız eden İspanya, aynı zamanda AB'nin -zamanında bizzat İspanya öncülüğünde konulmuş

---

[134] Powell (2009), **op.cit.,** s.528-529.
[135] **ibid.,** s.529.

olan- Küba'ya yönelik yaptırımlarının kaldırılması için de girişimde bulunmuştur. Ne var ki bu girişim -başta AB'ye 2004 genişlemesi sonrasında girmiş olan ve ABD ile yakın ilişkiler geliştirmekte olan yeni üyeler olmak üzere- pek çok AB ülkesinde dirençle karşılaşmış ve akim kalmıştır.[136] AB'nin Küba politikasını etkilemeyi başaramayan İspanya ise 2007'den itibaren tek taraflı olarak yeniden yardım akışına başlamış ve insan haklarını da içeren bir ikili diyalog süreci başlatmıştır. Bu olay, İspanya'nın yalnızca AB içindeki göreceli ağırlığının azaldığını göstermekle kalmamış; ayrıca Avrupa düzlemine taşınan politika alanlarında İspanya'nın hareket alanının sınırlandığını da gösteren açık bir örnek olmuştur.

Zapatero'nun dış politika alanındaki en özgün eseri, 11 Eylül saldırıları sonrasında güç kazanan ünlü "medeniyetler çatışması" yaklaşımına cevap niteliği taşıması umulan "Medeniyetler İttifakı" girişimiydi. Aznar hükümetinin Bush yönetimiyle sürdürdüğü fazlasıyla yakın ilişkilerin İspanya'nın uluslararası imajını ve etkisini zayıflattığını düşünen Zapatero, "Batı dünyası" ile "Müslüman-Arap dünya" arasında nefret ve yanlış algıları gidermeyi, dünyanın yeni ve daha kalıcı duvarlarla bölünmesinin önüne geçmeyi hedefleyen bir proje olarak 2004 yılında bu girişimi başlatmıştır. Aslında bu projenin temel hedefi İspanya'nın Arap/Müslüman dünyayla ilişkilerinin ve bu ülkelerdeki imajının güçlendirilmesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır; Zapatero bu girişim sayesinde, İspanya'nın tarihsel mirasının temelindeki çokkültürlülüğü üzerinden farklı bölgeler ve kültürler arasındaki köprü pozisyonunu vurgulamak, böylece İspanya için küresel düzlemde "güvenilir bir arabulucu" rolünü kazandırabilmeyi umduğu görülmektedir. Başlangıçta çok dikkat

---

[136] **ibid.,** s.529-530.

çekmeyen Medeniyetler İttifakı projesi, Türkiye'nin de ortak olmak suretiyle destek vermesi sonrasında 2005 yılında BM Genel Sekreterliği tarafından da benimsenmiş; 2008'e gelindiğinde girişim 80'den fazla ülkenin destek verdiği bir platform meydana getirmiştir. "Medeniyet" kavramının kullanımı konusundaki eleştirilerin yanı sıra, bu girişimin "medeniyetler çatışması" öngörüsünün hakikaten yaşanmakta olduğu algısı üzerine kurulduğu, Müslüman ve Arap dünyanın büyük kısmının otoriter yönetimlerin boyunduruğu altında yaşadığı göz önüne alındığında iki dünya arasındaki diyaloğun asimetrik ve yapay olacağı, İspanya'nın kendi tarihindeki Müslüman ve Yahudi unsurlarıyla ilişkisinin sorunlu olmaya devam ettiği gibi başka eleştirilerle de karşılaşmış olmakla birlikte; İspanya'nın belki de en iddiasız liderlerinden biri sayılabilecek olan Zapatero'nun Medeniyetler İttifakı projesi, küresel düzlemde dikkat çekmeyi başararak önemli bir uluslararası süreç teşkil etmeyi başarmıştır.[137]

İspanya'nın imajını güçlendirecek olan yumuşak güç ögelerine dış politika açısından büyük önem veren Zapatero'nun bu yaklaşımının en açık göstergelerinden biri İspanya'nın yaptığı uluslararası kalkınma yardımları konusundaki yaklaşımıdır. Kalkınma yardımlarına verilen önem oldukça büyüktü ve bu durum Dışişleri Bakanlığı'nın adının Dışişleri ve İşbirliği Bakanlığı olarak değiştirilmesinde simgeleşmişti. Zapatero'nun vizyonu, "küresel eşitsizliğin azaltılması için en yoksul ülkelere kaynak transferinin artırılması" ilkesinin uluslararası örgütlerdeki savunuculuğu pozisyonunu İspanya'ya kazandırmaktı; ki Soğuk Savaş dönemindeki bloklar arası rekabetin sona ermesinden sonra büyük güçlerin kalkınma yardımlarını

---

[137] **ibid.,** s.531-532.

azaltma trendi içine girdikleri bir dönemde bu İspanya açısından makul olmayan bir hedef değildi. Bu amaç kapsamında İspanya'nın uluslararası kalkınma yardımlarını 2008'e kadar iki katına çıkararak İspanya'nın GSYİH'sının %0.7'sine ulaştırma sözünü vermiş olan Zapatero İspanyası, 2004'te yaklaşık 2 milyar Avro olan İspanyol uluslararası kalkınma yardımlarının miktarını 2008'de 5.5 milyar Avroya çıkartmak suretiyle en büyük sekizinci donör ülke pozisyonuna gelmiştir. Ne var ki, ağırlıklı olarak ikili düzlemde ve gereksizce pahalı uygulanan, öncelikli ülke sayısının çokluğu yüzünden kaynakların küçük -ve hâliyle etkisiz- miktarlar hâlinde dağıtıldığı ve İspanyol göç ve ticaret politikalarıyla yer yer uyumsuzluk gösteren İspanyol kalkınma yardımları, gösterdiği artışa rağmen etki oluşturmak bakımından zayıf kalmış ve bekleneni verememiştir.[138] Üstelik 2008 kriziyle bu rakamlar tekrar gerilemek durumunda kalmıştır; 2015 seçimleri öncesinde siyasi partiler, uluslararası kalkınma yardımlarının GSYİH'ya oranını %0.7'de sabitleyecek bir yasa tasarısı üzerine düşünceler serdetmekteydi.[139]

Zapatero'nun dış politikası genelde olumlu yorumlar almamıştır. Bunda dış politika tercihlerinde yer yer popülizme kaymasının yanı sıra, savunduğu bazı ilkesel duruşlarla çelişkili görünen kararlara imza atmış olmasının da rolü büyüktür. Örneğin, Irak işgalinden İspanyol askerlerinin çekilmesi hususu Zapatero'nun popüler bir seçim vaadiydi ve ilerleyen dönemde Zapatero'ya "ABD'yle ters düşmeyi göze alan lider" imajıyla belli bir karizma sağlayacaktı. Ne var ki, bu icraatini verdiği başka sözlere uymamak pahasına gerçekleştirmiş; örneğin Irak'taki

---

[138] **ibid.,** s.533-534.
[139] "The 2015 Spanish General Election: Political Parties' International Priorities", Elcano Royal Institute, Madrid, Aralık 2015, s.34-36.

duruma dair BM'de bir karar alınması için süre verdiği Haziran 2004 tarihini beklememiştir. Bu durum, hem ABD ile ilişkilerin gerilmesine yol açmış, hem de BM sistemine verilen önemle uyuşmayan bir hareket teşkil etmiştir. Sonraki yıllarda Kosova'daki NATO barış gücünden çekilme kararı alması ve bu ülkenin bağımsızlığını tanımaması da, hem içerideki ayrılıkçı hareketlere koz vermeme dürtüsüyle, hem de popülist bir bakış açısının etkisiyle alınmış kararlardı. Gerek AB'nin, gerekse de Batılı ülkelerin hemen hepsinin ortak bir tutum benimsediği Kosova bağlamındaki bu aykırı tutumun, Zapatero dış politikasının temel direği sayılan "etkili çoktaraflılık" ilkesiyle uyuştuğunu söylemek pek mümkün olmayacaktır. Diğer yandan, demokrasi ve insan haklarına yaptığı retoriksel vurgulara rağmen Küba, Rusya, Çin ve Ekvator Ginesi gibi otoriter yönetimlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmaktan ve bu ülkelerle ilişkilerinde insan hakları gibi konuları arka plana itmekten geri durmamış olması da Zapatero dış politikasının tezatlarından biriydi. Bunlara ek olarak, 2011'den itibaren halefi olacak olan PP lideri Mariano Rajoy gibi, Zapatero da yabancı dil bilmiyordu ve bu durum gerek AB-içi ilişkiler ağının işlerliğinin aracılığıyla İspanya'nın Birlik içindeki ağırlığının korunması ve artırılması bakımından, gerekse de uluslararası düzlemdeki çok-taraflı diplomasi girişimlerinin liderler arası ilişkilerle güçlendirilip canlandırılması çerçevesinde büyük bir eksiklik teşkil etmiştir.

2008 ekonomik krizinin İspanya'ya yansıyan etkilerine karşı etkili önlemler almakta oldukça yavaş davranarak mevcut sorunların derinleşmesine neden olan Zapatero, durumun ağırlaşması üzerine 2010 yılından itibaren kemer sıkma politikalarını uygulamak zorunda kalmış; bu ise popülerliğinin büyük ölçüde ortadan kalkmasına neden olmuştur. Öyle ki, 2011 seçimlerine girerken kendi partisi PSOE

içinde bile memnuniyetsizlik yaratıyor olmasından ötürü parti liderliğini de bırakmış; yerini alan Alfredo Pérez Rubalcaba'ya ise bu şartlar altında savunulabilecek fazla bir miras kalmamıştı.[140] Dolayısıyla PP lideri Mariano Rajoy'un zaferinin, İspanyol siyasetinde tekerrür eden bir "desen"in sonucu olduğu söylenebilir: İspanya'da iktidar değişimleri, muhalefet partisinin/liderinin başarıları ya da verdiği umutlardan/vaatlerden değil, iktidar partisinin/liderinin başarısızlıklarından veya güven vermez hâle gelmelerinden kaynaklanmaktadır.[141]

---

[140] Bonnie N. Field & Alfonso Botti, "Introduction: Political Change in Spain, from Zapatero to Rajoy", **Politics and Society in Contemporary Spain: From Zapatero to Rajoy,** Ed. Bonnie N. Field ve Alfonso Botti, Palgrave MacMillan, New York, 2013, s.3-6.

[141] Alfonso Botti, "From Opposition to Government: The Popular Party of Mariano Rajoy", **Politics and Society in Contemporary Spain: From Zapatero to Rajoy,** Ed. Bonnie N. Field ve Alfonso Botti, Palgrave MacMillan, New York, 2013, s.41.

İKİNCİ BÖLÜM: İSPANYOL DIŞ POLİTİKASINI ŞEKİLLENDİREN AVRUPA-DIŞI UNSUR VE EĞİLİMLER

1986 yılında Avrupa Birliği'ne üyeliği gerçekleştikten itibaren Avrupa bütünleşmesi projesinin sıkı savunucularından biri hâline gelen İspanya'nın dış politikası da bu duruma uygun olarak genelde Avrupa-merkezli bir çerçeve içerisinde şekillenmiştir. Bununla birlikte, sahip olduğu tarihsel miras ve coğrafi konumu sebebiyle İspanya'nın çok daha geniş bir dış politika ufkuna sahip olduğu da inkâr edilemez. Nitekim söz konusu potansiyel, İspanya'ya AB içinde de önemli bir bir prestij unsuru ve kayda değer politika araçları sağlayagelmiştir. Bu bağlamda İspanya'nın Avrupa-merkezli dış politikasının arka planında yer alan bazı temel Avrupa-dışı unsurların ortaya konması, AB üyeliğinin İspanya'ya sağladıklarının ve İspanya'nın AB'ye kattıklarının daha iyi anlaşılabileceği bir düzlem meydana getirecektir.

I. Tarafsızlık Geleneği ve İzolasyon Sendromu

A. İspanyol İzolasyonunun Arka Planı

Franco'nun 1975'te ölümü sonrasında İspanya demokratikleşme ve dünyaya açılma sürecine girmeye hazırlanırken, uzun yıllar boyunca dünya sahnesinde çok görünür olmayan, içedönük bir ülke olmanın ötesine geçememiş bir konumdaydı. Gerçekten de, en azından 17. Yüzyıldan bu yana İspanya'nın en belirgin özelliklerinden biri değişim ve dönüşüm hâlindeki çevresine karşı görece tepkisiz

kalması ve daha ziyade kendi dünyasında yaşıyor olmasıydı. Yine de İspanyol içedönüklüğünün, Şogunluk devri Japonya'sında görüldüğü kadar radikal ve fiziki izolasyonu içeren bir duruma dönüşmemiş olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir; İspanyol tüccarları Avrupa'yla iş yapmaya, İspanyol aydınları Avrupalı eşdeğerleriyle irtibat hâlinde olmaya her zaman devam etmiştir. Ne var ki, bu etkileşimlerin İspanya'nın sosyal ya da siyasal yapısına etkileri uzun süre sınırlı kalmıştı; 18. Yüzyıldaki Aydınlanmacı bürokratların reformları ya da 19. Yüzyılda gerçekleşen sınırlı düzeydeki sanayileşme, Madrid ve kıyı bölgelerindeki bazı merkezlerin dışında kayda değer ölçüde bir dönüşüm etkisi yaratmamıştı. Bu durum gelenekçi ve modern "iki İspanya" arasında 20. Yüzyıla kadar uzanan ve 1936-1939 yıllarında kanlı bir "katharsis" olarak İç Savaş'a yol açacak olan sert bölünmeyi yaratmıştır.

Demokrasinin yerleşmesine kadar -kısa istisnalar dışında- İspanya'nın yönetimine hâkim olan gelenekçiliğin dış politika tarzının kendisini genelde tarafsızlık -hatta yer yer kayıtsızlık- olarak gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 16. Yüzyılda hem dünyanın ilk trans-Atlantik imparatorluğunu kurmuş, hem de buradan elde ettiği muazzam mâli imkanlarla Avrupa'da Protestanlığın karşısında Katolikliğin koruyuculuğunu yaptığı hegemonik bir mücadeleye girişmiş olan İspanya'nın bu "Barok" altın çağı, İspanyol muhafazakârlığının ve gelenekçiliğinin zihnini ve ruhunu şekillendiren temel arka plan olmuştur. Tam da Rönesans, Aydınlanma ve kapitalist kalkınma üzerinden Batı Avrupa'nın kritik bir tarihsel dönüşüme başladığı bir dönemde, İspanya'nın "*Reconquista*" kalıntısı feodal sosyo-politik bir yapıyla elde ettiği baş döndürücü

başarı, İspanyol siyasi seçkinlerini yönettikleri düzenin mükemmelliğine inandırmıştır.[142]

Protestanlığın direncini kıramayan ve "evrensel monarşi"yi kuramayan İspanya'nın zamanla kendi geniş ve karmaşık imparatorluğunun iç işleyişine odaklandığı, özellikle 18. Yüzyıldan itibaren Avrupa içindeki güç mücadelelerinde eski etkinliğini göstermekten uzak kaldığı görülmüştür. Napoléon Fransasının istilası sonrasında ise, yabancı işgaline karşı bağımsızlık mücadelesi paralelinde -Fransız Devrimiyle güç kazanan- Aydınlanma fikirlerine karşı bir direnç şekillenmeye başlamıştır.[143] Bu direncin en sert versiyonu olan Karlizm hareketi İspanya'da iktidarı ele geçirmeyi başaramamış ve bazı kuzey vilayetlerinde yerel bir hareket olmanın ötesine geçememiştir. Ancak yine de, Aydınlanma düşüncesinden türeyen yeni fikir akımlarıyla kritik dönüşümler yaşayan Avrupa'ya karşı, İspanya ideolojik olarak yabancılaşmaya devam etmiş; üstelik İspanyol ekonomisinin göreceli geri kalmışlığı ve bu bağlamda İspanyol devletinin mali imkânlarının sınırlılığı da bu ideolojik yabancılaşmanın Avrupa -ve dünya- gelişmelerine karşı genel bir siyasi kayıtsızlığa evrilmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle 1875'ten itibaren uygulanmaya başlanan "geri çekilme" ("*retraimiento*") politikasının İspanya'yı müttefiksiz bırakmasının, 1898 ABD-İspanya Savaşı'nda alınan yenilginin fecaatini artıran önemli bir unsur olduğu değerlendirmesinde bulunulmuştur.[144] Yine 1898 mağlubiyetinin, ülkenin "büyük güç" olmanın oldukça gerisinde kaldığını göstererek yarattığı derin travma da, 20. Yüzyıla girerken her şeyden çok kendisi ve geleceği

---

[142] Wiarda (2001), **op.cit.,** s.175.
[143] Carr, **op.cit.,** s.72-75.
[144] Powell (1995), **op.cit.,** s.12.

hakkında kafası karışık olan İspanya'nın içedönüklüğünü artıran bir önemli bir unsur olmuştu.[145]

B. Muhteşem Yalnızlık Rüyasından Dışlanmışlık Kabusuna Uyanış

Avrupa'da yükselen milliyetçilik, artan kutuplaşma ve silahlanma yarışı Birinci Dünya Savaşı olarak patlak verdiğinde, İspanyol siyasi seçkinleri de Avrupa'daki herkes gibi bu savaşın kısa sürede sonuçlanacağını düşünüyordu. Savaşın patlak verdiği ilk günden itibaren tarafsızlığını ilan eden İspanya, büyük bir savaşın parçası olma kapasitesine maddi anlamda sahip olmadığının farkındaydı. İspanya aslında bütün taraf ülkelerle belli ölçüde ilişkilere sahipti; özellikle İngiltere ve Fransa ile Fas bağlamında anlaşmaları söz konusuydu. Bu anlamda Avrupa'nın bu büyük "hesaplaşma"sına İspanya'nın dahil olmayışının maddi düzlemde bir izole olmuşluktan kaynaklanmadığı rahatlıkla söylenebilir, ki İspanyol ekonomisinin -ve dolaylı olarak sosyal yapısının- bu savaştan çok ciddi ölçüde etkilenmiş olması da bunun açık göstergelerinden biridir. İspanya'nın asıl izolasyonu maddi değil, zihinseldi: Yeni ideolojilerle çalkalanan ve sonunda büyük bir savaşa sürüklenen Avrupa karşısında İspanyol seçkinleri kendilerinde hâlâ "ahlaki bir üstünlük" pozisyonu vehmediyor ve (dönemin Başbakanı Eduardo Dato'nun bir mektubundaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere) İspanya'nın tarafsız kalmak suretiyle savaşı sona erdirecek arabuluculuğu ve barış konferansını gerçekleştirebileceğine

---

[145] Wiarda (2001), **idem.**

inanıyorlardı.[146] Zaman ilerleyip de savaşın uzayacağı anlaşıldıktan sonra, iç siyasette savaşa girme yönünde bazı tartışma ve çatışmalar olmuş olsa da; İtilaf devletleriyle ticaret yapan İspanyol gemilerinin Alman denizaltılarınca sık sık batırılması gibi olaylar bile İspanyol devletini tarafsızlıktan vazgeçirememiştir. Çünkü İspanyol silahlı kuvvetleri gerçekten de oldukça zayıftı ve tarafsızlık pozisyonu İspanya'nın askeri ve siyasi anlamdaki zayıflığını saklamaya yarıyordu. Ancak savaşı Almanya'nın kaybedeceğinin anlaşıldığı son dönemde bile Alman saldırganlıklarına cevap vermeyerek tarafsızlık pozisyonunu korumuş olması, savaş sonrası dönemde İspanya'nın itibarını önemli ölçüde sarsmıştır.[147]

Birinci Dünya Savaşı esnasında gerçekleşen sosyo-ekonomik dönüşüm ise yalnızca İç Savaş'a giden yolu döşeyen radikal politizasyonu doğurmakla kalmamış; özellikle demokrasi ve otoriteryenizm ikileminin uluslararası düzleme egemen olduğu bir ortamda iç ve dış politika unsurlarının birbirlerini etkilemeye başlamasıyla birlikte, İspanya'nın dış politika tercihlerinde -muhafazakâr seçkinler arasında da- kayıtsızlık artık arzu edilir bir tercih olmaktan çıkmıştır. Bu durum gerek sağ diktatör General Rivera'nın, gerekse de sonrasındaki Cumhuriyet hükümetlerinin, hem Latin Amerika'ya yönelik "Hispanoamerikan" politika yaklaşımlarında, hem de Milletler Cemiyeti kapsamındaki aktif diplomatik girişimlerinde kendini göstermiştir.[148] Ne var ki, İspanya'nın ekonomik ve siyasi anlamda gücünün sınırlı kalmaya devam etmesi ve Milletler Cemiyeti'nin kısa sürede -zayıf ulusların kendisine bağladığı umutları söndüren- bir fiyaskoya

---

[146] Francisco Romero, "Spain and the First World War", **Spain and the Great Powers in the Twentieth Century** (ed. Sebastian Balfour ve Paul Preston), Routledge, Londra, 1999, s.32-33.
[147] **ibid.,** s.46-47.
[148] Powell (1995), **op.cit.,** s.13-16.

dönüşmesi, İspanya'nın fiili bağlamsızlığını aşamamasına ve tarafsızlık geleneğinin -Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi- aşağılanmaya neden olmayacak bir tarzda sürdürülmesine olanak tanımamıştır.

İç Savaş'tan zaferle çıkan General Franco'nun totaliter sağa eğilimine rağmen, İspanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda da tarafsız kalabilmeyi başardığı görülmüştür. Her ne kadar bu tarafsızlık mutlak olmamış ve Nazi Almanyasının lehine bazı politikalar takip edilmiş olsa da, liberalizm ve totaliteryenizm arasındaki bu küresel mücadelede de aktif bir taraf olmayarak İspanya'nın geleneksel tutumunu fiilen sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Ancak bu tarafsızlık, Birinci Dünya Savaşı'ndaki tarafsızlığa nazaran çok daha sert bir tepkiyle karşılaşmış; kaybeden tarafın zayıf bir kalıntısı olarak görülen İspanya, bu kez tarihtekinin aksine kendi arzusu dışında zoraki bir izolasyona tabi tutulmuştur. Bu noktada İspanyol yöneticilerinin zihniyet dünyasındaki değişimin belki de en önemli göstergelerden biri; koyu muhafazakâr bir ideolojiye sahip olmasına rağmen Franco rejiminin izolasyona karşı kayıtsız kalmayıp, izolasyonu kırmak için aktif ve yoğun bir çaba sarf etmiş olmasıdır.

Franco rejimine 1946 yılında alınan BM kararıyla konulan diplomatik izolasyon, İspanya'nın BM'ye üye olduğu 1955'te kaldırılmış, Latin Amerika ve Arap ülkeleri ile yakın ilişkiler kurulmasıyla İspanya BM'de belli bir nüfuz elde etmeyi başarmıştır. Ne var ki, gelenekselleşmiş tarafsızlık politikasını bile terk ederek Soğuk Savaş sahnesinde saflarına geçtiği Batılı ülkeler nezdinde İspanya, hemen hemen etkisiz ve dışlanmış bir pozisyonda kalmaktan kurtulamamıştır. Böylesi bir durum, hem "şanlı İspanyol tarihine" odaklı dünya görüşüyle İspanya'yı dünyanın -ve Batı'nın- en önemli ülkelerinden biri olarak gören muhafazakâr

kesimler açısından, hem de 98 Kuşağı'ndan beri İspanya'nın kurtuluşunu Avrupalılaşmak ve Avrupa ile entegre olmakta gören seküler/liberal kesimler açısından onur kırıcıydı.

C. İzolasyon Sonrası Periferileşme Tehdidi

Franco rejimi sona erip de demokrasiye geçtikten sonra Batılı ülkeler arasında hızlı bir itibar kazanımı elde etmiş ve on yıl gibi kısa bir sürede Avrupa entegrasyonuna dahil olmuş olsa da, İspanya Franco devrinin yarattığı izolasyon sendromundan tam olarak kurtulamamıştır. Gerçekten de, Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonrasında uluslararası sistemde yaşanan dönüşümün yanı sıra, Kuzey ve Doğu Avrupalı yeni üyelerle AT/AB'nin ağırlık merkezinin İspanya'nın hayli uzağına düşmesi karşısında AT üyeliğinin ilk yıllarındaki coşkulu zafer duygusunun söndüğünü ve yerini "AB içinde periferileşme" endişesi olarak ifade edilen -eski izolasyon günlerinden kalma- etkisizlik kabuslarının aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İspanya devletinin periferileşme endişeleri arttıkça, tarafsızlık geleneğinden esintiler taşıyan "üçüncü yolcu" politika eğilimleri de tekrar yüzeye çıkmıştır: Franco devrinde belli dönemlerde güç kazanan, hatta demokrasiye geçiş sonrasında da etkisini güçlü biçimde hissettiren Üçüncü Dünyacılık eğilimlerinin[149], Zapatero

[149] AT üyelik müzakerelerinin yürütülmeye devam ettiği bir dönem olan 1979'da bile İspanya'nın Bağlantısızlar Konferansı'na Başbakan düzeyinde katılım sağlamış olması -her ne kadar İspanya Batı ile ilişkilerini sıkılaştırdıkça bu tür politika tercihleri terk edilmiş olsa da- söz konusu Üçüncü Dünyacı eğilimin İspanyol siyasetindeki gücünü yansıtan önemli bir unsurdur.

döneminde başlatılan Medeniyetler İttifakı girişimiyle "kendisini yeniden icat etmiş bir şekilde" siyaset sahnesinde gösterdiğini söylemek mümkündür. Yine de Medeniyetler İttifakı girişiminin yalnızca bir tür Üçüncü Dünyacılık ya da "revizyonizm" olmadığı; 11 Eylül sonrası dönemde yükselen ve aşırı sağa göz kırpan "medeniyetler çatışması" retoriğine karşı güçlü bir cevap teşkil ederek, İspanya'ya uluslararası düzlemde saygınlık ve görünürlük sağlayacak cinsten bir prestij projesi olduğu da söylenebilir.

"İzolasyon sendromu"nun bir uzantısı olarak İspanya'nın görünürlük konusundaki hassasiyeti başka bir alanda daha kendini göstermektedir: Özellikle çift kutuplu dünyanın sona erişinden bu yana, gelişmiş Batılı ülkelerin çoğu tarafından artık fazla tercih edilmeyen bir politika aracına dönüşen uluslararası kalkınma yardımları, İspanya'nın dış politikadaki başlıca önceliklerinden biri durumundadır; ülkenin dış ilişkilerini sürdürmekle sorumlu bakanlığın adının 2004 yılında "Dışişleri ve İşbirliği Bakanlığı" olarak değiştirilmiş olması da bu anlamda sembolik bir önem taşımaktadır.[150] Diğer yandan 1998 tarihli Uluslararası Kalkınma İşbirliği Kanunu'nun 12. maddesinde askeri müdahale ve barış koruma güçlerine katılımın da uluslararası kalkınma işbirliğinin bir unsuru olarak sayılıyor olması[151], İspanya'nın konuya verdiği öneme işaret eden ilginç bir ayrıntı sayılabilir. İspanyol kamuoyunda gücünü koruyan, merkezi hükümetin yanı sıra bölgesel/yerel yönetimlerin de kendi adlarına faaliyetler yürüttüğü bu kolektif yardımseverlik olgusunun, Franco sonrası dönemde genel itibariyle depolitize olmuş bir toplumun "amaç arayışının" bir

---

[150] "History of the Ministry", İspanya Dışişleri, Avrupa Birliği ve İşbirliği Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, http://www.exteriores.gob.es/Portal/en/Ministerio/Historia/Paginas/HistoriaDelMinisterio.aspx, (Erişim tarihi: 10.03.2019).

[151] "Ley 23/1998, de 7 de julio, de Cooperación Internacional para el Desarrollo", **Boletín Oficial de Estado,** http://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1998-16303, (Erişim tarihi: 02.07.2018).

göstergesi olduğu yorumları yapılmaktadır[152]; ancak askeri nitelikli bazı faaliyetlerin bile bu olguya dahil sayılması, İspanyol devletinin "görünürlük arayışının" da bu bağlamda kayda değer bir yer tuttuğuna işaret olarak okunabilir. İspanya'nın özellikle Latin Amerika bağlamındaki krizlerde Avrupalı kimliğiyle oynadığı "arabulucu" veya "yardım sağlayan ülke" rolünün, gerek Latin Amerika'da gerekse de AB içinde saygınlık ve görünürlük kazandırıyor olması da görünürlüğün İspanyol dış politikası bağlamında tuttuğu büyük yerin bir delili durumundadır.

[152] Aguirre ve Rey, **op.cit.,** s.208.

II. Avrupa-Atlantik İkiliği

A. Demokrasiye Geçiş Sürecinde AT-NATO İkilemi

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde dünya siyaseti artık Avrupa-dışı iki büyük gücün, ABD ve SSCB'nin çevresinde şekillenmeye başlamış; Batı Avrupa ise en az yüzelli yıldır sürdürdüğü başat pozisyonunu kaybetmişti. Küresel sistem iki kutuplu bir yapı içinde şekillenirken, gelişmiş dünyada örneği ya da destekçisi kalmayan, 19. Yüzyıl tarzı bir tür paternalist muhafazakâr rejimin yönetimine girmiş olan İspanya, bu yeni uluslararası sistemde kendisine yer bulamamış ve diplomatik izolasyona maruz kalmıştı. Her ne kadar diplomatik izolasyon fazla sürmemiş ve Soğuk Savaş'ın sertleşmesiyle birlikte ABD İspanya'yla yakınlaşmaya başlamışsa da, Batı Avrupalı ülkeler Franco rejimine parya muamelesi yapmaya sonuna kadar devam etmişlerdi. Üstelik, saygıdeğer bir parçası olmak istedikleri Avrupa tarafından dışlanan Franco İspanyasının ABD'yle ilişkileri de asimetrik bir eşitsizlik düzleminde yürümüştür.

Franco'nun ölümü ve demokrasiye geçişle birlikte İspanya Batılı ülkeler nezdindeki itibarını yeniden kazanırken Batı Blokuna da daha güçlü bir şekilde entegre olma sürecine girmiştir. Ne var ki tam bu noktada İspanyol siyasetinin iç gerilimleriyle örtüşen bir Avrupa-Atlantik (ya da NATO/ABD) ikiliği de kendini hissettirmeye başlamıştır. Sağ politikacılar Franco devrinde ABD ile sürdürülen eşitsiz ilişkiyi normalleştirecek ve İspanya'yı Batı Blokunun tam bir üyesi yapacak şekilde NATO'ya bir an önce üye olunmasını isterken; sol/sosyalist politikacılar

önceliği Avrupa ile entegrasyona veriyor ve Franco rejimine sağladığı dolaylı destek sebebiyle ABD'ye duydukları tepkinin bir uzantısı olarak[153] NATO üyeliğine sıcak bakmıyorlardı. Nitekim 1982 yılının Mayıs ayında ülkenin NATO'ya üye olması karşısında Felipe González liderliğindeki sosyalistler, iktidara gelmeleri hâlinde üyeliği referanduma götüreceklerini vaadetmişlerdi. Kısa süre sonra seçimleri kazanarak başbakanlık koltuğuna oturan González bu vaadi gereğince 1986'da bir referandum yapmış olsa da, dört yıllık iktidar sonrasında bu referanduma dair bakışı değişmişti: Aynı dönemde gerçekleştirilmesi için sıkı pazarlıkların sürdürüldüğü AT'ye üyeliğin NATO üyeliğiyle birlikte ele alınması gerektiği yönündeki propaganda, İspanyol kamuoyundaki -özellikle sol cenahtaki- NATO-şüpheciliğini kırmayı başarmış ve böylece referandum NATO üyeliği lehine sonuçlanmıştır.[154] Bu durumun gerçekleşmesinde Soğuk Savaş şartlarının ve İspanyol iç siyasetindeki Avrupa-Atlantik/ABD ikiliğinin uluslararası siyasette henüz fazlaca karşılığının olmamasının etkisi büyüktür. Gerçekten de İspanya'nın NATO'dan ayrılmasının Batı Blokunun itibarını sarsacağı ve İspanya'nın Batılı ülkeler nezdinde yeni yeni kazanmaya başladığı güveni yıkacağı görülüyordu. Geleneksel tarafsızlıkçılığı da, sağ siyasetin Atlantikçiliğini de benimsemeyen İspanyol sosyalistlerinin önceliği Avrupalı bir savunma mekanizması kurulması hedefiydi[155]; ki bu açıdan İspanya'nın NATO üyeliğinin daha avantajlı bir pozisyon sağlayacağı kanaatine varılmıştı.[156]

---

[153] Roy, **op.cit.,** s.20.
[154] Torreblanca, **op.cit.**
[155] Nitekim İspanya'nın NATO içindeki duruşu da, Atlantikçiliğe alternatif bir Avrupacılık gözeten Fransa'yla benzeşen bir yapı arz etmiştir. Bkz. Barbé (1996), **op.cit.,** s.119.
[156] Torreblanca, **op.cit.**

B. Batı-İçi Uyum Yılları

1986'da elde edilen AT üyeliği ve bunun bir parçası olan ASİ -ve sonrasındaki ODGP- mekanizmaları, ayrıca 1989'da üstlenilen AT Dönem Başkanlığı, İspanyol diplomatları için Avrupalı bir düzlemde sosyalleşme imkanı sağlamış, eşgüdümleme ve konsensüs arayışı gibi AT-içi diplomasi unsurlarına olan aşinalığı artırmış durumdaydı ve bu bakımdan Avrupalılık kimliği İspanyol dış politikasının odağına oturmuştu. Bu durum her ne kadar ilerleyen dönemde siyasi irade ile bürokrasi arasında zaman zaman görüş ayrılıklarına yol açacak olsa da[157], González iktidarı boyunca Batı içinde Avrupa-Atlantik ayrımı yapılmasını gerektirecek ciddi bir tutum farklılığı oluşmadığı için, dönemin dış politikasında da böylesi bir ayrımın fazlaca yansıması olmamıştır. Nitekim 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda González Koalisyon güçlerine -diğer Avrupalı ülkelerle birlikte- destek vermekten geri durmamış; İspanyol askeri güçlerinin çok uzun bir zamandan sonra ilk defa ülke dışında faaliyet gösterdiği bu olaya İspanya'nın Batı ittifakının fiili bir parçası hâline geldiğine dair bir işaret olarak bakılmıştır.[158] Aynı şekilde 1990'lı yıllarda İspanya-ABD ilişkilerinde yakınlaşmanın giderek arttığı bir sürece şahit olunmuş; İspanya'nın ABD nezdinde kazandığı güven, González'in ardıl Dışişleri Bakanları olan Javier Solana'nın NATO Genel Sekreterliği, Carlos Westendorp'un ise Bosna Hersek Yüksek Temsilciliği gibi yüksek ve prestijli makamlara

---

[157] José Maria Aznar hükümetinin AB içinde Alman-Fransız eksenine muhalif bir "Amerikancı" eksende yer alması ile sonraki başbakan Zapatero'nun Kosova'dan asker çekmesi gibi olaylarda bu durum kendini özellikle göstermiştir. Bkz. Barbé (2011), **op.cit.,** s.132-133.
[158] **ibid.,** s.134.

seçilmelerini sağlamıştır.[159] "Tarihin sonu"nun geldiği ve "Batı"nın bir bütün hâlinde tarih denen oyunun kazananı olduğuna dair vehimlerin popülerliğini koruduğu bu yıllar, Batılı ülkeler düzlemindeki prestij ve hareket kabiliyeti bakımından İspanya'nın belki de altın çağıydı.

C. Atlantikçilik Rüzgarı

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Bloku'nun dağılmasını takip eden yıllarda dünyadaki uluslararası dengeler yeniden şekillenme evresine girer ve Avrupa'da ABD'den bağımsız bir ortak siyasi duruş sergilenmesi fikri güç kazanırken, İspanya'nın Batı Bloku içinde yaşadığı sorunsuz ve parlak günler de sona ermeye başlıyordu. Doğu Avrupa'ya yönelik -Almanya'nın başını çektiği- genişleme çabaları İspanya'nın AB içindeki konumunu sarsma tehlikesini ortaya çıkarır ve AB içinde baskın olan Alman-Fransız eksenine karşı takınılacak tutum bağlamında kafa karışıklığı yaratırken, iç siyasi bölünmelerle de örtüşen bir Avrupacılık-Atlantikçilik ikiliği yeniden kendini hissettirmeye başlamaktaydı. Özellikle 1996 seçimlerinde sağ PP lideri José María Aznar'ın iktidara gelmesi sonrasında İspanyol dış politikası yeni bir yola doğru yönelmeye başlamıştır. Franco sonrası dönemde İspanyol sağ-muhafazakâr siyasetine yeniden özgüven kazandıran karizmatik bir lider olan Aznar, "Avrupa"ya sosyalistler gibi duygusal-kimliksel bir anlam çerçevesinde yaklaşmıyor; İspanyol sağının öteden beri var olan anlayışıyla,

---

[159] Angel Viñas, "Breaking the Shackles from the Past: Spanish Foreign Policy From Franco to Felipe González", **Spain and the Great Powers in the Twentieth Century** (ed. Sebastian Balfour ve Paul Preston), Routledge, Londra, 1999, s.262-263.

Avrupa bütünleşmesini ekonomik ortaklık merkezinde okuyordu. Hâl böyleyken, AB'nin neo-liberal bir bakış açısıyla, daha "piyasa dostu" biçimde reforme edilmesini istiyordu; Alman-Fransız ekseninin benimsemediği bu yaklaşım Aznar'ı dönemin Britanya başbakanı Tony Blair ile yakın bir ortaklık kurmaya ve AB içinde alternatif bir eksen teşkil etme yoluna yönlendirmiştir. İspanya'nın ulusal çıkarlarını AB'nin genel çıkarlarıyla eşdeğer görme eğilimdeki sosyalist politika teamüllerini terk ederek, İspanya'yı Birlik içinde daha etkili ve "bireysel" bir pozisyona taşımaya çalışan Aznar'ın milliyetçiliği, genel dış politika düzleminde de İspanya'nın daha aktif ve saygın bir küresel oyuncu olması ihtirası çerçevesinde kendini göstermekteydi. Bu bağlamda, İspanya'nın küresel düzlemdeki etkinliğinin artırılmasının yolunun ABD ile -Britanya'nın sahip olduğuna benzer- özel bir yakınlık kurmaktan geçtiğine inanıyordu.[160] Bu Atlantikçi yaklaşımın yalnızca Aznar'ın ideolojik olarak Amerikan Cumhuriyetçileriyle yakın olmasından kaynaklanmadığı; aynı zamanda İspanyol milliyetçi hassasiyetlerinin bir sonucu olarak, AB içindeki Alman-Fransız ekseninin egemenliği karşısında İspanya'nın özerkliğini koruma güdüsüyle ABD'ye dengeleyici bir rol oynatma bağlamında sarılınan bir davranış kalıbı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim İspanya-ABD ilişkilerinin tarih boyunca -Franco devrinin eşitsiz anti-komünist işbirliği ilişkisine kadar- kayıtsızlık, husumet hatta savaş çerçevesinde gerçekleştiği ve dolayısıyla güçlü anti-Amerikan eğilimlerin İspanyol kamuoyunun yalnızca sol

[160] Aznar'ın 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin şahin politikalarının en sıkı destekçilerinden birisi oluşunun öncesinde, bu duruşu kolaylaştıran arka plan unsurları için bkz. Nathan Jones, "The importance of the pre September 11 period in explaining Aznar and Blair's adoption of a pro-US foreign policy", **International Journal of Iberian Studies,** Cilt: 30 Sayı 1, 2017, s. 3-19.

değil sağ kesimlerinde de görülen bir olgu olduğu göz önüne alındığında[161] bu tutum kendini daha açık bir şekilde göstermektedir.

Aznar İspanyasının ABD'yle sağladığı yakınlaşmanın en açık göstergesi, George W. Bush'un ABD Başkanı seçilmesinden sonra ziyaret ettiği ilk Avrupa ülkesinin İspanya olmasıydı.[162] New York'taki 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD'ye egemen olan şahin politikalara destek vermekten de asla geri durmayan Aznar, Almanya ve Fransa'dan oluşan "eski Avrupa" karşısında, başta Britanya ve bazı Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere ABD taraftarı olan "yeni Avrupa" saflarında yer almış; ABD'nin çok tepki çeken Irak işgaline de açık destek -ve sınırlı miktarda da olsa askeri katkı- vermiştir.

2004 yılında Aznar'ın ve partisinin seçimleri kaybetmesi ve sosyalist lider José Luis Rodríguez Zapatero'nun başbakan olmasıyla İspanya, Avrupa-Atlantik ikiliğinde yeniden Avrupa'ya doğru eğilim göstermeye ve Alman-Fransız ekseniyle uyumlu politikalar takip etmeye başlamıştır. Aznar'ın ABD ile kurduğu "özel ilişki" ve Irak işgaline desteğin sadece yanlış olmakla kalmayıp İspanya'nın dış politika kimliğine de aykırı olduğunu düşünen Zapatero[163], ABD ile bazı sürtüşmeler yaşasa da toptan bir ABD karşıtı değildi ve ikili düzeyde Savunma İşbirliği Anlaşması imzalanmasına engel olmamıştı.[164] İspanya'nın Avrupa-Atlantik ikiliğinde koruyageldiği denge, Aznar döneminde ABD lehine gerçekleşen tercihlerle bozulmuş olsa da, Zapatero'dan itibaren genel itibariyle yeniden kurulmaya çalışılmıştır. Kosova'nın bağımsızlık ilanı sonrasındaki süreçte İspanya -büyük

---

[161] Roy, **op.cit.,** s.15.
[162] Barbé (2002), **op.cit.,** s.99.
[163] Powell (2009), **op.cit.,** s.521.
[164] **ibid.,** s.524.

ölçüde iç siyasi/etnik kaygılar nedeniyle- tekrar muhalif bir duruş sergilemiş olsa da, bu konuda Batı-içi konsensüsün büyük ölçüde var olması sayesinde, Avrupa-Atlantik gerilimi -Irak işgalinde yaşandığı gibi- yeniden İspanyol dış politikasını rehin almamıştır.

D. Avrupa-Atlantik Dengesine Duyulan İhtiyaç

İspanya uzun izolasyon ve/veya içekapanıklık çağlarından sonra dünyaya açıldığında, Batı dünyası Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki Doğu Bloku karşısında yeniden bir tehdit algısı içerisine girmişti. Bu durumun, Batı-içi fay hatlarını ve çıkar çatışmalarını büyük ölçüde örten bir unsur olarak, demokratik İspanya'ya dış politikasını belirlemekte belli bir kolaylık sağladığı söylenebilir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Batı Blokunun -bir nevi- "kurucu öteki"sinin ortadan kalkmasıyla, ABD ile Avrupa'nın başat ülkeleri arasındaki çıkar çatışmaları ve anlayış farklılıklarının kendisini -aşama aşama da olsa- hissettirdiği bir süreç başlamıştır. Bu ise İspanya'da ulusal jeostratejik kaygılar ve iç siyasi ayrışmalardan beslenen bir ikilemi doğurmuştur: Geniş bir sosyo-kültürel hinterlanda sahip, orta boy bir güç olan İspanya, tarihsel potansiyelini hayata geçirerek küresel bir oyuncu olabilmek için Batı-içi güç eksenlerinden (ABD-Britanya veya Almanya-Fransa) hangisine taraf olmalıdır? Aslında bu sorunun cevabı genel itibariyle Almanya-Fransa ekseni ve onun temsil ettiği Avrupa siyasi bütünleşmesinden yana olagelmiştir. Bunu haklı kılan pek çok unsur arasında, İspanya'nın demokratikleşme sürecinde gerek sağ, gerek sol partilerin Avrupalı yoldaşlarından önemli ölçüde

destek görmüş olmaları, “hangi Avrupa” sorusunun cevabı muğlak olmakla birlikte İspanyol siyasi seçkinlerinin Avrupa’ya hemen her zaman bir aidiyet hissiyle yaklaşmış olması sayılabilir. Aynı şekilde, Avrupa-şüpheciliğinin en parlak günlerini yaşadığı son yıllarda bile -yakın zamana kadar- değişmeyecek şekilde İspanyol kamuoyunda Avrupa bütünleşmesinin ve Avrupalılık kimliğinin her zaman yaygın ve partiler-üstü bir destek görüyor olması da yine öncelikle sıralanabilecek hususlar arasındadır.[165]

İspanyol sağının özellikle Aznar döneminde sergilediği güçlü Atlantikçi eğilimin, eski Başbakan’ın kişisel politika tarzından önemli ölçüde etkilendiği yorumunu yapmak mümkündür. Nitekim Adolfo Suarez’in UCD’sinden sonra parçalanan, 1982’deki PSOE zaferinden bu yana toparlanamayan ve oldukça parçalı bir yapı arz eden İspanyol merkez sağını bütünleştiren de, Thatcher-vâri neo-liberal diskuru ve AB’de giderek baskınlığı artan Alman-Fransız ekseni karşısında periferileşme endişesini Atlantikçilikle dengelemek isteyen Aznar ve onun karizmatik kişiliğinden başkası değildi. Yine de, Atlantikçi bir politikanın -Aznar'ın siyasi ikbalinden bağımsız olarak- ulaşabileceği belli sınırları olduğunu görmek zor değildir. İspanya’nin bir parçası olduğu Hispanik dünya, 16. Yüzyıldan beri tarihsel olarak Anglosakson dünya ile rekabet ve çatışma hâlinde olagelmiştir; nitekim 1823 Monroe Doktrini ile Latin Amerika’yı kendi nüfuz alanı ilan eden, 1898 Savaşı’yla İspanya’nın emperyal statüsünü ortadan kaldıran güç ABD’den başkası değildi. İspanya’nın Latin Amerika’yla ilişkilerinde ABD hâlâ en büyük rakibi durumundadır ve ABD’nin bölgeye yönelik sert ve müdahaleci politikaları yüzünden demokratik

[165] Nisan 2019 genel seçimlerinde aşırı sağ ve Avrupa şüphecisi bir partinin ilk kez % 10’un üzerinde oy alarak, Parlamentoya girmesinin etkileri, bu tezin yazıldığı dönemde henüz görülmüş değildi.

İspanya hükümetleri de ABD ile zaman zaman sürtüşmeler yaşayabilmektedir. Britanya ise, Cebelitarık sorunu bağlamında İspanya'nın en önemli dış politika sorunlarından birinin temel öznesi durumundadır. Hâl böyleyken İspanya'nın Avrupa'daki Alman-Fransız hegemonyasının "yağmurundan" kaçarken küresel ABD hegemonyasının işbirlikçiliği "dolusuna" tutulmamak için iki taraf arasında belli bir dengeyi gözetmek zorunluluğu bulunmaktadır. Gerçekten de İspanya, özellikle savunma politikaları çerçevesinde -genel itibariyle- hem NATO'ya, hem de ODGP süreçlerine olumlu yaklaşagelmiştir ve bu tutumu sürdürmektedir. Avrupa'nın savunma bağlamındaki ortak kapasitesinin gelişmesine siyasi destek ve ortak barış gücü operasyonlarına askeri katkı sağlayan İspanya, yine de AB'nin daha etkin hâle getirilen bu kapasitesinin NATO çerçevesinde tamamlayıcı bir nitelikte olması gerektiğini savunmaktadır.[166] ODGP'nin bürokratik boyutunu temsil eden Avrupa Savunma Ajansı'nın 2015'ten bu yana yöneticiliğinin İspanyol bir diplomat olan Jorge Domecq tarafından sürdürülüyor olmasının, yalnızca İspanya'nın AB içindeki diplomatik ağırlığından değil, aynı zamanda bu alandaki denge gözeten politikasından da kaynaklandığı yorumunda bulunulabilir.

Uzun vadeli etkileri hakkında konuşmak için erken olduğu söylenebilirse de, 2017'de göreve gelen ABD Başkanı Donald Trump'ın gerek NATO hakkındaki radikal fikirleri ve gerekse de AB'ye yönelik tehditkâr politikalarının yeni bir paradigma yaratabileceğini öngörmek zor değildir. Trump ABD'sinin Batı-içi dengeleri 11 Eylül sonrası dönemde tekrar -ve belki bu sefer daha kalıcı şekilde-

---

[166] Aurora Mejía, "Spain's contribution to Euro-Atlantic security", Elcano Royal Institute, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari60-2017-mejia-spain-contribution-euro-atlantic-security, 20.07.2017, (Erişim tarihi: 14.11.2017). Temmuz 2017 itibariyle İspanya ODGP kapsamındaki bütün operasyonlara katılan tek ve katkı sağlanan asker sayısı bakımından ilk sıradaki ülkesiydi.

sarstığı bu şartlarda, İspanya'nın da kendisini yeniden Avrupa-Atlantik ikilemiyle karşı karşıya bulacağı bir döneme girmekte olduğu söylenebilir. AB'nin -resmen değilse de fiilen- NATO'dan özerk bir savunma kapasitesi oluşturmak hedefini hızlandıracak olan "Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği" ("*Permanent Structured Cooperation*" – PESCO) sürecinin başlatıldığı göz önüne alındığında, NATO-ODGP dengesi gözetmek şeklindeki İspanyol politikasının ilerleyen yıllarda gözden geçirilmesi hemen hemen mukadder görünmektedir.

III. Akdeniz Kimliği

A. Kökler

İspanya tarih boyunca Akdeniz'in önemli ülkelerinden biri olagelmiştir. Yine de, Aragon Krallığı'nın özellikle 13. Yüzyılda Katalan denizci ve tüccarlar eliyle bugünkü Yunanistan topraklarına kadar uzanan bir askeri-ticari koloniler ağı kurmuş olması[167] sayılmazsa, İspanya'nın Akdeniz havzasına ilgisi ve bu bölgedeki etkinliği -Mağrip diye de anılan- Kuzey Batı Afrika'nın sahillerinden ve -Aragon krallarının hanedan hakları çerçevesinde müdahil olunan- Güney İtalya'dan öteye pek gitmemiştir. İspanya'nın Mağrip bölgesine verdiği önemin temelinde yatan unsurlardan biri coğrafi yakınlık ise, diğerinin de İspanyol ulus devletinin oluşum aşamasında "Mağriplilerin" -İspanya'nın Müslüman ahalisi ve hükümdarları bu şekilde anılıyordu- bir tür "kurucu öteki" rolü oynamasında yatmaktaydı: Kastilyalıların "*Reconquista*" odaklı militarist ideolojilerinde İspanya'nın "Mağriplilere karşı kurulan bir ülke" olarak imajının önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.[168] Yarımadadaki son Müslüman hükümdarlığın da 1492'de ortadan kaldırılması sonrasında Reconquista'nın devamının siyaseten çok parçalı ve zayıf durumda olan Mağrip'te sürdürülmemiş olması, Amerika kıtasının keşfi ve İtalya'daki savaşların yarattığı dikkat dağınıklığının sonucuydu; İspanya yeniden ilgisini Mağrip'e çevirdiğinde ise artık bölgede Osmanlıların nüfuzunu karşısında bulmuştu. İspanya Kuzey Afrika kıyılarında bazı tek tek şehir ve kaleleri içeren

---

[167] Gillespie (2000), **op.cit.,** s.1-2.
[168] **ibid.,** s.4.

enklavlardan oluşan küçük egemenlik alanları kurmuşsa da, bunların büyük kısmı 19. yüzyıla kadar çeşitli aşamalarda elden çıkmıştı.

B. Yenik Emperyalizmin Mağrip Serüveni

14. yüzyıldan sonra artık Kuzey Afrika'dan İber yarımadasına yönelik kayda değer bir işgal tehdidi oluşmamış ve İspanyol politikası da Atlantik-ötesi imparatorluğuna odaklanmıştır. Ancak 1898 Savaşı'nın İspanya'yı en değerli kolonilerinden etmesi sonrasındadır ki, Kuzey Afrika yeniden İspanya'nın gündemine girmiştir. Yara alan ulusal gururun telafisini sağlaması umuduyla ve kuzeydeki komşu Fransa'nın ülkeyi güneyden de çevrelemesinin mümkün olduğunca önüne geçilebilmesi umuduyla, İspanya Fas'a ilgi göstermeye başlamıştı. Ne var ki ciddi bir ekonomik hedefe dayanmayan bu ilgi konusunda Fransa ile yürüyen yarış pek de lehte gelişmemiş, İspanya yalnızca ülkenin Akdeniz kıyılarındaki fakir ve dar kıyı şeridini -o da Fransa'nın Akdeniz'deki gücünü dengelemek isteyen Britanya'nın desteğiyle- alabilmişti. İspanya'ya kârdan çok külfet getiren bu protektora yönetimi 1956'da sona erdiğinde ise; ne ülkedeki Fransız gücünü kırmak amacıyla Fas milliyetçi hareketine verilegelmiş olan destek, Fas yönetimiyle dostane bir ilişkiye tahvil edilebilmiş, ne de bağımsızlık sonrasında Fas üzerinde etki oluşturabilecek herhangi bir kayda değer altyapı gelişimi ya da -kültür merkezleri, okullar gibi- sosyokültürel nüfuz unsurları kurulmuştu.[169] Bağımsızlık sonrası Fas ile ilişkiler, uzunca bir süre Batı Sahra'daki İspanyol yönetimi -ve sonrasında İspanya'nın

[169] **ibid.,** s.15-17.

bölgedeki bağımsızlık hareketine verdiği sınırlı destek-[170], Akdeniz kıyılarındaki İspanyol enklavlarının egemenliği sorunu ve Fas karasularındaki balıkçılık hakları konularının çevresinde sorunlu bir seyir takip etmiş[171]; husumete varan bir rekabet içerisindeki Cezayir ve Fas arasında dengeyi gözetmeye yönelik bir politika tarzı İspanya'nın Mağrip bölgesine yaklaşımına egemen olmuştur.[172]

C. İzolasyon Karşısında Bir Sığınak Olarak Arap Dünyası

Franco rejiminin uluslararası izolasyon karşısında Latin Amerika ve -kendisininki gibi koyu muhafazakâr nitelikli rejimlerle yönetilen- Arap ülkelerine yönelme yoluna başvurması, aynı zamanda İspanya açısından Doğu Akdeniz'e yönelik fiili bir açılım anlamına gelmekteydi. Gerçekten de Franco rejimi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'daki pek çok Arap rejimiyle sıcak ilişkiler kurmuş; bunda İsrail'i tanımayan ve Filistin sorununda Arap tezlerini destekleyen politikasının büyük rolü olmuştu. Her ne kadar 1950'li yıllardan itibaren ABD ile gelişen ilişkiler izolasyon yıllarında Arap dünyasına verilen önceliği azaltmış olsa da, Franco rejimindeki Üçüncü Dünyacı eğilimlerin de etkisiyle Arap ülkeleriyle ilişkiler sıcaklığını korumuştur. Aynı Üçüncü Dünyacı eğilimlerdir ki, 1956 Süveyş Krizi sonrasında İspanya'yı kısa bir süreliğine de olsa Cemal Abdülnasır'ı destekleyen bir

---

[170] Franco rejiminin içindeki farklı kliklerin farklı yaklaşımları sebebiyle, dekolonizasyon sürecinde tutarlı bir politika takip edilememiş; Batı Sahra'dan çekilme süreci self-determinasyon yöntemleriyle değil, Ceuta ve Melilla enklavları üzerindeki Fas baskısının giderilebilmesi umuduyla 1975'te Fas yönetimine terk etmek şeklinde gerçekleşmişti. Franco sonrasında, özellikle sosyalist hükümetler ise Batı Sahra'nın Fas'tan bağımsızlığı için mücadele eden gruplara sınırlı ve retoriksel de olsa destek vermiştir.
[171] Magone, **op.cit.,** s.404.
[172] Gillespie (2000), **op.cit.,** s.30-34.

pozisyona getirmiş; ABD'nin 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda İspanya'daki üslerden kalkan uçaklarla İsrail'e destek vermesi ABD ile ilişkilerde krize yol açmıştır.[173]

D. Castiella ve İlk Akdenizci Söylemler

1957-1969 arasında Franco'nun Dışişleri Bakanlığını yapan koyu Katolik ve milliyetçi Fernando María Castiella y Maíz, Franco İspanyasının dış politikasındaki Üçüncü Dünya'ya eğilimli duruşun başlıca aktörlerinden biriydi. Franco dönemi boyunca, edilgen ve oportünist bir yaklaşımın ötesine geçerek mevcut şartları da ülkesi lehine değiştirebilmeyi hedefleyen, aktif, tutarlı ve bütünlüklü bir dış politika yaklaşımı sergileyen yegane aktör olan Castiella[174], başlıca görevi ülkesinin Batı kurumlarına katılımı ve Batılı ülkelerle yakınlaşması olmakla birlikte, kişisel anlamda birincil önceliği Cebelitarık'ın Britanya'dan İspanya'ya devredilmesine veriyordu. 1714'ten bu yana Britanya'nın kontrolünde olan Cebelitarık, İspanya'nın Akdeniz ile Atlas Okyanusu arasındaki stratejik konumunu sarsan ve Batı Akdeniz'deki gücünü sınırlayan kritik bir nokta olmanın da ötesinde, İspanyol milliyetçiliğinin ve İspanya devletinin nezdinde bir nevi onur meselesi olarak görülen bir konudur. Dekolonizasyon konusunun uluslararası kamuoyunun temel gündem maddelerinden biri olduğu 1950'li ve 1960'lı yıllar boyunca İspanya, özellikle BM'de bu konunun sıkı bir takipçisi olmuş ve Britanya'yı müzakereye çekmeyi de başarmıştır. İspanya tarafından "Avrupa'daki son koloni" olarak

---

[173] **ibid.,** s.24-25 ve 28-29.
[174] **ibid.,** s.26.

nitelenen Cebelitarık konusunda ABD'den destek bekleyen Castiella, ülkesindeki üslerin karşılığında daha iyi şartları olan bir anlaşma isteğinde de olduğu gibi, istediğini elde edememiş; bu ise Castiella'yı, kariyerinin sonlanmasına neden olacak olan Üçüncü Dünyacı bir çıkış yapmaya yönlendirmiştir. Üst düzey bir İspanyol yöneticinin Akdeniz'e yönelik olarak dile getirdiği ilk vizyon olan bu çıkışla Castiella; hem SSCB, hem de ABD donanma filolarının Akdeniz'i terk etmesi ve Akdeniz'in güvenliğinin bölge ülkelerinin ortak çalışmasıyla sağlanmasını savunmuştur.[175] ABD ile ilişkileri geren ve Castiella'nın Franco tarafından tasfiye edilmesine neden olan bu ifadeler, gerçek hayatta karşılık bulamamış olsa da, temelindeki Akdeniz-merkezli vizyon Castiella devrinde yetişen İspanyol Dışişleri bürokrasisi üzerinde kayda değer bir etki bırakmayı başarmıştır. Gerçekten de 1970'li yıllardan itibaren Akdeniz güvenliği artık İspanya'nın öncelikli konuları arasında sayılmaktaydı. Nitekim 1973'ten itibaren İspanya, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nda (AGİT) Akdeniz'in ve Akdeniz'in güney sahilindeki ülkelerin istikrar ve güvenliğiyle de ilgilenme çağrıları yapmaya başlamış; hatta AGİT ile benzer bir format çerçevesinde "Akdeniz Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı" kurulması yönünde teklifler geliştirmiştir.[176] Somut bir karşılık doğuramayan bu teklif, AT üyelik müzakerelerinin İspanyol dış politika gündeminin odağına oturmasıyla birlikte rafa kalkmıştır.

---

[175] **ibid.,** s.27.
[176] **ibid.,** s.29.

E. İspanya'nın Avrupalı Kimliğiyle Akdeniz'e Dönüşü

1990'lı yıllarla birlikte, İspanyol ekonomisi küresel piyasalardaki resesyonun da etkisiyle sorunlu bir dönemden geçiyor; AB üyeliğini sağlamış olan Başbakan González ise iç politikada yükselen tartışmalarla popülerliğinin giderek eridiği bu dönemde, AB'de sahip olduğu prestiji de kullanarak dış politika alanına yoğunlaşıyordu. Diğer yandan, Akdeniz'in güney sahillerinde Avrupa'yı endişelendiren bazı olaylar yaşanmaya ve eğilimler şekillenmekteydi: Artan genç ve yoksul nüfus, bir yandan Afrika'dan Avrupa'ya giderek büyüyen bir yasadışı/düzensiz göç akımına sebep olurken, bu durum diğer yandan baskıcı ve yolsuz yönetimlere karşı radikalleşen bir İslamcı siyaseti besliyordu; ki 1991'den itibaren Cezayir'i felç eden iç savaş da tam olarak böyle bir manzaradan doğmuştu. Kısacası İspanya'nın hemen güneyinde giderek büyüyen bir istikrarsızlık ortamı yeşermekteydi ve Avrupa'nın Akdeniz tarım ürünleri pazarını Mağrip ülkelerine karşı korumaktan ibaret bir Akdeniz politikası İspanya için artık kesinlikle yeterli değildi. Bu çerçevede González'in girişimleriyle 1992'de benimsenen "Avrupa-Mağrip Ortaklığı" yaklaşımı, temelde İspanya'nın bölgedeki istikrara yönelik endişelerini gidermek amaçlı bir vizyona dayanıyordu.[177] Çok geçmeden bu ortaklık yaklaşımı Akdeniz'in geneline yayılan, daha bütüncül bir yapıya evrilmeye başlamış; İspanya'nın kısa zamanda becerikli bir uygulayıcısı hâline geldiği çok taraflı diplomasinin bir başarısı olarak, 1995'teki İspanya AB dönem başkanlığında düzenlenen Barcelona Zirvesi'yle Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (AAO) mekanizması teşkil edilmiştir.

---

[177] Barbé (2011), **op.cit.,** s.143.

Soğuk Savaş sonrası dönemde eski Demirperde ülkelerinin AB üyeliği vizyonuyla birlikte Birlik içindeki avantajlı pozisyonunun tehlikeye düşmesi kaygıları yaşayan İspanya açısından AAO, Birliğin ağırlık merkezinin Akdeniz'den fazla uzaklaşmaması yönündeki temel kaygısını yatıştırabilecek dengeleyici bir gelişme olmuştu. Ne var ki, Almanya'nın AB'yi kendi jeostratejik önceliklerine doğru çekmeye yönelik Doğu Avrupa öncelikli politikaları karşısında İspanya'nın Akdeniz vizyonunu tek başına savunması kolay değildi. Fransa'nın ilgisinin Doğu ve Güneydoğu Avrupa'ya yönelmesi, bir yandan 1990'lı yıllarda İspanya'nın Akdeniz'deki ağırlığının ve hareket alanının artmasını sağlayan bir siyasi boşluk doğurmuş olsa da,[178] aynı boşluk Castiella'nın Akdeniz'e yönelik barış ve istikrar hayallerinden filizlenen bu girişimin bölgenin geneline yayılmış derin güvensizlikler ve rekabetin ağırlığı altında ezilmesine yol açmıştır. Gerçekten de AAO, ihtiraslı hedeflere sahip olmasına rağmen ayrılan kaynakların sınırlı kalması, ortak ülkeler ile AB arasındaki güvensizlik ve eşitsiz kalkınmışlık düzeyleri, İsrail-Filistin barışını sağlaması umulan Ortadoğu Barış Planı'nın başarısızlığa uğraması gibi ağır gündem unsurları karşısında AB'nin etkin bir ortak politika takip edememesi gibi unsurlar sebebiyle bekleneni vermekten uzak kalmış; Almanya'nın Doğu Avrupa vizyonuna ağırlık veren ve 2004'te uygulanmaya başlayan "AB Komşuluk Politikası" mekanizmaları sebebiyle de ciddi anlamda işlevini yitirmiştir.[179] 2005 yılında AAO'nun kuruluşunun 10. Yılının kutlandığı Barcelona Zirvesi'ne AB-dışı ortaklardan sadece iki ülkenin (Türkiye ve Filistin) devlet başkanı düzeyinde katılım sağlaması ve ortak bir zirve bildirisi yayınlanacak asgari bir mutabakatın bile

---

[178] Gillespie (2011), **op.cit.,** s.61.
[179] Magone, **op.cit.,** s. 409.

sağlanamaması, büyük bir heyecanla kurulmuş olan AAO'nun on yıl içinde etkinliğini yitirmiş olduğunun sembolik bir göstergesi olmuştur.[180]

AAO'nun başarısızlığının doğrudan İspanya'nın başarısızlığı olduğunu söylemek, İspanya konuya öncülük eden bir aktör olmasına rağmen çok da adil olmayacaktır; bu durum genel olarak AB'nin Akdeniz politikasının yetersizliğinden kaynaklı bir sonuçtu. İspanya gibi orta boy bir gücün AB'nin belli bir alandaki politikasının katalizörü olması olağan iken; aynı gücün, Akdeniz gibi, üye ülkelerin fayda düzeyleri arasında ciddi farklar bulunan bir alanda, farklı çıkarlar çerçevesinde tek başına bir politika sürecini yönlendirmesinin imkânı zaten oldukça düşüktü. Nitekim İspanya'nın AB'de ortak Akdeniz politikaları oluşturulması hedefinin arkasındaki temel niyet olduğu söylenebilecek olan, özellikle Mağrip bölgesindeki tehdit algılarından kaynaklı ulusal güvenlik sorunlarını "Avrupalılaştırma" çabalarının beyhudeliği de, 2002 yılında Fas ile yaşanan bir krizde AB'den ciddi bir destek görmemesi sayesinde İspanya tarafından anlaşılmıştır.[181] 1996-2004 arasında Başbakanlık görevinde bulunan José María Aznar'ın koyu Atlantikçiliği ve -selefi González'in aksine- AB içinde İspanyol ulusal çıkarlarını savunurken Almanya ve Fransa ile çatışmayı göz alan politika tarzı da, İspanya'nın AB politikalarını yönlendirmeye dair sınırlı potansiyelini neredeyse tamamen ortadan kaldıran bir etken olarak dikkate alınmaya değerdir. Aznar'ın halefi Zapatero yeniden Avrupacı bir politika tarzına geçmiş olsa da, Aznar'ın İspanya'nın AB'deki (ve Irak işgaline verdiği destekle Arap ülkeleri nezdindeki) itibarına verdiği zararı tam olarak telafi etmesi ve üye sayısı artık çok artmış olan AB platformlarında eski etkinliğine

---

[180] Gillespie (2011), **op.cit.,** s.63.
[181] Barbé (2011), **op.cit.,** s.143-144.

kavuşturması mümkün olmamıştı. Hâl böyleyken, Fransız Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin 2007 yılında gündeme getirdiği, ilk hâliyle AB'yi dışlayan bir yapı arz eden ve aslında tamamen Fransa-merkezli bir vizyona sahip olan Akdeniz Birliği projesine karşı İspanya'nın ciddi ve etkili bir tepki vermemesini anlamak zor değildir.

F. Akdeniz İçin Birlik Süreci ve Sonrası

Sarkozy'nin, daha ziyade Türkiye'nin AB üyeliğine bir alternatif olarak kurguladığı "Akdeniz Birliği" fikri, AB'nin tümünü değil, sadece Akdeniz'in kıyıdaş ülkelerini kapsıyordu; ancak içerik itibariyle AB'ye hayli benzer olarak tahayyül edilen bu yapının AB'nin bütünlüğünü tehdit ettiği endişesi taşıyan -başta Almanya olmak üzere- kuzeyli AB devletlerinin müdahalesiyle bu fikir "Akdeniz İçin Birlik" (AİB) adıyla ve tüm AB üye devletlerinin katılımıyla 2008'de hayata geçirilmiştir. Fransa'nın ulusal bir politika vizyonu olarak başlattığı ve ancak AB'nin kuzeyli üyelerinin Fransa'yı zorlamasıyla AB çatısı altında bir mekanizma olarak uyarlandığı söylenebilecek olan bu projeye, AAO'nun fikir babası olarak karşı çıkması yönündeki beklentilerin aksine İspanya olumlu yaklaşmıştır. Pek çok altyapı projesi ve terörle mücadele faaliyetleri bağlamında Fransa'yla son dönemlerde artan işbirliği ve ortaklığı riske atacak bir zıtlaşma İspanya açısından istenen bir şey değildi. Üstelik İspanya 1990'lı yıllarda çok taraflı diplomasi yoluyla kurmaya çalıştığı "bölge inşası"nın başarılı olmadığını görmüş ve Fransa'nın bölgeye "geri dönüyor" olmasını -AB'nin Doğu Avrupa'ya odaklanmışlık hâlini dengeleyecek bir unsur

olarak- memnuniyetle karşılamıştır; dahası Başbakan Zapatero açısından Fransa ile uyumlu bir politika, İspanya'nın AB içindeki itibarını yeniden güçlendirmeye çabaları için de önemli bir fırsat demekti.[182]

1995 Barcelona Zirvesi'nin üstünden geçen 13 yılda hem uluslararası ilişkiler, hem AB, hem de İspanya'nın AB içindeki yeri önemli ölçüde değişmişti ve İspanya açısından Fransa'nın Akdeniz konusundaki liderliğini kabul etmek artık daha kârlı bir seçenekti. İspanya'nın 2008 Küresel Finansal Krizi'nin en çok etkilediği ülkelerde biri olması da bu durumu pekiştiren bir etki olmuştur. Zaten AİB süreci de, AAO'nun başına gelene benzer şekilde İsrail-Filistin sorunundan kaynaklı olarak, kısa sürede yüksek profilini kaybetmiş; 2008'den sonra iki yılda bir gerçekleşmesi gereken liderler zirvesi hiç gerçekleşememiştir.

Tunus'ta başlayan Arap Baharı hareketleri, özellikle Libya ve Suriye'de oldukça kanlı sonuçlara neden olmuş olsa da, İspanya'nın yakın coğrafyasındaki Doğu Akdeniz'de istikrar genel olarak bozulmamıştır; bu durum 2008 Küresel Krizi sonrasında önemli sorunlar yaşayan İspanya açısından bir teselli niteliğinde sayılabilir. Gerek AAO, gerekse de AİB girişimleriyle Güney Akdeniz ülkeleri arasında entegrasyona giden bir yol oluşturulamamış olması nedeniyle, başta İspanya olmak üzere, ilgili AB devletleri ise Akdeniz'de bir "bölge inşa etmek" hedefinden en azından şimdilik vazgeçmiş görünmektedir. Nitekim AB'nin 7 Akdenizli üye ülkesi (Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz, Yunanistan, Kıbrıs Rum yönetimi ve Malta) "Güney AB Grubu" adıyla 2016 yılından bu yana belirli aralıklarla kendi aralarında zirveler düzenlemekte ve özellikle güvenlik ile göç konularında işbirliğini artırmayı

---

[182] Gillespie (2011), **op.cit.,** s.61-65.

hedeflemektedir. Bu zirvelerin sonuç bildirgelerinde AİB ve AB Komşuluk Politikası'na değinilmesi geleneğinin son zirve olan Ocak 2018 Roma Zirvesi'nde terk edilmiş ve söz konusu yapılardan hiç bahsedilmemiş olması,[183] AB'de bölge inşasına karşı artık bir niyet kalmadığının ilginç bir işareti olarak değerlendirilebilir. Castiella'nın İspanya'nın liderliğinde bir Akdeniz için kurduğuna benzer bir vizyonun hayata geçebileceği zemin Akdeniz'in -en azından güney sahilerinde- hâlâ mevcut görünmemektedir.

[183] "'Bringing the EU forward in 2018,' the 4th Summit of the Southern European Union Countries takes place in Rome", EuroMeSCo, https://www.euromesco.net/news/bringing-the-eu-forward-in-2018-the-4th-summit-of-the-southern-european-union-countries-takes-place-in-rome/, 10 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 13.11.2018)

IV. Latin Amerika Mirası

A. İspanya'nın Kimlik Algısında Latin Amerika'nın Yeri ve Hispanik Bilincin Dış Politikada Yer Edinmesi

Siyaset bilimi çerçevesinde aktörler arasındaki ilişkilerin "organik" metaforlarla açıklanmasının, sömürü ilişkilerini doğallaştırmaya yarayan ataerkil bir düşünce tarzı olduğu yönündeki eleştirinin kolay göz ardı edilemeyecek bir haklılık payı olduğu söylenebilir. Ne var ki, İspanya ve Latin Amerika arasındaki ilişkileri incelerken organik kalıpları kullanmamanın imkânı yok gibidir: Bugün Latin Amerika (ya da İspanyolların tercih ettiği kavramla "Hispanoamerika/İberoamerika") olarak adlandırılan geniş coğrafyanın siyasi, ekonomik ve sosyokültürel yapısının oluşumunda İspanyol kolonyal geçmişi başat ve belirleyici bir rol oynamıştır. Dahası, sadece İspanya Latin Amerika'yı şekillendirmekle /yaratmakla kalmamış; söz konusu kolonyal geçmiş İspanyol siyasi ontolojisinin de neredeyse temel düzlemi olmuştur. Hispanik dünya ve AB bağlamında çalışmaları olan Joaquin Roy'un yorumuyla söylemek gerekirse, İspanya tarih ve coğrafya ile bir Avrupa ülkesi ise, tercihleri ve kaderiyle de bir Amerika ülkesidir.[184] Zaten tam da böyle olduğu içindir ki, 19. Yüzyılın başlarında Amerika kıtasındaki imparatorluğunu oluşturan ülkelerin fiilen kazandıkları savaşlar sonucu elde ettikleri bağımsızlıklarını tanımak İspanya'nın on yıllarını almış; 1898 İspanya-ABD Savaşı'nda Amerika kıtasındaki son toprakları ile birlikte hemen hemen bütün denizaşırı imparatorluğunu yitirmek ise İspanya üzerinde uzun süre atlatamayacağı travmatik etkiler yaratmıştır.

---

[184] Roy, **op.cit.**, s.5.

İspanya, modern ve demokratik bir ülke olarak, bugün bile söz konusu tarihsel-ontolojik bağdan tam olarak âzâde olabilmiş değildir: İspanya ulusal gün olarak Kolomb'un Amerika kıtasına ulaştığı 12 Ekim'i kutlamakta, Anayasa'da Latin Amerika ülkeleriyle ilişkiler "aynı tarihsel topluluğa mensup uluslar" tanımı çerçevesinde ifade edilmektedir.[185] Ancak yine de İspanya'nın Latin Amerika ülkeleri ile bağımsızlık sonrası somut bağları, -ne geçmişte, ne de günümüzde- Britanya veya Fransa'nın eski kolonileriyle olan ilişkileri kadar güçlü olamamış; İspanyol dış politikasının Latin Amerika boyutu, onca güçlü retoriğe rağmen fiilen zayıf bir yapı arz etmiştir. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri İspanya'nın -İspanyol İmparatorluğu'nun daha 19. Yüzyılda büyük ölçüde tasfiye olmasında da büyük rol oynayan- göreceli ekonomik zayıflığı iken; bir diğeri de bölge ülkelerinin hemen hepsi arasında -ayrıca yer yer İspanya ile- tarihsel ve çıkar temelli uyuşmazlıkların aşılamamış olmasıdır.

Bağımsızlık süreçlerinden sonra uzun bir süre boyunca İspanya ile eski Amerika kolonileri arasındaki ilişkiler, karşılıklı küçük görme duygusuyla şekillenen olumsuz bir zeminde varolabilmiş; Latin Amerika ülkelerinin İspanya'nın siyasi düşüncesinde ve dolayısıyla dış politikasında kendine has bir yer edinmesine ise ancak 19. Yüzyılın sonlarına doğru rastlanılmaya başlanmıştır. 19. Yüzyılın sonlarına doğru Büyük Güçlerin emperyalist rekabeti güçlenirken, bu çerçevede ABD de Amerika kıtasında giderek artan bir hegemonya kurmaya başlamaktaydı. 1898 Savaşı sonrasında daha da yükselmeye başlayan ve özellikle Latin Amerika aydınlarından İspanya'ya güçlenerek yansıyan "Latin-Anglosakson çatışması"

---

[185] 1978 tarihli İspanyol Anayasası'nın Taht'ın görevlerine ilişkin 56. Maddesinde bu ifadeye yer verilmektedir. Bkz. "The Spanish Constitution", Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf, (Erişim tarihi: 14.11.2018).

retoriği, ABD'nin Hispanik dünya üzerinde büyüyen nüfuzunu kırmak için Pan-Hispanik bir yakınlaşmanın elzem olduğu fikrini entelektüel çevrelerde yaymaya başlamıştır.[186] Öyle ki, Latin Amerikalıların "anavatandan" kopmuş olması ve bölgede Kuzey Amerika nüfuzunun artmasına yönelik tepkisellik durumu ve İspanyol kolonyal devrine yönelik olumlayıcı bir dil, 1898 sonrası dönemde yalnızca muhafazakâr ve liberal çevrelerde değil, sosyalist, hatta -kısmen de olsa- anarşist kesimlerde bile görülmüştür.[187] Bu çerçevede, sınırları bulanık bir şekilde de olsa, İspanya ile kültürel ve ruhsal bağları olan ülkeler topluluğu, bu ülkelerle yakın ilişkiler, Katoliklik ve İspanyolca gibi değerlerin savunulması şeklinde anlamları içerebilen *"Hispanidad"* kavramının ilk kez 1897'de kullanıldığı belirtilmektedir.[188] Ancak söz konusu "Hispanoamerikan" yaklaşımın İspanyol dış politikası bağlamındaki ilk ciddi yansımaları (Dışişleri Bakanlığı'nda özel bir birim oluşturulması, Milletler Cemiyeti'nin resmi dillerinden birinin İspanyolca olması için başarılı girişimlerde bulunulması, Sevilla'da bir İbero-Amerikan Fuarı düzenlenmesi vb.) 1920'li yıllarda General Miguel Primo de Rivera'nın yönetiminde görülmeye başlamıştır.

---

[186] Hispanik dünyada, Britanya ve özellikle de ABD'nin artan küresel -ve bölgesel- hegemonyası karşısında duyulan kaygılar ile İspanyol ve Latin Amerikalı aydınlar arasında Pan-Hispanik fikirler çerçevesinde gelişen etkileşim hakkında bkz. David Corrales Morales, "Latins against Anglo-Saxons: Spanish cultural magazines as a channel for transatlantic debates about race (1898–1914)", **Journal of Transatlantic Studies,** Cilt: 15 Sayı: 3, 2017, s.273-283.

[187] Johannes Grossmann, "'Baroque Spain' As Metaphor: Hispanidad, Europeanism and Cold War Anti-Communism in Francoist Spain", **Bulletin of Spanish Studies**, Cilt:91 Sayı:5, 2014, s.756.

[188] Maria A. Escudero, "Hispanist Democratic Thought versus Hispanist Thought of the Franco Era: A Comparative Analysis", **Bridging the Atlantic: Toward a Reassessment of Iberian and Latin American Cultural Ties** (ed. Marina Perez de Mendiola), State University of New York Press, Albany, 1996, s.171. "Hispanidad" kavramını asıl popülerleştiren ise 1934 tarihli *"Defensa de la Hispanidad"* ("Hispanidad Savunması") eserini bu kavram merkezinde yazan ünlü İspanyol yazar-düşünür Ramiro de Maeztu olmuştur.

B. Franco Hispanizmi

Rivera devrinde -söylem düzeyinin çok ötesine geçemese bile- artan Hispanoamerikan hassasiyeti, Cumhuriyet döneminde de kendini hissettirmiş; uluslararası düzlemde Cumhuriyet rejiminin en büyük destekçileri de başta Meksika olmak üzere Latin Amerika ülkeleri olmuştur.[189] Ne var ki, "Hispanidad" (veya *"Hispanismo"*) kavramı çerçevesindeki siyasi vizyonu görece daha etkili bir biçimde kullanan -aslında araçsallaştıran- ise, bu kavramı milliyetçilik ve "uygarlaştırıcı" bir misyonun sahibi olarak Katoliklik çerçevesinde yorumlayan; İspanya İç Savaşı esnasında Cumhuriyetçilere, savaş sonrasında ise Latin Amerika'ya karşı kullanıma sokan Franco ve destekçileri Falanjistlerdi. Bu kapsamda 1940'ta kurulan *"Consejo de la Hispanidad"* ("Hispanidad Konseyi" / "Hispanik Konsey") adlı yarı-resmi kuruluş, Pan-Hispanik bir aktivizmi teşvik etmeye ve *"Leyenda Negra"* ("Kara efsane") olarak da bilinen ve İspanyol kolonyalizminin kanlı boyutuna olduğundan daha da mübalağalı vurgu yapan siyasi-tarihsel yaklaşım karşısında olumlu bir İspanyol kolonyal devri anlatısı oluşturmaya odaklanmış; bu fikir çerçevesinde Latin Amerika'da oldukça agresif denebilecek bir siyasi propaganda süreci de yürütmüştür.[190]

Franco İspanyasının Mihver güçleriyle olan ilişkileriyle lekelenmiş durumda olan *Consejo de la Hispanidad,* İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, Franco rejiminin maruz kaldığı izolasyondan kurtulma çabaları çerçevesinde yerini 1946'da *"Instituto de Cultura Hispánica"*ya ("Hispanik Kültür Enstitüsü" - ICH) bırakmıştır.

---

[189] Powell (1995), **op.cit.,** s.15.
[190] Grossmann, **op.cit.,** s.757.

ICH, öncülünün aksine Latin Amerika'ya yönelik agresif siyasi propagandayı terk etmiş; bölgeye karşı daha ziyade düşük profilli bir kültürel düzlemde yaklaşılmaya çalışılmıştır. Resmi bir bağı bulunmamakla birlikte, fiilen İspanyol Dışişleri Bakanlığı'nın önemli bir aracı olan bu örgütün, 1951'de Bakanlık bütçesinin %8.3'ünü, ulusal bütçenin ise %0.9'unu kullanıyor olmasının yanı sıra; örgütte yöneticilik yapmış kişilerin ilerleyen dönemde Franco rejiminde gösterdikleri kariyer başarıları da, ICH'nin Franco devrinin dış politikasında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun işareti olarak okunabilir.[191] Diğer yandan Franco İspanyasının İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı izolasyon karşısında Latin Amerika ve Arap ülkeleri ile ilişkilere ağırlık verdiği göz önüne alındığında ICH'nin sahip olduğu ağırlığı anlamak zor değildir. Nitekim Latin Amerika'yla yakın ilişkileri artırma çabalarının karşılığı çok geçmeden alınacaktır: 1946'da BM'de -pek çok Latin Amerika ülkesinin de desteğiyle- alınmış olan diplomatik izolasyon kararının kaldırılması için, daha 1948'den itibaren bazı Latin Amerika ülkeleri girişimde bulunmaya başlamış; bu karar 1950'de nihayet kaldırıldığında ise, süreçte önemli rolleri olan Latin Amerika ülkelerinin büyük kısmı, çoktan Madrid'de büyükelçilik açmış durumdaydı.[192]

Franco rejiminin İspanya ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesi için kültürel boyuta ağırlık vermesine rağmen, söz konusu kültürel bağların içeriğini oluşturan unsurlarda Franco rejiminin koyu muhafazakâr sosyopolitik bakış açısının yeri yine de büyüktü; hâliyle bu durum paternalistik Franco Hispanizminin Latin Amerika'da her zaman çok da olumlu karşılanmamasına yol açmaktaydı.

---

[191] **ibid.,** s.759-760.
[192] Powell (1995), **op.cit.,** s.18-21.

İspanya'ya kültürel bir çekirdek ve Katolik uygarlığın kalesi imajı çerçevesinde Latin Amerika üzerinde bir hamilik pozisyonu atfeden ve bu bölge ile Avrupa arasında "köprü" olma iddiasını her iki tarafa karşı da bir saygınlık ve kazanç unsuru olarak kullanmaya çalışan Franco Hispanizmi, Latin Amerika'da özellikle sol, liberal ve Cumhuriyetçi kesimlerce nefretle karşılanmaktayken, sağ kesimlere ve özellikle de askeri dikta rejimlerine yakın gelmekteydi. Özellikle 1950'lerin sonlarından itibaren İspanya'nın otarşik ekonomi politikalarını terk ederek devlet kontrolünde bir kapitalizme açılması ve bu sayede ciddi bir refah artışı sağlaması, Latin Amerikalı - özellikle sağ- liderlerin Franco İspanyasına duydukları hayranlığı artırıyor; pek çok Latin Amerikalı lider Madrid'i ziyaret ediyordu.[193] Yine de Franco İspanyasının imkânları, ideallerde yaşayan "Hispanik Blok"u hayata geçirmek için yeterli değildi; üstelik Latin Amerika'da farklı kesimlerce bambaşka şekilde karşılanan ideolojisinin reaksiyoner niteliği de böyle bir fikrin somutlaşmasının önündeki en büyük engellerden biriydi. İspanyol İç Savaşı ve öncesinin derin siyasi bölünmüşlüklerini bilmeyen yeni nesillerin toplumda artık ağırlık kazandığı, *"El Caudillo"*nun ("Önder") artık yaşlanmaya ve rejiminin de içten içe çözülmeye başladığı 1970'li yıllara gelindiğinde ise, artık İspanyol kamuoyunda "*Hispanismo*" gözden düşüyor; İspanyollar kendilerini "*Hispanidad*"dan ziyade Avrupa'nın bir parçası olarak görmek istiyorlardı. Nitekim İspanya'nın demokrasiye sükunet içinde geçişi sonrasında "*Hispanismo*", artık Franco rejiminin anladığı Katolik-muhafazakâr-

[193] Howard J. Wiarda, **Iberia and Latin America: New Democracies, New Policies, New Models,** Rowman & Littlefield, Lanham, 1996, s.67.

otoriter ideali değil, insan hakları ve demokrasi gibi "Avrupalı" kavramları merkezine alan yeni bir hâle bürünecektir.[194]

C. Avrupalılaşma Sürecinde Latin Amerika Bağları

1977'de yapılan AT üyelik başvurusu sonrasında İspanya halkının çoğu ve entelijansiyası kendisini artık Latin Amerika'dan ziyade Avrupa aynasında görmekte olsa da, İspanyol siyaseti ve bürokrasisi Latin Amerika ile olan tarihsel bağların araçsal değerini gözden çıkarmaya niyetli değildi. Söz konusu araçsallaştırma daha üyelik gerçekleşmeden başlamış; AT'nin (daha doğrusu ASİ'nin) Orta Amerika ülkelerinde demokrasiye geçişi desteklemeye matuf diyalog çalışmalarına İspanya'nın daha adaylık müzakereleri sürerken aktif bir ortak olarak katılması,[195] İspanya'nın bölgedeki etkinlik ve nüfuzunu (en azından bu yöndeki potansiyelini) Avrupa'ya kabul ettirdiğinin iyi bir göstegesi olmuştur. Keza 1985'te imzalanan AT'ye katılım antlaşmasının ekinde bölgeye dair iki deklarasyona yer verilmiş olması da bu durumu yansıtmaktaydı. Bunlardan biri İspanya'nın tek taraflı deklarasyonu olup, AT üyeliğinden dolayı Latin Amerika ülkeleriyle olan ticaretinde doğabilecek dezavantajların giderilmesi için çaba göstereceğini ilan etmekteydi.[196] Diğer deklarasyon metninde ise AT ülkeleri, AT-Latin Amerika ilişkilerinin

---

[194] **ibid.,** s.68.
[195] Barbé (2011), **op.cit.**, s.134-135.
[196] "Declaration by the Kingdom of Spain on Latin America", **Official Journal of the European Union,** L 302 Vol.28, 15.11.1985, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1985.302.01.0466.01.ENG&toc=OJ:L:1985:302:TOC#L_1985302EN.01049501 , (Erişim tarihi: 07.04.2018).

geliştirilmesi yönünde ortaklaşa bir niyet beyanında bulunmuştur.[197] Gerçekten de İspanya'nın katılımıyla AT'nin Latin Amerika'ya olan ilgisinde bir canlanma yaşanmış ve ertesi yıl ilk kez bir Latin Amerika stratejisi benimsenmiştir.[198]

AT üyeliğinin ilk zamanlarında, Latin Amerika'ya nasıl yaklaşılacağı konusunda sosyalist hükümet içinde tartışmalar yaşanmıştır: Sosyalist González hükümetinin ilk Dışişleri Bakanı olan Fernando Morán'ın temsil ettiği bir kesim, Latin Amerika ile AT-dışı bir ilişkinin varlığının, İspanya'nın uluslararası düzlemdeki özerkliğini ve AT ile ABD karşısındaki değerini artıracağını düşünmekteydi; ancak Morán'ın yerine 1985'te Dışişleri Bakanlığına getirilmiş olan Francisco Fernández Ordóñez ile bizzat Başbakan González, öncelikle bölgeyle ilişkilerin Avrupa ile uyumlu bir formata taşınması, sonrasında ise AB içinde Latin Amerika ile ilişkilere önderlik edilmesinden yanaydı.[199] Nitekim İspanya'nın 1989'daki ilk AT Dönem Başkanlığının hedefleri arasında da AT-Latin Amerika arasındaki bağları güçlendirmek bulunuyordu; ancak bu hedef kapsamında İspanyol diplomasisinin Avrupa deneyiminin iyice güçlendiği 1995 Dönem Başkanlığına kadar somut bir gelişme yaşanamayacaktır. Diğer yandan 1989'da ABD'nin Panama'yı işgali, İspanya'nın (ve dönemin başbakanı González'in) Latin Amerika politikasında salt Avrupacı bir tutum takınmak fikrini gözden geçirdiğini işaret eden bir sonuç doğurmuştur: BM Genel Kurulu'nda ABD'nin işgalini kınayan tasarıya İspanya, diğer AT üyelerinin çoğundan farklı ve Latin Amerikalı ülkelerle birlikte

---

[197] "Joint declaration of intent on the development and intensification of relations with the countries of Latin America", **Official Journal of the European Union,** L 302 Vol.28, 15.11.1985, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1985.302.01.0466.01.ENG&toc=OJ:L:1985:302:TOC#L_1985302EN.01047901 , (Erişim tarihi: 07.04.2018).
[198] Torreblanca, **op.cit.**
[199] ibid.

olarak olumlu oy vermiştir.[200] AT'ye üyelik müzakerelerinin henüz devam ettiği 1982'de, BM Güvenlik Konseyi'nin Arjantin'e Britanya'nın egemenliğindeki Falklands/Malvinas adalarından çekilme çağrısı yapan karar tasarısında İspanya'nın Arjantin'den yana tavır alamayıp çekimser oy verdiği göz önüne alındığında; Panama'ya verilen bu desteğin, İspanya'nın artık AT için Latin Amerika'daki itibarını sarsmaya niyetli olmadığını, ASİ gündeminin her zaman kendi ulusal çıkarlarıyla uyuşmayabileceğine kanaat getirdiğini gösteren bir işaret olarak okunması mümkün olacaktır.

İspanya'nın Latin Amerika ile ilişkileri açısından önemli bir gelişme, 1991 yılında Meksika'nın Guadalajara kentinde toplanan İberoamerikan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi olmuştur; ki bu aynı zamanda İspanya'nın bölgeye yönelik AT çerçevesi dışında bir adımı olması bakımından, González hükümetinin başlarında tartışılan Avrupa-merkezci bir politika yaklaşımının geride kaldığını göstermiştir. Her ne kadar Franco devrinden beri "İberoamerikan Devletler Örgütü" adlı bir yapı var olmuşsa da, bu örgüt daha ziyade eğitim ve kültür alanında faaliyet gösteren düşük profilli bir yapı arz etmekteydi. 1991'deki zirveyle ise -Portekiz ve Brezilya'nın da dahil olduğu- bölge devletleri ilk kez en üst düzeyde bir araya gelmiş oluyordu. Yılda bir kere yapılmaya devam eden bu zirvelerin toplanma sıklığı 2014'ten itibaren iki yılda bire düşürülecektir. Çeşitli zirve sonuç bildirilerinde "İberoamerikan Uluslar Topluluğu" tabiri kullanılmakla birlikte, hukuken böyle bir yapı oluşmuş değildir ve fiilen İberoamerikan Zirvelerine katılan ülkeleri ifade etmektedir. Dahası Zirvelerin organizasyon faaliyetlerini ve bu kapsamda yürütülen çeşitli projeleri takip eden bir sekreterya örgütünün kurulmasına bile ancak 1999'dan

---

[200] Barbé (1996), **op.cit.,** s.123.

sonra başlanacak; İberoamerikan Genel Sekreterliği mevcut hâlini ancak 15. Zirveden sonra, 2005'te alacaktır.

D. Latin Amerika Politikasının Avrupalılaştırılması

Latin Amerika politikalarını AB'ye benimseterek ("Avrupalılaştırarak") ulusal çıkarlarını AB çatısı altında savunma kapasitesini artırmak, İspanya'nın öteden beri başlıca dış politika hedefleri arasındaydı. İspanya'nın AB içindeki ağırlığının en yüksek olduğu bir dönemde gerçekleşen ve genel itibarıyla başarılı geçmiş olan 1995 Dönem Başkanlığı esnasında bu bağlamda önemli bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. ABD'nin bölgedeki ve genel olarak küresel düzlemdeki ticari ağırlığını dengeleme arzusunun da önemli yer tuttuğu bir girişimle, "Avrupa ve Latin Amerika İşbirliğini Güçlendirme Stratejisi" AB tarafından kabul edilmiş; bu strateji kapsamında 1997'de Meksika ile bir Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır.[201] Yine 1995 yılında AB-Mercosur arasında Çerçeve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır; ki bu adımla, anlaşmanın dibacesinde ifade edildiği üzere, ilerleyen dönemde iki bölge arasında ekonomik ve politik boyutları olan bir serbest ticaret alanı oluşturma hedefi güdülmekteydi.[202]

İlerleyen dönemde AB-Latin Amerika ilişkilerini daha üst düzeyden yürütme çabaları da gösterilmiştir: 1999'da Brezilya'da gerçekleşen AB-Latin

---

[201] Barbé (2011), **op.cit.,** s.145.

[202] "Interregional Framework Cooperation Agreement Between the European Community and its Member States, of the one part, and the Southern Common Market and its Party States, of the other part", **Official Journal of the European Communities,** L 112 Vol.42, 29.04.1999, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b2ccefa7-b032-4eb6-98ff-69f3466ad6f3.0006.02/DOC_2&format=PDF, (Erişim tarihi: 26.11.2018).

Amerika Zirvesi ile bu zirvede kabul edilen "İki Bölgeli Stratejik Ortaklık", sembolik değerleri ve gerçekleşmesinde İspanya'nın gösterdiği öncülük sebebiyle İspanya'nın başarı hanesine yazılmalıdır. Bu zirvenin ikincisi İspanya'nın AB Dönem Başkanlığını yürüttüğü 2002 yılında Madrid'de gerçekleşmiş; AB-Mercosur arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmasına ya da AB pazarlarının Latin Amerika tarım ürünlerine açılmasına yönelik beklentiler karşılanamasa da, Şili ile Ortaklık Anlaşması imzalanması ve Kolombiya'nın -o dönemde- mücadele hâlinde olduğu FARC'ın AB terör örgütleri listesine alınması gibi kayda değer adımlar atılmıştır.[203]

AB-Latin Amerika Zirveleri günümüze kadar belirli aralıklarla toplanmaya ve düşük profilli alanlarda işbirliğini sürdürmeye devam etmiştir. Ancak 11 Eylül olaylarını takip eden süreçte uluslararası önceliklerde yaşanan farklılaşmalar, AB'nin bölgeye olan ilgisini zayıflatırken; İspanya'ya da Latin Amerika'ya dair yaklaşımını "Avrupalılaştırma" politikasının bir sınırının olduğunu ve bu sınıra artık ulaştığını göstermekte ve bölgede AB'nin rolünden ziyade ulusal duruşunu güçlendirmenin daha faydalı olacağı kanaatini güçlendirmekteydi.[204] Nitekim İberoamerikan Genel Sekreterliği'nin kuruluşunun da bu yönde hissedilen bir ihtiyacı işaret ettiği söylenebilir. Aynı şekilde, İspanyol dış politika önceliklerini "Avrupalılaştırmanın" yalnızca bir sınırı olmakla kalmayıp, aslında İspanya'nın bölgedeki ulusal politikalarında ihtiyaç duyduğu esnekliğe de engel olduğunu gösteren bir başka örnek de vardı: 2003'te İspanya, Aznar döneminin Atlantikçi politikalarının bir parçası olarak Castro yönetimine karşı tavrını ABD ile paralel noktaya getirmiş;

---

[203] Barbé (2002), **op.cit.,** s.100.
[204] Barbé, (2011), **op.cit.,** s.146.

Birlik nezdindeki girişimleriyle AB'nin de İspanya gibi Küba ile ilişkilerini dondurması sağlanmıştı. Ne var ki 2004'te iktidara gelen Zapatero'nun politikası, uygulanan izolasyon politikasının yapıcı sonuçlar vermediği gerekçesiyle, Küba'yla diyaloğu yeniden kurmak yönündeydi ve İspanya kendisi 2007'den itibaren Küba'yla yeniden diyalog ve yardım ilişkisine başlamıştı. Ne var ki, bu düşünce AB içinde -özellikle Atlantikçi eğilimleri kuvvetli Doğu Avrupalı yeni üye devletler arasında- sıcak karşılanmamış; dolayısıyla İspanya, oluşmasına öncülük ettiği Küba politikasının kontrolünü bir nevi kaybetmiştir.[205]

E. Yakın Dönem Gelişmeler: Avantajlar ve Dezavantajlar

2000'li yıllardan itibaren küreselleşmenin ve neoliberal ekonomi politikalarının Latin Amerika'da yarattığı sosyopolitik gerilimler ve Venezuela, Bolivya gibi ülkelerde güç kazanan "sistem-dışı" muhalefet, bölgenin -zaten zayıf olan- bütünlük içinde hareket etme potansiyeline darbe vurmuş; bu durum AB'nin olduğu kadar İspanya'nın da bölgedeki politikalarına ve çıkarlarına zarar vermiştir. ABD'den sonra bölgedeki en büyük dış yatırımcı olan ve Telefónica, Repsol gibi büyük şirketler eliyle bölgedeki pek çok kritik sektörü yönetebilen İspanya, özellikle sol ya da popülist iktidarların zaman zaman gerçekleştirdiği millileştirme uygulamalarından büyük rahatsızlıklar duymaktadır. Dahası, aynı iktidarlarla siyasi düzlemlerde de zaman zaman gerginlikler yaşanabilmekte olup; 2007 yılındaki İberoamerikan Zirvesi'nde İspanya Kralı Juan Carlos ile Venezuela lideri Hugo

[205] Powell (2009), **op.cit.,** s.529-530.

Chavez arasında yaşanan ve kamuoyuna da hayli gürültülü biçimde yansıyan sert atışmalar (nam-ı diğer "Kapa çeneni" [*"Calle te"*] krizi) bunun önemli örneklerinden biri olmuştur. Bu durum bir kopuşa yol açmamakla birlikte, İspanya'yı Latin Amerika politikalarında Meksika, Şili, Brezilya gibi daha istikrarlı ve öngörülebilir ülkelerle ilişkilere özel bir öncelik vermeye yöneltmiş olup, gerek Zapatero, gerekse de ardılı muhafazakâr Rajoy tarafından da bu yaklaşıma devam edilmiştir. Ne var ki bu durumun, sosyalist bir lider olan Zapatero'nun hükümeti de dahil olmak üzere, İspanyol hükümetlerinin Latin Amerika politikalarının belirlenmesinde İspanyol sermayesinin oynadığı merkezi rolü ortaya çıkardığı; bunun ise bölgedeki "sistem-dışı" iktidarlar ve sol kesimler nezdinde İspanya'nın güvenilirliğini sarsarak bütüncül Latin Amerika politikası hedefine zarar verdiğini söylemek mümkündür.

AB üyeliğini Latin Amerika'da, Latin Amerika ile bağlarını AB içinde araçsallaştırmak konusunda İspanya'nın pek çok başarısının olduğu inkâr edilemez. Gerçekten de İspanya'nın AB'deki ağırlığı sayesinde, başta Orta Amerika ülkeleri olmak üzere AB'nin Latin Amerika'ya ayırdığı kalkınma yardımlarında ciddi artışlar kaydedilebilmiştir.[206] İspanya'nın dış politika araçları arasında büyük önem atfetttiği kendi kalkınma yardımlarında da Latin Amerika'nın aslan payına sahip olmasıyla birlikte bu husus, İspanya'nın bölgedeki prestijini artıran önemli bir unsur olmuştur. Aynı şekilde İspanya'nın 1980'li yıllardan itibaren yeni pazarlar arayan Avrupa sermayesinin Latin Amerika'ya karşı ilgisini, bölgeyle olan bağlarıyla harmanlayarak, AT/AB içinde önemli bir prestij unsuru olarak "Latin Amerika politikalarının liderliği" rolünü sağlama aldığı da görülmektedir. Bugüne dek dört kez (1989, 1995, 2002 ve 2010) üstlendiği AB Dönem Başkanlıklarında İspanya,

---

[206] Powell (2003), **op.cit.,** s.157.

Latin Amerika'yla ilişkileri hep öncelikler arasına koyan bir tutum takınmıştır. Yine de AB içinde Latin Amerika'ya yönelik ilgi düzeyi İspanya'nın umduğunun hep altında kalmış; Akdeniz'de sağlanan "dış politik önceliklerin Avrupalılaştırılması" hususu, Akdeniz'deki Fransa unsuru gibi güçlü bir rakip/ortak unsurun bölgede olmamasının da etkisiyle Latin Amerika için gerçekleşememiştir.

Her bir Latin Amerika ülkesi ile ikili ilişkilerini ayrı ayrı da yürütmekte olan İspanya'nın Latin Amerika politikasının köklerinde yatan bütüncül bir "Hispanik Blok" teşkil etmeye dönük yaklaşım, gerek İspanya'nın kendi yetersizlikleri, gerekse de bölgenin kendi içindeki ciddi bölünmüşlükleri sebebiyle uygulanabilir olmaktan hâlâ uzaktır. Bu çerçevede bölgeyle bir bütün olarak ilişkiler temel olarak, hâlen işler durumdaki düzenli AB-Latin Amerika Zirveleri ya da İberoamerikan Zirveleri üzerinden sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu platformlar çerçevesinde kayda değer sosyoekonomik ve kültürel işbirliği mekanizmaları oluşturulmuş ise de, gerek siyasi, gerekse de ekonomik düzlemdeki ilerlemelerin ancak kısmi ve sınırlı düzeyde sağlanabildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Gerek Latin Amerika ülkeleri arasındaki artan sosyoekonomik kalkınmışlık farkları ve ideolojik bölünmeler, gerek Doğu Avrupa, Akdeniz ve Ortadoğu'nun -teşkil ettikleri daha yakın tehditler ve sundukları daha kolay fırsatlar sebebiyle- AB üyeleri arasında Latin Amerika'dan daha çok önceleniyor olması gibi hususlar göz önüne alındığında; bu durumu anlamak zor olmamaktadır. Hâl böyleyken, son kırk yılda ciddi anlamda artan ekonomik gücüne rağmen, hâlen bölgede ABD'yle tek başına rekabet edebilecek bir ekonomik-kurumsal kapasiteye sahip olmayan ve bu anlamda AB'nin bütüncül desteğine ihtiyaç duyan İspanya, Latin Amerika ile mevcut bağlarını daha somut ve ileri düzeyde bir entegrasyona yükseltebilmekten uzak görünmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İSPANYA'NIN BİR AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ OLARAK DIŞ POLİTİKA AKTÖRLÜĞÜ

I. İspanya'da "Avrupa" Kavramı ve Dış Politikaya Yansımaları

A. "Avrupa"nın Bir İspanyol Sorunu Olarak Kökleri

Hükümdarlığı boyunca Batı Hıristiyan dünyasını birleştiren Katolik bir "Evrensel Monarşi"yi kurmaya çalışmış -ve nihai başarısızlığına rağmen aslında buna oldukça yaklaşmış- olan V. Carlos (yahut Türkçe'de bilinen adıyla Şarlken) döneminde adeta altın çağını yaşamış olan İspanya'nın Avrupalı kimliğinin yakın zamanlara kadar hayli sorgulanan ve şüpheyle yaklaşılan bir olgu olması tarihin ilginçliklerinden biri olarak görülebilir. İber yarımadasında sekiz asra yakın zamandır var olan Müslüman hakimiyetini sona erdirmiş, muazzam zenginliklerle dolu yeni topraklar keşfetmiş ve Katolik Kilisesi'nin savunuculuğunu uzun dönem üstlenmiş olan İspanyol İmparatorluğu, diğer Batılı Hıristiyan ülkelerde, şekillenmekte olan yeni "Avrupa"nın kıyısında kalmış, anakronik -hatta kötücül- bir güç olarak görülme eğiliminde olmuştur. İspanyol İmparatorluğu Avrupa'daki göreceli üstünlüğünü kaybettikçe İspanya'nın imajı daha az tehditkâr bir hâl almış olsa da, Avrupalı entelektüel çevrelerde İspanya'yı anlamlandırma çabaları genelde İspanya'nın Batı Avrupa kültürüyle olan farklılıklarına odaklanmaya devam etmiş; hatta kimi çevrelerde İspanya, Müslüman halklar gibi bir tür "kurucu öteki" olarak değilse de, onlara benzeyen tuhaf -ve adeta yabancı- bir unsur muamelesi

görmüştür.[207] İspanya'da egemen olan Katolik ve mutlak monarşist siyasi-kültürel geleneğin Avrupa'ya yaklaşımı da, Reformasyon ve Aydınlanma dönemleriyle birlikte giderek artan oranda yabancılaşmış; Avrupalılık kimliğinin, İspanyol kimliğiyle uzlaşmaz farklılıklar içeren rakip bir kavram olarak görülmesi eğilimi ağır basmıştır.

Avrupa'da -ve özellikle de Fransa'da- 18. Yüzyılda ortaya çıkan yeni bilimsel, idari ve mali yöntemleri, daha işlevsel bir devlet ve toplum yaratma amacıyla ülkeye getiren 1760'lı yılların "reformcu bürokratları", İspanya'nın geleneksel yapısına karşı eleştirel bir tavır sergiliyorlardı. Bu grup, idealize ettikleri Aydınlanma düşüncesinin son tahlilde Fransız Devrimi gibi monarşi karşıtı ve yer yer anarşizan eğilimler içeren bir noktaya evrilmiş olmasından dolayı hayal kırıklığı yaşayacaktır; nitekim Devrim sonrasında Avrupa'yı kasıp kavuran yeni düşüncelerin İspanya'ya sızmaması için de İspanyol devleti Engizisyonu tekrar diriltmek[208] gibi sıkı tedbirlere başvurmuş, günlük gazetelerin yayınları askıya alınmış, hatta ülkedeki Fransız vatandaşları dahi gözetim altına alınmıştı. 1790'lı yıllarda İspanyol entelektüel çevrelerinde Aydınlanma radikalleri ortaya çıkmış, ancak devletin aldığı tedbirlerin de etkisiyle Fransız Devrimi ülkede yankı bulmamış ve bağlantılı radikal söylemler toplumda karşılık bulmamıştır.[209] Diğer yandan, reformcu bürokratlarla birlikte başlayan ve Katolik bir toplumun değerlerinin modern bir devlet için gerekli ve yeterli olup olmadığının, bu değerlere yönelecek bir saldırının ulusa ihanet olup olmayacağının sorgulandığı tartışmalarda "geleneği" savunanlar açısından,

---

[207] Örneğin ünlü muhafazakâr düşünür Edmund Burke, İspanya için "Avrupa kıyılarına vurmuş büyük bir balina" benzetmesi yapmaktaydı. Bkz. MacLennan, **op.cit.,** s.9.
[208] Magone, **op.cit.,** s.2.
[209] Carr, **op.cit.,** s.71-72.

1760'ların bürokrat nesli ile 1790'ların radikalleri arasında pek fark bulunmamaktaydı: Her iki grup da, toplumun huzur ve mutluluğunun rasyonel yasalar yoluyla sağlanabileceğine, toplumların doğal sebeplerden ziyade siyasi hatalar yüzünden çürümeye sürüklendiğine, İspanya'nın çürümüş ve Avrupa'nın gerisinde kalmış olduğuna inanıyordu.[210] Napoléon Fransasının İspanya'yı işgal ettiği ve İspanya'da yaygın bir direnişin başladığı 1808 krizinde, her iki cenahtan bazı grupların işgalci Fransızlarla işbirliği içine girmesi ise, gelenekçiler açısından büyük bir ihanet olarak görülmüş; dahası bu durum, söz konusu kişiler "düşmandan gelen fikirlerle [Fransız kökenli Aydınlanma fikirleriyle] beslendikleri için kaçınılmaz bir sonuç" olarak değerlendirilmiştir.[211] Dolayısıyla İspanya'nın yakın zamanlara kadar süren Avrupalılık tartışmalarının köklerinde, yurtseverlik ile işbirlikçilik-çıkarcılık arasındaki söylemsel bir gerginliğin de barındığı böylesi bir zeminin yattığını söylemek yanlış olmayacakır.

Aslında İspanya'da Avrupa kimliği üzerinde 19. ve 20. Yüzyıllar boyunca devam eden tartışma ve çekişmelerin Batı Avrupa ülkelerinde aynı dönemlerde yaşanan çeşitli ikiliklerden ayrı düşünülemeyeceğini söylemek mümkündür. 1830'lu yıllarda mutlakiyetçi Karlistler ile reformcu liberaller arasında yaşanan iktidar mücadeleleri ve çatışmalar, aynı dönemde Avrupa'da benzer düşüncelerin sahibi taraflarca, -tıpkı yüz yıl kadar sonra yaşanacak olan iç savaşta olduğu gibi- "Avrupa uygarlığının temel değerlerini savunma" argümanı üzerinden ilgiyle seyredilmişti.[212]

---

[210] Bu bağlamda reformcu bürokratlar Fransız düşünürlerin İspanya'ya yönelik horgörülerine tepki duyan ılımlı eleştirel yurtseverler iken, radikaller -sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan "ilerlemeci liberaller" gibi- kötümserdi ve toptan bir Avrupalılaşmayı (bu bağlamda bir nevi "Fransızlaşmayı") savunuyorlardı.
[211] **ibid.,** s.75.
[212] **ibid.,** s.155.

Yine 1830'lar ve 1840'lar boyunca Avrupa'dan İspanya'ya edebi-politik düzlemlerde sirayet eden romantik akım da, İspanyol entelijansiyası içinde -tanıdık- fikir ayrılıkları doğurmuştur: Bir tarafta, Avrupalıların gözünden ülkelerinin "geri kalmışlığına" ikna olan ve bu geri kalmışlığı "İspanyolluğun" özgün unsurlarından kaynaklı görerek "taklitçilik" yoluyla Avrupa'yla gelişmişlik farkını gidermeye çalışanlar, diğer yanda ise ülkenin geçmişten gelen geleneksel farklılıklarına odaklanmayı ve Avrupalılaşmaya yenik düşme tehlikesine direnmeyi savunanlar bulunuyordu ve bu gruplar arasında belirgin bir ayrışma gerçekleşiyordu.[213] Diğer yandan Avrupalılaşma taraftarı olan İspanyol entelijansiyasında, zaman içinde Fransız ve Anglosakson tarzı "Avrupalılaşmalar" arasında bir rekabet oluşmuş olduğunu da not etmekte fayda vardır: Bu anlamda 1880'li yıllarda özellikle yüksek öğretim bağlamında faaliyet gösteren ve devletten bağımsız bir üniversite kurmayı amaçlayan Özgür Eğitim Enstitüsü'nün (*Institución Libre de Enseñanza*), ülkenin üst ve orta sınıflarında oldukça güçlü bir nüfuza sahip olan Fransız düşüncesinin gücünü kırmayı ve Anglosakson tarzını yaygınlaştırmayı amaçladığı belirtilmektedir.[214]

Dolayısıyla İspanyol ve Avrupalı kimlikleri arasındaki ilişki çerçevesinde üç temel yaklaşımın 1830'lardan itibaren şekillenmiş olduğu görülebilir. Bunlardan birincisi, her türlü Avrupa (daha doğrusu Aydınlanma) etkisini reddeden Katolik reaksiyonerlerdi. İknicisi, Avrupalı yöntemleri işlevsel düzlemde benimsemekle birlikte sosyo-kültürel olarak İspanyol ayrıksılığını korumaya çalışan reformculardı.

---

[213] **ibid.,** s.209. Bu ayrım "1898 Kuşağı"nın tartışmalarında da güçlenerek devam edecektir.
[214] **ibid.,** s.470. Bu durum, yakın dönem İspanyol dış politikasında kendini zaman zaman hissettiren Avrupa-Atlantik ikileminin erken bir göstergesi olarak da okunabilir.

Üçüncüsü ise Aydınlanma merkezli Avrupa değerlerini tam bir benimsemeyle kabul ederek eski kurumların tamamen tasfiyesini savunan radikallerdi.

Genel hatlarıyla bakıldığında, 1898 İspanya-ABD Savaşı'na kadar reformcuların ülkeye egemen olduğu görülebilir. 1898 sonrasındaki istikrarsızlık döneminde İspanyol kimliğine dair tartışmalar artarken, kent merkezlerinde güçlenen işçi sınıfından beslenen radikaller etkilerini artırarak Cumhuriyet devrinde baskın güç hâline gelmiştir. İspanyol İç Savaşı'ndan galip ayrılan milliyetçiler ise, Cumhuriyet devrinde sistemden yabancılaşan eski reformcu/liberal kanadın bazı kesimleri ile reaksiyonerleri de bünyelerinde barındırmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı sonucunda faşist rejimlerin yıkılmasını takiben Franco yönetiminin kendisini bir tür muhafazakâr otoriteryen rejim olarak tanımlamaya başlamasıyla, İspanyol tarzı bir faşizmi savunan Falanjistler geri plana itilmiş ve Katolik klikler artık yönetimde daha etkili olmaya başlamıştır. Dolayısıyla Franco İspanyasının "Avrupa" kavramıyla ilişkisi de muhafazakâr-Katolik ideolojinin anlam dünyası ve uluslararası sosyal bağlarıyla şekillenmiştir.

B. Franco Rejiminin Avrupacılığı

Franco İspanyasının uluslararası düzlemdeki izolasyonu kırmaya başladığı 1950'li yıllarda Avrupa bütünleşmesinin ilk adımları da önce AKÇT, daha sonra da AET olarak atılmaktaydı. Güçlü bir devlet kontrolü altında bulunan İspanyol basın organlarında her iki örgütün kuruluşu da kayda değer bulunmamış, bahsi geçtiğinde de genelde istihza ve horgörüyle karşılanmıştır. Avrupa bütünleşmesinin entelektüel

düzlemdeki -aralarında bazı önde gelen İspanyol aydınların da bulunduğu- temsilcileri, Franco yönetimince güvenilmez bulunuyor; supranasyonel bir Avrupa yaratma yönündeki çabalar, -1945'ten 1957'ye kadar Franco'nun Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Alberto Martín-Artajo Álvarez'in ifadesiyle- "Sosyalist Enternasyonal programını siyasi düzene transfer etmek isteyen sosyalist partilerin misyonu" olarak görülüyordu.[215] Yine de, içe kapanık otarşi politikaları sebebiyle İspanya'nın ekonomik anlamda ciddi sorunlarla boğuşmakta olduğu bir ortamda, Avrupa bütünleşmesinin teşkil ettiği ekonomik potansiyeli Franco siyasi seçkinlerinin tamamen görmezden gelmesi mümkün değildi; bu yüzden Dışişleri Bakanı Martín-Artajo'nun -bütünleşme projesine dair tüm şüpheciliğine rağmen- Franco rejimini Avrupa'ya yaklaştırmaya çalışan bir tür Avrupacılık politikası takip etmesi şaşırtıcı sayılmamalıdır.

Martín-Artajo'nun Avrupacılığı -önde gelen bir temsilcisi olduğu Katolik kimliğine de uygun olarak- Hıristiyan değerlerini -ve ayrıca komünizm karşıtlığını- merkeze alan bir nitelik arz ediyordu ve Katolik siyasi seçkinlerin Avrupalı Hıristiyan Demokrat çevrelerle olan ilişkilerinden faydalanmayı hedefliyordu: Bu çerçevede 1952'de kurulan, resmen bağımsız olmakla birlikte İspanyol devletinin desteklerinden önemli ölçüde faydalanan "*Centro Europeo de Documentación e Información*"/CEDI ("Avrupa Dokümentasyon ve Bilgi Merkezi") adlı örgüt, Franco İspanyasının erken dönem Avrupacılık politikalarında önemli bir araç olmuştu. Batı Avrupalı devletlerin çoğundan -Habsburg hanedanının reisi Otto von Habsburg gibi soylular da dahil- çeşitli kesimlerin ve bazı önemli politikacıların kongrelerine

---

[215] MacLennan, **op.cit.,** s.28.

katıldığı CEDI'nin hedefi, Batı Avrupa'daki Hıristiyan ve muhafazakâr hareketleri birleştirmek; böylece Katolik, muhafazakâr ve anti-komünist bir proje olarak alternatif bir Avrupa bütünleşmesini teşvik etmekti. CEDI bu çerçevede "plütokratik, materyalist ve bürokratik" olarak niteledikleri mevcut bütünleşme sürecini de (AKÇT ve devamı) reddetmekteydi.[216]

CEDI'nin yöneticileri genel olarak, Franco İspanyasının dış politikasındaki Hispanist/Latin Amerikacı eğilimleri daha Avrupacı bir noktaya doğru yönelten elitlerin bizzat kendileriydi; bu kişiler sağladıkları uluslararası bağlar sayesinde, Franco rejiminin Avrupa bütünleşme sürecine yönelik yaklaşımının olumsuzdan olumluya doğru evrilmesine kapı açmışlardır.[217] Nitekim ilerleyen dönemde, Avrupa bütünleşmesinin önemi ve İspanya'nın bu sürecin bir parçası olmaya liyakatine vurgu ile İspanya'nın "Batı'nın manevi rezervi" olduğu fikri; Avrupa'nın özellikle muhafazakâr ve komünizm karşıtı kesimlerine hitap etmek ve ülkenin Batı nezdindeki itibarını artırmak merkezindeki Avrupa politikasının temel söylemleri haline gelecektir.[218] Bu minvalde, 1960 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Castiella'nın ABD ziyaretinde yaptığı açıklamalarda İspanya'nın "Avrupalılığına" yaptığı vurgu[219] kayda değerdir: Bu söylem, "Avrupa"nın soyut bir kavram olmaktan somut bir kurumsallaşmaya evrilmeye başlamasının, İspanyol siyasi seçkinlerinin

---

[216] Grossmann, **op.cit.,** s.763.
[217] Franco İspanyası'nın Avrupa ile arasındaki buzları kısmen çözen CEDI'ye, ülkenin ekonomik ve sosyal açılımlar yaşamaya başladığı 1957'den sonra kamu desteği azalmış; bu yapı, Fransız Gaullistler ile Alman Hıristiyan Demokratların ağırlık sahibi olduğu Münih merkezli, resmen bağımsız ve ulusal birimlerden oluşan bir uluslararası örgüt olarak varlığını devam ettirmiştir. Franco rejiminin güçlü Katolik kanadının örgütteki etkinliği yine de sürecek; özellikle dekolonizasyon süreciyle bağlantılı olarak "Hıristiyan dünyasının en büyük ve en güçlü el değmemiş manevi havuzu" nitelemeleri yapılan Latin Amerika'ya Avrupa muhafazakâr sağının ilgi göstermesine yol açacaktır. Franco rejimi sonrasında CEDI'nin faaliyetleri de durma noktasına gelmiş; son büyük konferansını 1976'da yapan örgüt, 1990'ların başlarından sonra da artık büyük ölçüde devre dışı kalmıştır. Bkz. **ibid.,** s.766-770.
[218] MacLennan, **op.cit.,** s.27-28.
[219] **ibid.,** s.46.

Avrupa ülkelerine yönelik geleneksel mesafeli duruşlarını da -Katolik/muhafazakâr bağlamda benimsenen Avrupalılık kimliği üzerinden- dönüştürdüğünü; Avrupa'nın İspanyol dış politikasında öncelikli bir yer edinmeye daha Franco devrinden itibaren başladığını gösteren bir emare olarak okunabilir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kuruluşundan kısa süre sonra oluşturulan ve Bakan düzeyinde başkanlık edilen *"Comisión Interministerial para el Estudio de las Comunidades Europeas"* (Avrupa Toplulukları Çalışmaları İçin Bakanlıklararası Komisyon) adlı yapı, Franco rejiminin politik düzlemde Avrupa bütünleşmesine kayıtsız kalamadığının önemli göstergelerinden biridir ve ülkenin Avrupa bütünleşme çabaları karşısındaki tutumunun nasıl olması gerektiği hususu takip eden birkaç yıl boyunca bu yapı çerçevesinde ele alınmıştır.[220] İspanya, bu süre boyunca -geleceği o zamanlar pek de net olmayan- AET'nin kuruluşu karşısında resmi bir adım atmayarak durumu gözlemlemekle yetinmiş; AET'nin temsil ettiği supranasyonel bütünleşmeye alternatif olarak 1960'ta Britanya'nın öncülük ettiği Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ise Franco rejiminin umduğu kadar etkin olamamıştır. Nitekim 1961 yılında gerçekleşen bazı olaylar, İspanya'nın gerek siyasi, gerek ekonomik çıkarları açısından bir an önce AET'yle resmi bağlar kurması gerektiği kanaatini oluşturmuş[221]; De Gaulle'ün "Vatanlar Avrupası" vizyonunun AET'nin siyasi entegrasyon yönünde ilerlemesine engel olacağına güvenen[222] Franco İspanyası, 9 Şubat 1962 tarihinde AET'yle bir ortaklık rejimi kurulması için başvuruda bulunmuştur. Bu başvurudan beklediği cevabı alamayan İspanya, bu kez

---

[220] **ibid.,** s.39.
[221] 1961 yılında AET, Yunanistan ile ortaklık anlaşması yapmış, Britanya EFTA projesinden vazgeçerek AET'ye başvurmuş, AET içinde işçilerin serbest dolaşımı ve tarım gibi İspanya açısından önemli başlıklarda ortak politikalar şekillendirilmeye başlanmıştır. Bkz. **ibid.,** s.47-48.
[222] Powell (1995), **op.cit.,** s.22.

1964'te ekonomik temellerde bir ilişki kurulması için yeni bir girişim başlatmış; bu süreç ise 1970 yılında AET ile bir tercihli ticaret anlaşması imzalanmasına -AET açısından gönülsüzce- giden yolu açmıştır. Franco İspanyası, sınırlı öneme sahip bir ticaret anlaşmasından daha fazlası olmayan 1970 tarihli bu anlaşmayı Avrupa'yla ilişkiler açısından siyasi bir zafer gibi görme eğilimindeyken; aynı anlaşma AET'nin İspanya siyaseti hakkında eleştirel tutumunu daha yüksek sesle yapmasına zemin hazırlayan bir izleme sürecini beraberinde getirecektir.[223] Nitekim orta vadede İspanya ekonomisi açısından oldukça olumlu sonuçlar veren bu anlaşmadan Franco rejiminin faydalanması da pek mümkün olmamış; ülkede artmaya başlayan huzursuzluklara karşı rejimin verdiği aşırı tepkiler, İspanya'yı yeniden sert uluslararası tepki ve eleştirilerin odağına yerleştirmiştir. Yaşlı Caudillo'nun 1975'te ölümü sonrasında İspanya'da bir devir kapanırken, ülkenin Avrupa'yla ilişkileri de yeni ve daha olumlu bir safhaya girmiştir.

C. Bir Demokrasi Rüyası Olarak Avrupa

Franco rejiminin Avrupa bütünleşmesine olan yaklaşımında yaşanan dönüşümün temelinde, diplomatik düzlemdeki dışlanmayı aşma hedefinin yanı sıra, ekonomik ihtiyaçlar da yatmaktaydı. Ancak 1898 Kuşağı, hatta daha öncesinden bu yana İspanyol entelijansiyasında varlığını sürdüren Avrupalılaşma taleplerinin somut karşılığını beraberinde getirme potansiyeli olan Avrupa bütünleşmesinin, gerek Franco rejiminin liberal ve sol muhalifleri, gerekse de rejim içi reformistler açısından

[223] Moreno Juste & Blanco Sío-López, **op.cit.,** s.3.

ekonomik çıkarların ötesinde bir fırsatı temsil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Gerçekten de, 1959 İstikrarlılaştırma Planı'yla otarşik ekonomi modelinin terk edildiği ve teknokratik bir yönetim eliyle artan bir refahın sağlanmaya başlandığı 1960'lı yıllardan itibaren, ülke içindeki ve sürgündeki muhalefetin belki de en önemli argümanlarından biri, İspanya'nın Avrupa bütünleşmesine dahil olmasının ve bunun için gerekli olan demokratikleşmenin bir an önce sağlanması gerektiğiydi. Nitekim, Avrupa bütünleşmesini savunan aydınların başlıca örgütü olan Avrupa Hareketi'nin 1962 Haziran'ında Almanya'nın Münih şehrinde gerçekleşen kongresinde İspanyol muhalefet gruplarından da kayda değer bir katılım olmuş; bu kongrede İspanya'nın sendika ve azınlık hakları gibi hususları da içeren bir demokratikleşme süreci çerçevesinde Avrupa'nın bir parçası olması gerektiğini belirten bir bildiri de -İspanyol muhalefetinin katkılarıyla- ilan edilmişti.[224] Diğer yandan Avrupa bütünleşmesine dahil olmaya dair olumlu bakış açısının yalnızca aydınlar ve muhalif siyasi seçkinler arasında değil, kamuoyunda da kayda değer bir desteğe sahip olduğu anlaşılmaktadır: Daha 1959 tarihinde genç İspanyollar arasında yapılan bir çalışmada, AET'ye entegre olmaya verilen destek oranı %58 iken, otarşi taraftarları sadece %9'da kalmaktaydı.[225] 1967 tarihinde İspanya resmi makamlarınca ülke nüfusunun genelini temsilen yapılan bir araştırmada ise, İspanya'nın AET ile bütünleşmesi, Latin Amerika ile birlik kurması ve ekonomik bağımsızlık arasında bir tercih sorulmuş; katılımcıların yalnızca %40'ı bu konuda bir fikir beyan etmiş

[224] MacLennan, **op.cit.,** s.65-66.
[225] **ibid.,** s.83.

olmakla birlikte, AET'yle bütünleşme fikri %33'lük destek oranı ile açıkara öne çıkmıştır.[226]

Franco'nun 1975 sonlarında ölümü ve veliaht Prens Juan Carlos'un İspanya tahtına çıkması sonrasında, İspanyol siyasetinin demokrasiye evrilişi boyunca, Avrupa'ya yönelim fikri ve hedefi hemen hemen genel bir konsensüs unsuru durumundaydı. Bu bağlamda, demokrasiye geçiş döneminin siyasi kültüründe "Avrupa"nın AT ve demokrasiyle anlamsal bir örtüşme içine girdiği; "Avrupa'ya dahil olma" fikrinin ise modernleşmeyi ve İspanya'nın uluslararası statüsü ile haklarının yeniden kazanılmasını vaadeden bir hedef hâline geldiği belirtilmektedir.[227] 1976-1981 yılları arasında İspanya'nın AT nezdindeki diplomatik misyonunun başkanlığını yapan Raimundo Bassols ise, İspanya'nın AT üyeliği hedefini dört temel bağlamda açıklamaktadır ki, bu açıklamanın kapsamlı bir çerçeve çizdiğini söylemek mümkündür: Buna göre birinci bağlam siyasi sebeplerdir; AT İspanyol demokrasisi için sağlam bir çıpa ve özgürlükler için bir tür teminat işlevi gördüğü gibi, İspanya'nın uluslararası sistemdeki izolasyonuna da kesin bir çözüm sağlamış olacaktı. İkinci bağlam ekonomik sebeplerdir; gerek dış ticaret anlamında, gerekse de yabancı yatırımlar bağlamında AT ülkeleri İspanya'nın açık ara en büyük ortakları durumundaydı ve İspanya'nın tarım, sanayi ve ticaret sektörleri Avrupalı rakipleri karşısında -AT desteklerinden ötürü- dezavantajlı kalıyorlardı. Üçüncü bağlam sosyal sebeplerdir; AT ülkelerinde yaşayan 900 bini aşkın İspanyol işçi, Avrupalı eşdeğerlerinin faydalandığı dolaşım serbestisi ve benzeri haklardan

---

[226] AET'ye destek oranının, ortaokul ve üzeri eğitim düzeyindeki katılımcılarda ise %68 ve üzerine çıktığı görülmektedir. Bkz.Centro de Investigaciones Sociológicas, **Revista Española de la Opinión Pública,** No.9 Temmuz-Eylül 1967, s.202.
[227] Story, **op.cit.,** s.33.

mahrum kalmaktaydı. Dördüncü bağlam ise hukuki sebeplerdir; İspanya'nın güncel ihtiyaçlara cevap veremeyen eskimiş hukuk sisteminin modernleştirilmesi açısından Avrupa'yla bütünleşme süreci ve bunun getireceği dönüşüm çok ciddi bir fırsat teşkil etmekteydi. [228]

Bu yaygın Avrupacı konsensüsün İspanya siyasetine bazı kayda değer yansımalarından da bahsedilebilir: Kral Juan Carlos, tahta çıktıktan sonra İspanyol Parlamentosu Cortes'te yaptığı ilk konuşmada, Avrupa'nın İspanya olmadan eksik kalacağı ve İspanyolların Avrupalı oldukları argümanını savunmuş[229]; monarşinin ilk başbakanı Arias Navarro'nun demokratik dönüşüm konusunda gösterdiği gönülsüzlük ve bunun gerek İspanya'da gerekse de Avrupa'da yarattığı hayal kırıklığı ise, hükümetinin bir yılı doldurmadan görevden alınmasının sebebi olmuştur.[230] Arias Navarro'nun halefi olarak başbakanlığa atanan Adolfo Suárez hükümetinin ilan edilen hükümet programında AT'ye entegrasyon hedefine yapılan vurgu önemli bir yer tutarken,[231] ilerleyen yıllarda Suárez'in halefi olarak ülkeyi ilk demokratik seçimlerine götürmek üzere başbakanlığa getirilen Leopoldo Calvo-Sotelo'nun siyasi kariyerinde de, Suárez hükümetinde Avrupa'yla ilişkilerden sorumlu bakanlık görevi göze çarpmaktaydı.[232] Diğer yandan, ülkedeki yaygın Avrupacılık atmosferi ve Avrupa'nın İspanya'daki gelişmelere olan yakın ilgisi, demokratik muhalefet gruplarınca da başarılı biçimde kullanılmıştı. Gerçekten de, Franco devrinden kalma siyasi-bürokratik seçkinlerin demokratik dönüşüm sürecine gösterdikleri direncin kırılmasında ve reformlara ivme kazandırılmasında,

---

[228] MacLennan, **op.cit.,** s.150-151.
[229] **ibid.,** s.121.
[230] **ibid.,** s.126.
[231] **ibid.,** s.137.
[232] **ibid.,** s.152.

muhalefetin Avrupa ülkelerindeki -gerek hükümetler katında, gerek partiler ve sivil toplum arasındaki- destekçilerinin etkisi büyük olmuştur.[233]

İspanyol siyasi partilerinin hemen hemen tamamı Avrupa ile bütünleşme sürecine olumlu yaklaşıyor olmakla birlikte, farklı ideolojilerin farklı gerekçeleri ve Avrupa vizyonları bulunuyordu: Sağ partilerin Avrupacılıklarında, demokrasinin güçlendirilmesinin yanı sıra, İspanya'nın Avrupa'daki tarihsel rolünün yeniden kazanılması, serbest piyasa ekonomisinin bekasının -güçlü sol hareketlere karşı-temini ve solun radikalleşmeye eğilimli devrimci bakış açısına karşı geleneksel Hıristiyan-Avrupa değerlerinin ayakta tutulması gibi unsurlar da önemli rol oynamaktaydı. Sol partilerin Avrupacılıklarında da demokrasinin konsolide edilmesi önemli bir rol oynuyordu; diğer yandan Avrupalı yoldaşlarıyla işbirliği ve dayanışma yoluyla, sosyalist değerlere sahip bir bütünleşme süreci takip edilmesi hedefine katkı sağlanabilecekti. Bask ve Katalan milliyetçileri gibi bölgesel partiler içinse Avrupacılık, miadını doldurmuş olan ulus-devlet düzeninin, yerel-bölgesel güçlerin özerkliğini güçlendirecek büyük bir Avrupa devletine evrilerek tasfiyesi anlamına geliyordu. [234] Farklı uçlardaki bu Avrupa vizyonlarına rağmen, İspanya siyaseti ortak bir Avrupa hedefini sürdürmüş; bu hedef İspanya devleti ve kamuoyunun adeta kalıplaşmış bazı tarihsel tercih ve politikalarının değiştirilmesine de gerekçe olmuştur.

Diğer yandan, Franco rejiminin İspanyol dili, imparatorluk mirası, Katoliklik gibi kavramlar merkezinde şekillenen resmi ideolojisi, demokrasiye geçiş süreciyle birlikte toplumsal karşılığını büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu durum, pek

---

[233] **ibid.,** s.134.
[234] **ibid.,** s.154-159.

çok İspanyolun kimlik algılarında belli bir boşluk oluşturmuş, bu boşluk ise Avrupalılığın ve kozmopolit kimlik algısının İspanya'da güçlü bir taban bulmasına olanak sağlamıştır.[235]

D. Batı Blokuna Çıpalanmanın Gerekçesi Olarak Avrupa

Kırk yılı aşkın bir süreden sonra 1977 Haziran ayında yapılan ilk genel seçimleri takiben, Temmuz 1977'de İspanya AET'ye tam üyelik başvurusunu nihayet gerçekleştirmiş; müzakerelere ise İspanya'nın yeni anayasasının referandum ile kabul edilerek yürürlüğe girmesinden sonra, ancak Şubat 1979'da başlanabilmişti.[236] Ne var ki, demokratikleşmeye verilen Avrupa desteği, AET üye devletlerinin -özellikle ekonomik düzlemde- ulusal çıkarlarından feragat edeceği anlamına gelmiyordu: Gerçekten de 1985 ortalarına kadar devam edecek olan İspanya'nın üyelik müzakereleri oldukça zorlu bir süreçte ilerlemiştir. Bu sürecin ekonomik boyutları olduğu kadar, İspanyol kamuoyunun tarafsızlıkçılığa/ bağlantısızlığa ve Üçüncü Dünyacılığa eğilimli ve NATO'ya mesafeli duruşundan kaynaklanan siyasi boyutları da bulunmaktaydı. Nitekim İspanya'nın AT üyeliğine giden süreç, aynı zamanda Soğuk Savaş'ın yeniden sertleştiği bir döneme denk gelmişti ve böyle bir dönemde İspanya'nın aykırı politikalar seyrederek Batı ittifakının güvenini kazanması kolay olmayabilirdi. 1979 Havana Bağlantısızlar Konferansı'na Başbakan düzeyinde -gözlemci olarak- katılım sağlayan ve 1981'de -büyük kamuoyu tepkileri eşliğinde- üye olunan NATO hakkında sonradan

---

[235] Torreblanca, **op.cit.**
[236] Moreno Juste & Blanco Sío-López, **op.cit.,** s.4.

referandum düzenlemeye karar vermiş bir İspanya'nın Batı'ya olan sadakati hakkında şüpheler oluşması olağan karşılansa gerektir. Hâl böyleyken, gerek kendilerini Franco rejiminin siyasi mirasından ayrıştırmaya çalışan sağ ve merkez siyasetçiler, gerekse de Batı Bloku'na aidiyetlerine dair oluşabilecek şüpheleri gidermek isteyen sosyalist siyasetçiler açısından İspanya'nın Batı Bloku'na çıpalanmasını sağlamanın, ülkenin AT üyeliğine dair Batı-içi uluslararası desteği sürdürmek açısından kaçınılmaz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

AT'ye atfedilen refah, demokrasi ve uluslararası itibara nazaran; Franco rejiminin uluslararası izolasyonunu kırmak suretiyle ömrünün uzamasına sebep olan ABD'ye karşı kamuoyunda yaygın bir tepki bulunduğundan[237] ve NATO da daha ziyade Amerikan stratejik çıkarlarıyla özdeşleştirilen bir kurum olduğundan[238], NATO üyeliğinin İspanya'da geniş toplum kesimlerinde tepkiyle karşılanan bir husus olduğu bilinmektedir. Diğer yandan İspanya'nın, diğer Avrupa ülkelerinin aksine, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan sürecin doğrudan bir parçası olmaması ve bu bağlamda İspanyol siyasi elitlerinin Avrupalı mevkidaşlarının Soğuk Savaş boyunca yaşadıkları ortak deneyimlerin ve zihinsel inşanın dışında kalmış olmasının da, -Avrupa'daki göreceli konsensüsün aksine- İspanyolların NATO'ya yönelik tereddütlü bakışını destekleyen bir unsur olduğu değerlendirilmektedir.[239] Bununla birlikte, yaşanan tartışmalara rağmen İspanya'da Avrupacılığın ve AT hedefinin yaygınlığı ve gücü, başta NATO üyeliği olmak üzere kamuoyunun

---

[237] Reagan yönetiminin Orta Amerika'daki sert ve askeri müdahaleden geri durmayan politika tarzının yanı sıra, 1981'de İspanya'da yaşanan askeri darbe girişiminin dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Alexander Haig tarafından "İspanya'nın iç meselesi" olarak değerlendirilmiş olması da İspanyol kamuoyundaki yaygın anti-Amerikan hissiyatı güçlendiren bazı güncel gelişmelerdi. Bkz. Viñas, **op.cit.,** s.258.
[238] MacLennan, **op.cit.,** s.147
[239] Viñas, **op.cit.,** s.259.

mesafeli durduğu pek çok konuya dair tereddütlerin aşılmasını sağlamıştır. NATO üyeliği konusunda ülkedeki yaygın karşıtlığın AT'ye katılım süreci içinde ve bizzat sosyalist González hükümetinin olumlu yönde teşvikiyle aşılmış olması bu olgunun kayda değer bir örneği olarak gösterilebilir.

1982 Şubat ayında, Calvo-Sotelo hükümeti tarafından hızlandırılmış bir süreç çerçevesinde katılım sağlanan NATO üyeliği hakkında, Ekim 1982 seçimlerine gidilirken sosyalist parti PSOE tarafından referandum düzenlenmesi vaadi verilmiş ve iktidara gelmeleri sonrasında da bu referandumun 1986 yılında düzenlenmesi kararı alınmıştı. Ancak, görece kısa sayılabilecek bir süre zarfında İspanyol kamuoyu ve siyasi elitlerindeki NATO karşıtlığının aşılmış olmasında, AT üyeliğinin Batı Blokunun (ve dolayısıyla NATO'nun) bir parçası olmayı gerektirdiğini hissettiren siyasi atmosferin ciddi yeri olduğunu söylemek mümkündür. Aslında 1985 Haziran'ında AT katılım anlaşmasının imzalandığı esnada, ertesi yıl İspanya'da sonucu belli olmayan bir referandumun yapılacağı biliniyordu; dolayısıyla NATO üyeliğinin AT üye devletleri tarafından İspanya'ya bir şart olarak dayatılmadığı söylenebilir. Ancak yine de İspanya'nın AT üyeliğinin en büyük destekçisi olan Britanya ile Almanya hükümetleri, İspanya'nın NATO'da kalması yönündeki arzularını ifade etmişlerdi. Bu durumun ilk kez Başbakan seçildiği esnada NATO üyeliğine karşı olan González'in fikrinin değişmesinde -ve böylece sahip olduğu siyasi itibarı, referandumda NATO'da kalma seçeneğini desteklemek yönünde kullanmasında- etkili olmuş olabileceği yorumu yapılmaktadır.[240]

---

[240] MacLennan, **op.cit.,** s.176-177.

Diğer yandan, AT üyelik müzakerelerinde yaşanan zorlukların -özellikle de Fransa'nın tereddütlerinin- aşılması için İspanya'nın NATO ve AT'ye üyelik ihtimallerinin, birbiriyle bağlantılı, hassas bir dengenin iki ucu olarak Batılı ve Avrupalı ülkelere karşı kullanılabileceğini[241] görmüş olmaları da, İspanyol sosyalistlerinin -en azından aralarında González'in de bulunduğu belli bir kısmının- NATO üyeliği hakkındaki fikirlerini değiştiren önemli bir unsurdu. Nitekim, İspanyol Sosyalistlerinin önde gelen siyasi figürlerinden biri ve González'in ilk Dışişleri Bakanı olan Fernando Morán'ın 1986'daki NATO referandumu öncesinde görevinden alınmasında, -AT üyeliğinin güçlü bir savunucusu olmakla birlikte- parti içinde öncülük ettiği ve ısrarla sürdürdüğü NATO karşıtı tutumunun rolü olduğunu söylemek mümkündür.[242] Morán aynı zamanda İspanya gibi orta boy güçlerin iki kutuplu uluslararası sistemde "uydulaşmaktan" kendini koruyarak özerk kalabilmesi için belirli ülke ve bölgelerle imtiyazlı ilişkiler geliştirmesi gerektiğini, bu bağlamda İspanya'nın özellikle Latin Amerika'yla olan bağlarını kullanarak bölgeyle özel ve özgün bir ilişki kurmasını savunan bir figürdü. Özgün ve özerk (dolayısıyla Üçüncü Dünyacı eğilimler taşıdığı da söylenebilecek) politika yaklaşımı yerini, Morán'ın halefi Francisco Fernández Ordóñez ile birlikte, bölgeye yönelik politikada -tıpkı

---

[241] Story, **op.cit.,** s.41. Aslında iki konuyu işlevsel biçimde ilişkilendirme fikri yeni değildi; NATO üyeliğini, AT üyelik müzakerelerinin sürdürülmesine dair bir garantiye bağlama fikri daha Suárez döneminde Dışişleri Bakanlarından Marcelino Oreja tarafından bir gazete mülakatında dile getirilmişti. Bkz. Fernando Rodrigo, "Western Alignment: Spain's Security Policy", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995, s.53.
[242] **ibid.,** s.59-62.

NATO konusunda olduğu gibi- Avrupa'nın geri kalanıyla tam uyumu savunan bir politikaya terk etmiştir.[243]

Batılı politik konumlanışın bir diğer kayda değer unsuru, İsrail ile karşılıklı diplomatik ilişkilerin kurulmasıydı. Bu konu AT tarafından resmi bir şart olarak koşulmamış olsa da, başta Hollanda tarafından olmak üzere, katılım müzakereleri esnasında gündeme gelen hususlardan biriydi ve Ortadoğu'da Batılı ülkelerle uyumlu bir politika tarzının İspanya'dan beklendiği bir sır değildi. İspanya'nın Arap dünyasıyla olan iyi ilişkilerinin, Batı'yla entegrasyon hedefini rehin almasını istemeyen González, bir yandan Ortadoğu'da barışın temelini İsrail'in 1967 sınırlarına çekilmesinin oluşturacağını vurgularken, diğer yandan da diplomatik ilişkileri başlatmanın zeminini oluşturmaktaydı. Nitekim, tıpkı NATO üyeliği konusunda olduğu gibi, Batılı ülkelerin İsrail ile ilişkilere dair beklentisi de, AT'ye katılımdan kısa süre sonra iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmasıyla yerine getirilmiştir.[244] Bu adım, González İspanyasının Üçüncü Dünyacı ve özerk dış politika yaklaşımı ile buna dair eğilimlerini -Dışişleri Bakanı Morán'ın görevden alınmasıyla simgeleştirilebilecek olan- terk edişinin Ortadoğu ayağı olarak nitelenebilir.

Dolayısıyla İspanya'nın AT'ye girerken, geleneksel Üçüncü Dünyacı ve tarafsızlıkçı politikaların "ayartıcılığını" bir kenara bıraktığı, Batı Blokunun tereddütsüz bir üyesi hâline gelmiş olduğu söylenebilir. Ne var ki, 1990'larla birlikte iki kutuplu Soğuk Savaş düzeninin sona ermesi, beraberinde pek çok

---

[243] Jean Grugel, "Spain and Latin America", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995, s.138.
[244] Story, **op.cit.,** s.39.

öngörülemezlikler getirmiş; bu arada AT/AB'nin ilgisi de SSCB'nin Doğu Avrupa'da bıraktığı boşluğa yönelmeye başlamıştır. Bu durum İspanya'yı Avrupacılığın -tabir yerindeyse- "tatlı rüyalarından" uyandıracak ve Avrupalı dış politika kimliği ile ulusal çıkarların her zaman kesişmediği gerçeği kendini giderek daha fazla hissettirecektir. Dahası, kurtulunduğu düşünülen izolasyon karabasanı, bu kez "periferileşme" kabusu olarak İspanyol dış politika gündemine geri dönecektir.

II. İspanyol Dış Politikasının Avrupalılaşma Serencamı

A. Genel Çerçeve

AT üyeliği sonrasında İspanya hakkında Avrupa'da "ikinci bir Yunanistan" vakası yaşanıp yaşanmayacağı sorusu gündeme gelmişti: Bu çerçevede, Yunanistan'ın AT ve Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) içindeki baskın çizgiye aykırı tutumlarının doğurduğu ikiliklerin bir benzerinin İspanya ile de yaşanabileceği ve bunun Avrupalı ülkeler arasında dış politika alanındaki dayanışma ve eşgüdüm çabalarına zarar veren yeni bir unsur teşkil edeceği endişesi dile getirilmiştir. Ne var ki González hükümetinin siyasi yaklaşımı bu korkuları boşa çıkarmış ve İspanya Avrupa'nın "problem çocuğu" (*enfant terrible*) olmayacağını ortaya koyan aktif ve "ortodoks" Avrupacı bir dış politika profili çizmiştir.[245] Nitekim üyelik sonrasında İspanya, Almanya, İtalya ve Benelüks ülkeleriyle aynı ulusüstücü safta yer almış; ortak dış politikanın Avrupa'nın politik düzlemde inşasının temel unsurlarından biri olduğunu savunmuştur. Öyle ki, 1992 Maastricht Antlaşması'yla AB'nin sahip olacağı "sütun" yapısı bağlamında, Ekonomik ve Parasal Birlik ile Avrupa Vatandaşlığının yanı sıra Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının da (ODGP), Birliği oluşturacak sütunlardan biri olması gerektiği fikrinin bizzat Başbakan González tarafından ortaya konulduğu belirtilmektedir.[246]

---

[245] Tabii bu durumda, AT üyeliğinin başladığı 1986 başından ABD'nin Panama'yı işgal ettiği 1989 sonuna kadarki dönemin dış politika gündeminde, İspanya'yı diğer Avrupalı-Batılı ülkelerden farklı bir pozisyon almaya zorlayacak olağanüstü bir gelişmenin ortaya çıkmamış olmasının önemli yer oynadığı da göz ardı edilmemelidir. Bkz. Barbé (1995), **op.cit.,** s.106-107 ve 111.
[246] **ibid.,** s.108.

Siyasi düzlemde Başbakan González'in ve onun öncülüğündeki İspanyol sosyalistlerinin dış politika anlayışlarında güçlü bir Avrupacılık var olsa da, İspanyol dış politikasının Avrupalılaşmasında göz ardı edilemeyecek bir diğer temel unsur da bürokratik düzlemdeki dönüşümdü. Gerçekten de demokrasiye geçişin ilk yıllarında Franco'nun Dışişleri Bakanlarından Castiella'nın milliyetçi, tarafsızlıkçı, Üçüncü Dünya eğilimli ve kısmen Anti-Amerikancı dünya görüşünün Dışişleri bürokrasisi üzerinde hâlâ belirgin bir etkisi söz konusuydu. Bu durum, siyasi düzlemdeki güçlü Avrupacılığın yanı sıra, AT'ye katılım müzakereleri esnasında ve üyeliğin ilk birkaç yılında İspanyol Dışişleri bürokrasisinin Avrupalı diplomasi çevreleriyle yoğun bir ilişki trafiği içine girmesinin de etkisiyle değişmeye başlamıştır. Kariyerlerine AT'ye katılım müzakereleri çerçevesinde başlamış ve ilgili Dışişleri birimlerinde görev almış, ilerleyen dönemlerde daha üst pozisyonlara da çıkmış bir diplomat kuşağının varlığı da, İspanyol Dışişleri bürokrasisinde gelişen Avrupacı damarın zamanla daha da sağlamlaşmasını sağlayan bir unsur olmuştur.[247]

AT/AB ülkelerinin dış ve güvenlik politikalarında ortak pozisyon almaları ve -mümkünse- ortak hareket etmelerini sağlamaya matuf politik araçlar olarak ASİ ve -ilerleyen dönemde- ODGP mekanizmalarına verilen destek ve bu mekanizmalarda etkin biçimde yer alınması, İspanya'nın dış politikasının bürokratik düzlemde Avrupalılaşmasında kayda değer bir rol oynamıştır. Nitekim İspanyol bürokrat ve diplomatlarının Avrupalı meslektaşlarıyla artan oranda etkileşim ve sosyalleşme içine girmeleri, onlara Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde şekillenegelmiş olan, konsensüse ulaşmaya çalışma, eşgüdümleme, bilgi alışverişi

---

[247] Barbé (2011), **op.cit.,** s.132.

gibi politik ve bürokratik çalışma kültürüne bir aşinalık ve alışkanlık sağlamıştır. Bu çerçevede, yapılan bazı araştırmaların, ODGP mekanizmaları çerçevesinde uzun süreli olarak birlikte çalışmanın AB üye devletlerinin dış politika kültürlerini benzeştirme yönünde etki ettiği yönünde sonuçlar ortaya koyduğu belirtilmektedir.[248] Keza bu yeni çoktaraflı diplomasi tarzının oluşturduğu ihtiyaçlar da, Dışişleri bürokrasisinin yeniden yapılanmasını beraberinde getirmiş; özellikle 1989 yılında üstlenilen Dönem Başkanlığı bu anlamda önemli bir katalizör etki yapmıştır. Nitekim İspanyol Dışişleri bürokrasisi de, gerek yaşadığı bürokratik dönüşüm, gerekse de güçlü Avrupacılık düşüncesi sayesinde, 1989'daki Dönem Başkanlığı'nda oldukça aktif ve etkili bir performans sergilemiştir.[249] İspanyol Dışişleri bürokrasisinin Avrupa'ya uyum konusundaki rüştünü kısa zamanda ispatladığının en önemli göstergelerinden biri olarak, 1992 yılında Almanya, Fransa, İngiltere ve Hollanda'dan sonra İspanya'nın en fazla posta üreten AT/AB ülkesi konumuna ulaşmış olduğu bilgisi verilmektedir.[250]

Sorunlu gündem başlıklarıyla dolu geniş bir dış politika gündemi bulunan, büyük heveslerine rağmen bunları hayata geçirebilecek kadar büyük ekonomik imkânlara sahip olmayan ve diplomatik kapasitesi sınırlı bir orta boy güç olarak İspanya, dış politikadaki prestijini, etkinliğini ve manevra alanını genişletebilmek açısından AT/AB üyeliğinin kendisine sağladığı potansiyeli görebiliyordu. AT'nin diplomatik kulübü denebilecek olan Avrupa Siyasi İşbirliği'nin (ASİ) bir parçası olunması sayesinde, ki bu mekanizmaya daha üyelik gerçekleşmeden önce de fiilen

---

[248] Torreblanca, **op.cit.**
[249] Barbé (1995), **op.cit.,** s.113.
[250] **ibid.,** s. 118 (3. Dipnot).

iştirak edilmeye başlanmıştı; İspanya diğer üye devletlerin sahip olduğu uluslararası etkinlik alanından faydalanma imkanı buluyor, ülkenin diplomatik görünürlüğü ve önem verdiği konularda uluslararası topluma sesini duyurabilme kabiliyeti artmış oluyordu.[251] Dolayısıyla AT/AB'nin dış politikada ortak hareket etmek suretiyle, üye devletlerin bireysel olarak sahip olduklarının çok ötesinde bir görünürlük ve nüfuz ortaya koyabilmesi İspanya'nın çıkarınaydı ve bu sebeple dış politika alanının Avrupalılaşması yaklaşımının da daha ilk günlerden en güçlü savunucuları arasında yer almıştı. Dahası, örneğin Batı Sahra gibi, iç kamuoyu açısından hassas olması sebebiyle manevra kabiliyetinin sınırlı kaldığı dış politika başlıklarında, hükümetlerin iç politika sebebiyle almaktan çekindikleri bazı tutumlar, dış politikanın Avrupalılaştırılması sayesinde ortak politikanın gereği olarak yansıtılabiliyor ve kamuoyu tepkisinin törpülenmesine olanak sağlanmış oluyordu; ki bu da dış politikada Avrupalılaşma bağlamında azımsanmayacak bir motivasyon kaynağı olarak görülmektedir.[252]

Dış politikanın Avrupalılaşmasından bahsedilirken, yalnızca İspanyol dış politikasının genel çerçevesinin Avrupa'nın ortak ya da baskın politik tutumuna uyumlu hâle getirilmesi anlamında "politika yakınsaması" (*policy convergence*) olgusunun söz konusu olmadığını vurgulamak gerekir. Nitekim İspanya'nın Avrupa ile ilişkilerinin sonraki dönemlerinde de varlığını sürdürecek şekilde birbirini besleyen iki unsurdan biri politika yakınsaması ise, diğeri de İspanya'nın önem ve öncelik verdiği dış politika alanlarının Avrupa'nın ortak gündem maddelerine

---

[251] Esther Barbé, "European Political Cooperation: The Upgrading of Spanish Foreign Policy", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995, s.116.
[252] Barbé (2011), **op.cit.,** s.140.

eklenmesi anlamında "politika transferi" (*policy transfer*) olgusuydu.[253] Ulusal çıkarlar bağlamında dış politika gündeminde özel/birincil bir yeri olmayan konularda ortak tutumlara destek veren ve söz konusu politikaları benimseyen (politika yakınsaması gerçekleştiren) İspanya, bu sayede özel önem verdiği alanlar olan Latin Amerika ve Akdeniz-Mağrip bölgelerine dair Avrupa düzleminde ortak politikalar geliştirilmesi hedefi (politika transferini) için siyasi kredi kazanmış oluyordu. Avrupa gündemine transfer edilen politika alanlarında da, yine İspanya'nın öncülüğünde oluşturulan ortak pozisyon ve politikalar İspanya'ya, tek başına seferber edemeyeceği ölçüde maddi imkânlar ve diplomatik araçlar kullanma imkânı sağlıyor; ayrıca gerek Avrupa'da gerekse de söz konusu bölgedeki ülkeler nezdindeki prestijini artırıyordu.[254] İspanya bu çerçevede, önce Mağrip, daha sonra Akdeniz geneline yayılan AT/AB merkezli ortak diyalog mekanizmaları kurarak, başta Fas ile ilişkisindeki gerilim ve sorunlar olmak üzere güney bölgesindeki tehditlerin, arkasında Avrupa'nın desteği bulunan istikrarlı ve barışçıl bir entegrasyon düzeni içinde bir nevi "ehlileştirilmesi" hedefini gütmüş; Avrupa-Mağrip Ortaklığı ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı girişimlerindeki öncülüğüyle politikadan da öte, adeta "sorun transfer etmeye" çalışmıştır.[255] Tehditlere dair konuların Avrupalılaştırılması bağlamında bir diğer konu ise terörle mücadele olmuştur: İç politika açısından da önemli bir unsur olarak, ayrılıkçı Bask terörizmiyle olan mücadelesinin getirdiği ihtiyaçlar ve tecrübelerle İspanya, terörle mücadeleyi de

---

[253] Torreblanca, **op.cit.,**
[254] Barbé (1996), **op.cit.,** s.124.
[255] Barbé (2011), **op.cit.,** s.143.

Avrupa düzeyinde bir işbirliği alanı hâline getirmek konusunda öncü bir ülke olmuştur.[256]

Latin Amerika, İspanya'nın özel önem verdiği bir bölge olarak politika transferi yapılmaya aday alanlardan bir diğeriydi. Ne var ki, Latin Amerika'nın İspanya açısından önemi, Akdeniz'deki güvenlik tehdidi algılarından farklı olarak, İspanyol ulusal kimliğinin kurucu unsurlarından biri olarak algılanmasındaydı. Diğer bir deyişle Mağrip-Akdeniz bir risk alanıyken, Latin Amerika bir prestij alanıydı; dolayısıyla Akdeniz politikaları kısıtsızca Avrupalılaştırılırken, Latin Amerika'da manevra alanını korumak üzere İspanya teyakkuz hâlindeydi.[257] Gerçekten de bu bağlamda ilginç bir örnek daha sonraki yıllarda, Zapatero döneminde Küba bağlamında ortaya çıkacak; Aznar dönemindeki Atlantikçi politik tutumla öncülük edilen Küba'ya ortak AB yaptırımlarından, Zapatero döneminde vazgeçilmek istendiğinde sorun yaşanacak, İspanya'nın Avrupa içindeki Latin Amerika politikasına öncülük etme hedefi çerçevesindeki manevra alanının daraldığı görülecektir.[258]

1986'dan itibaren AT'ye katılım sağlamış ve NATO üyeliğini teyit etmiş durumda olan İspanya, gerek siyasi atmosfer, gerekse de bürokratik kalıplar itibariyle, "Avrupa'yı dış politikasının merkezine koymuş" bir ülke durumundaydı, denilebilir. Ne var ki bu ifade, Avrupa bütünleşmesine dair siyasi vizyonların farklılıklarına göre anlamı da pekâlâ farklılaşabilecek bir nitelik arz etmektedir. Gerçekten de İspanya dış politikasının Avrupa bütünleşmesi bağlamındaki

---

[256] **ibid.,** s.141.
[257] Barbé (1995), **op.cit.,** s.118.
[258] Powell (2009), **op.cit.,** s.529-530.

yaklaşımının, ulusal ve uluslararası konjonktürdeki değişmelerle bağlantılı olarak -ve AT/AB içinde de ilk dönemlerden beri varlığını sürdüren ulusüstücülük-hükümetlerarasıcılık ile Avrupacılık-Atlantikçilik ikilikleri çerçevesinde- zaman içinde değişiklikler gösterdiği görülecektir. Dış politikanın, gerek sosyalist ya da sağ-muhafazakâr siyasi elitler, gerekse de seçmen kitleleri açısından önem arz eden, meşruiyet ve kimlik gibi sosyolojik unsurların baskın olduğu -dolayısıyla salt rasyonel/teknokratik bir izleğin söz konusu olamadığı- bir alan olduğu göz önüne alınırsa; İspanya'ya belli bir zaman diliminde hükmeden siyasi anlayışın, ülkenin AT/AB içindeki genel politik duruş ve davranışlarının şekillenmesinde başat bir rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çerçevede 1982'den 2008 Ekonomik Krizine kadar İspanyol demokratik siyasi sistemini domine eden iki siyasi grup olan sosyalistler ile muhafazakârların/merkez sağın İspanya'nın Avrupa'ya olan ihtiyacına dair anlayış farklılıklarını vurgulamakta fayda vardır. Sosyalistler İspanya'nın uluslararası düzlemdeki güç ve itibarının, ülkenin Avrupa içindeki gücü ve itibarıyla doğrudan alakalı olduğunu düşünüyorlardı; dolayısıyla ulusüstücü ve Avrupacı yaklaşımların sosyalist PSOE iktidarlarının dış politikalarında genellikle ağır bastığı görülmektedir. Diğer yandan muhafazakâr/merkez sağ dünya görüşünün Avrupa algısı tabi yerindeyse daha "materyal" gerekçelere dayanmaktaydı: Muhafazakâr/merkez sağ bakış açısı İspanya'nın Avrupa'ya entegrasyonunun odağında İspanya'nın ekonomik kalkınma ve refahını görmekte; ülkenin dış politikadaki gücünün ise zengin ülkelerle arasındaki refah farkının kapanmasıyla orantılı olarak artacağı düşüncesini temel almaktadır. Bu sebeple muhafazakâr/merkez sağ PP (*Partido Popular* – Halk Partisi) iktidarlarının Avrupa'da siyasiden ziyade ekonomik entegrasyonu önceledi ve -özellikle dış

politika alanında- hükümetlerarasıcı yaklaşımı benimsediği -ayrıca Atlantikçi eğilimler sergilediği- görülmüştür.[259] Elbette yine de İspanyol dış politikasında Avrupa'ya yaklaşımı sadece ideolojik bir dikotomi çerçevesine indirgemek doğru olmayacaktır; uluslararası konjonktürü ve İspanya'nın uzun vadeli dış politika örüntülerinin etkilerini de göz ardı etmemek, hatta İspanya dış politikasında büyük ağırlığı olan Başbakanlık görevini icra eden şahısların kişisel tercih ve eğilimlerini de dikkate almak gerekmektedir. Devam eden sayfalarda, İspanya dış politikasında Avrupa'ya yönelik tutumun 1986 sonrasında yaşadığı dönüşümler, bu çerçevede kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

B. Konjonktürel Dönüşümler ve Sapmalar

1. Çift Kutuplu Sistemin Sona Erişinin Etkileri

1986'da AT'ye katılım sağlanması, İspanya tarihinde gerçekten de bir dönüm noktası olarak nitelenebilir. Bu durumun İspanyol dış politikasında -etkisi bir süre devam eden- coşkulu bir Avrupacılık rüzgarı estirdiği görülmüştür. Bloklar arasındaki gerginliğin sürdüğü, Doğu Bloku'nda zayıflama ve çözülme emarelerinin görülmeye başlandığı ve Batı Bloku içinde ihtilaf çıkaracak ya da İspanya'yı Batılı-Avrupalı müttefiklerinden farklı davranmaya zorlayacak konuların gündeme gelmediği bu ilk yılların, İspanya dış politikasındaki Avrupacı bakış açısının -tabir yerindeyse- en "safiyane" biçimde sürdüğü zaman dilimi olduğunu söylemek mümkündür. Ne var ki, 1989 yılı sonlarında ABD'nin Panama'yı işgali bu pürüzsüz

[259] Torreblanca, **op.cit.**

dönemin sonunu getirecektir. 1990'lı yılların Doğu Bloku'nun çözülmesini ve SSCB'nin dağılmasını beraberinde getirmesi ise uluslararası sistemi radikal bir biçimde dönüştürecek; Doğu Bloku'nun bıraktığı boşluk yepyeni dengeleri hesaba katmayı gerektirerek, İspanya'yı ulusal çıkarlarını Avrupacı idealizme nazaran daha fazla gözeteceği bir pozisyon almak durumunda bırakacaktır.

İspanya'nın dış politikada sıkı Avrupacı bir rota tutturmasının mimarı olsa da, Başbakan González uluslararası konjonktürdeki değişimin farkındaydı; İspanyol dış politikasının Avrupa-içi duruşundaki dönüşüm, henüz o iktidardayken başlamıştır. 1992 Edinburg Zirvesi bu anlamda İspanya'nın tutumundaki farklılaşmanın bir simgesi olarak ele alınabilir: Zirvede İspanya, Maastricht Antlaşması ile getirilmiş olan yapısal fonların kullanımı, diğer üye devletlerin balıkçılık alanlarına İspanyol balıkçıların erişimi gibi ekonomik düzlemde önem arz eden konular için yoğun bir mücadele vermişti. Öyle ki, taleplerinin yerine getirilmesi için -EFTA genişlemesi olarak ifade edilen- Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın AB'ye üyeliklerine karşı veto kartını masaya sürmekten de çekinmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dünyada Alman-Fransız ekseninin Doğu Avrupa'ya ilgileri artıyor; EFTA ülkelerinin AB'ye üyeliği de, Akdeniz genişlemesi sonrasında oluşan Kuzey-Güney dengesinin bozulmasını ve Birliğin "ağırlık merkezinin" -kuzeye ve doğuya doğru- İspanya'dan uzaklaşmasını beraberinde getiriyordu. İşte bu noktada İspanyollar artık Birlik içindeki "gönülsüz Avrupalılar" arasında sayılmamak kaygısını bir yana bırakmaktaydı; ki bu durum aynı zamanda -iki ülkenin ilerleyen yıllarda yakınlaşacak olmasını hatırlatır şekilde- İspanya ile

Britanya'yı aynı safta buluşturmuş olmaktaydı.[260] Diğer yandan, Parasal Birlik'e dahil olmak için Maastricht kriterlerini yerine getirmeye çalışan İspanya'nın 1992-1994 yılları arasında önemli bir ekonomik kriz yaşaması da, ülkedeki Avrupa coşkusunun azalmasına etki etmiştir: 1994 yılında ülkenin AB üyeliğine olumlu bakan İspanyolların oranı %43'e gerilerken, %60'ı da İspanya'nın AB üyeliğinden bir fayda görmediğine inanmaktaydı; Powell'ın ifadesiyle, İspanyolların Avrupa ile yaşadığı aşk, üyelikten sonra gerçekleşen ilk büyük ekonomik durgunluktan sağ çıkamamıştı.[261] Aynı dönemde bir yandan iç politikada yolsuzluk skandalları sebebiyle zor günler yaşayan González hükümetinin, diğer yandan "Daha Fazla Avrupa" sloganıyla sürdürdüğü Maastricht kriterlerine uyum çabalarının sosyoekonomik açıdan maliyeti yüksekti; söz konusu çablar Parasal Birlik ile ekonomik krizi ilişkili unsurlar olarak gören bir yaklaşımı kamuoyunda güçlendirmiş, İspanya'nın Parasal Birlik'in öncü ülkelerinden biri olma hedefinin ülke çıkarları açısından ne kadar uygun olduğu konusunda soru işaretleri doğurmuştur. Dolayısıyla ülkedeki bu tartışmalar, "Avrupa" ile "ulusal çıkarlar" kavramlarını rakip tarafların argümanları hâline getirmiştir[262]; ki bu durumun da, İspanya'daki idealize edilmiş Avrupa fikrinin, ulusal çıkarlara öncelik verilmek suretiyle dengelenmesi düşüncesini güçlendiren bir unsur olduğu söylenebilir.

Birliğin ağırlık merkezinin kaydığı, İspanya'nın Birlik içindeki öneminin göreceli bir azalma yaşadığı değerlendirmeleri, "periferileşme" endişelerini beraberinde getirmekteydi. Bu durumda AB'nin yaşamakta olduğu dönüşümde

---

[260] Powell (2003), **op.cit.,** s.156.
[261] **ibid.,** s.155. Ancak yine de destek oranları ilerleyen dönemde yeniden artacaktır; İspanya 2019 Nisan ayında yapılan genel seçimlere kadar Parlamentosunda Avrupa-şüphecisi ya da aşırı sağ partilerin bulunmadığı az sayıda ülkeden biriydi.
[262] Moreno Juste & Blanco Sío-López, **op.cit.,** s.7.

İspanya'nın ağırlığının korunmasının, daha fazla politika transferi ve AB'nin dış politika girişimlerine daha etkin biçimde öncülük edilmesinden geçtiği görülebiliyordu.[263] Bu anlamda AB'nin ortak dış politika gündemine liderlik etmek açısından önemli bir fırsat olduğu söylenebilecek olan dönem başkanlığı mekanizmasının, İspanya tarafından 1995'te başarılı bir biçimde işletildiği söylenebilir. Nitekim 1995'teki İspanyol dönem başkanlığı, başta Barcelona'daki AB-Akdeniz Zirvesi ve sonucunda oluşturulan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ile AB-ABD arasında imzalanan Transatlantik Gündem olmak üzere, önemli dış politika adımlarının atıldığı bir süreç olmuştur; ki bunun da İspanya'nın "Avrupa oyununu" oynamaktaki maharetini gösterdiğini söylemek mümkündür. Nitekim İspanya'nın dış politika yıldızının parladığı bu dönem, çeşitli İspanyol siyasetçi ve diplomatların NATO Genel Sekreterliği, AB Bosna Yüksek Temsilciliği gibi Batı dünyasında prestijli pozisyonlara getirilmesini de sağlayacaktır.[264]

1996'da Felipe González'in 14 yıllık iktidarı sona erer ve PP lideri José María Aznar Başbakanlığa otururken İspanya, Batı dünyasında saygınlık kazanmış ve Soğuk Savaş sonrası dönemin karşısına çıkardığı sınamalara karşı aktif diplomasiyle cevaplar geliştirmeye çalışan bir ülke hâline gelmiş durumdaydı. Aznar'ın iktidarı, yalnızca İspanya siyasetinde sağın/ muhafazakârlığın yeniden ağırlık kazandığı bir dönemi işaret etmekle kalmıyor; aynı zamanda artık ülke yönetiminde farklı bir kuşağın -ve dolayısıyla dünyaya ve Avrupa'ya yönelik farklı bir algılayışın- egemenliğini de beraberinde getiriyordu. Aznar ile birlikte, dünya ve Avrupa algısı Franco devrinin izleriyle şekillenmiş siyasetçi nesli artık sahneden

---

[263] Powell (2003), **op.cit.,** s.157.
[264] Torreblanca, **op.cit.,**

çekiliyordu; González'in Avrupa'ya yüklediği demokratikleştirici misyonun aksine, Aznar için Avrupa ve demokrasi artık oturmuş ve yerleşmiş gerçekliklerdi. Bununla birlikte daha González devrinde hissedilmeye başlanan periferileşme endişesini Aznar da (hatta aslında sonrasındaki tüm liderler) taşımaya devam etmiştir. İspanya'nın AB'nin "büyük" ülkelerinden biri ve AB'nin "sert çekirdeğinin" bir parçası olması Aznar'ın Avrupa politikasının temeli unsuruydu, denilebilir: Nitekim "Çok vitesli Avrupa" gibi, İspanya'nın AB'nin bazı ülkelerinin bütünleşme düzeylerinin gerisinde kalmasına ve gerçekten de orta-uzun vadede periferik bir ülke hâline gelmesine neden olabilecek yaklaşımlara şiddetle karşı çıkmıştır. Aznar, neo-liberal dünya görüşünün de önemli rol oynadığı bir olgu olarak, İspanya'nın Parasal Birlik'e -diğer üyelerin gerisinde kalmadan, ilk başlangıç tarihinde- katılmasına da büyük önem vermiştir; ki bunun bir yanıyla, İspanya'nın modernleşme adımlarını geriden takip eden zayıf ve ikincil bir güç değil, Avrupa'nın büyük ülkelerinden biri olduğunun ispatı olarak tahayyül edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.[265]

2. Atlantikçi Sapma

González'in halefi olan Aznar'ın Avrupa politikasında selefiyle benzer bir çizginin var olduğunu söylemek mümkün olsa da, Aznar döneminin aynı zamanda, İspanyol dış politikası açısından kayda değer bir sapma olarak, güçlü bir Atlantikçilikle malul olduğu da bir gerçektir. Aznar'ın İspanya'yı AB'nin merkezi aktörlerinden biri olarak tutmaya çalıştığı göz önünde tutulduğunda, Aznar

[265] Powell (2003), **op.cit.,** s.160-162.

Atlantikçiliğinin günümüzdekilere benzer bir AB karşıtlığı ya da Avrupa-şüpheciliğinden ziyade, İspanyol sağının AB içindeki Alman-Fransız ekseninin baskınlığına yönelik denge arayışıyla alakalı olduğu yorumunda bulunulabilir. Gerçekten de 1980'lerden itibaren, kamuoyunun geneline hakim olan Avrupacı eğilimlerin de teşvik ettiği bir dönüşüm içerisinde, muhafazakârlıktan merkez sağa/merkeze doğru evilen bir parti olan PP üzerine yapılan analizler, iktidara gelinen süreç içerisinde PP'nin PSOE'den daha az Avrupacı olmayan, hatta Avrupa'nın diğer benzer partileri arasında en güçlü Avrupacı eğilimleri taşıyan sağ parti hâline gelmiş olduğunu göstermektedir.[266]

González'in karizmatik politik gücü karşısında sağın dağınık yapısını toparlayan ve iktidara taşıyan Aznar'ın liderliğinde, PP'nin Avrupa politikasının üç temel boyutunun bulunduğu değerlendirilmektedir: Bunlardan birincisi neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde küresel anlamda yüksek rekabet gücüne sahip sıkı bir ekonomik entegrasyonun sağlanmasıydı. İkincisi "ulus-devletleri içinde eriten değil, aksine güçlü ve istikrarlı ulus-devletler üzerine kurulu bir tasarım" olarak hükümetlerarasıcı bir Avrupa hedefiydi. Üçüncüsü ise ABD ile güçlü bağlar üzerine kurulu Atlantikçi küresel siyaset vizyonuydu.[267] Bu üç temel boyutu işaret eden bazı hususlar ise şöyle belirtilebilir: Aznar'ın AB içindeki en büyük müttefiki olan Britanya Başbakanı Tony Blair ile birlikte Mart 2000'deki Lizbon Zirvesi'nde savundukları liberal ekonomik ve sosyal program, neoliberal ekonomi gündeminin bir uzantısıydı. Aznar hükümeti tarafından, Avrupa Anayasası oluşturulması için

---

[266] Iván Llamazares, "The Popular Party and European Integration: Reelaborating the European Programme of Spanish Conservatism", **South European Society and Politics,** Cilt: 10 Sayı:2, 2005, s.318-321.
[267] **ibid.,** s.322-324.

yürütülen çalışmalarda İspanya'nın Konsey'deki gücünü azaltan veya federal eğilimler taşıyan her türlü teklife gösterilen şiddetli direnç, hükümetlerarasıcı Avrupa vizyonunun göstergesiydi. ABD'nin küresel düzlemdeki müdahaleci politikalarına verilen (ve AB içinde bölünmeler yaratarak ortak AB dış politika pozisyonları geliştirilmesi çabalarına ket vuran) destek ise Aznar'ın Atlantikçi dış politika vizyonunun bir eseriydi.[268] Aznar'ın dış politikasının selefinin AB politikalarından ayrıksılaşmasının ise, özellikle 1999'da İspanya'nın diğer on AB ülkesiyle birlikte ortak para birimi Avro'yu kullanmaya başlaması ve bunu takiben oylarını yükselterek parlamentoda mutlak çoğunluğu elde ettiği 2000 yılındaki seçimlerden; dolayısıyla yönetiminin kamuoyu tarafından başarılı bulunarak artan oranda desteklendiğinin tescillenmesinden sonra gerçekleştiğinin[269] altı çizilmelidir. Bu durum İspanyol dış politikasındaki dönüşümün yalnızca Aznar'ın kişiliğinden kaynaklanmadığının ve kamuoyunun Avrupacılığının da 1980'lerdeki idealizmi geride bıraktığının bir kanıtı olarak okunabilir.

Aznar'ın dış politikasının önde gelen aktörlerinden biri olan Tony Blair ile yakın ilişkileri, AB içinde benzer endişeleri paylaşıyor olmalarının bir eseriydi. Her iki siyasetçi de, biri sol biri sağ politik düzlemlerden gelmelerine rağmen, daha "piyasa dostu" bir AB istiyordu ve Birliğin daha neo-liberal bir çerçevede reforme edilmesi yönündeki girişimleri, aralarındaki ortaklık zeminini yeşerten önemli bir unsur olmuştu. 1997-1998 döneminde Irak'ın bombalanmasını beraberinde getiren krizlerde her iki liderin de, başta Almanya ve Fransa olmak üzere çoğu Avrupa ülkesinin tersine, ABD'nin müdahaleci politikalarını desteklemeleri de Aznar ve

---

[268] Moreno Juste & Blanco Sío-López, **op.cit.,** s.9-10.
[269] **ibid.,** s.9.

Blair'in yakınlaşmalarının bir diğer boyutuydu. Her iki başlıkta da, AB içindeki baskın Alman-Fransız eksenine muhalif tutumlar benimsemiş olan Aznar ve Blair'in Birlik içinde alternatif bir eksen teşkil etmeleri bu şekilde somutlaşmıştı. Aznar-Blair ikilisi, ABD ile daha yakın ilişkilerin İspanya ve Britanya'nın genel olarak uluslararası düzlemlerdeki, özel olarak ise AB içindeki etkinliğinin -bilhassa Alman-Fransız ekseni karşısında- artmasını sağlayacağına inanmışlardır. Daha 2001 öncesinde dahi, -ABD'de artan oranda kullanılmaya başlanan- kitle imha silahları kaygıları ve "haydut devlet" kavramsallaştırmalarını dillendirmeye başlamış olan her iki lider açısından 11 Eylül Saldırıları, ABD ile daha fazla dış politika konsolidasyonu için kullanışlı bir argüman olmuştur.[270] 11 Eylül Saldırıları ayrıca, Aznar'ın terörle mücadele başlığının ortak AB politikaları içinde daha fazla yer edinmesi ve AB içinde daha etkin araçlarla yürütülmesi yönündeki politik öncelikleri açısından da önemli bir katalizör işlevi görecektir.[271] Nitekim 2002'deki İspanyol dönem başkanlığının başlıca gündem maddelerinden biri terörle mücadele olarak belirlenmiş; sahip olduğu terörle mücadele tecrübeleri ve siyasi öncülük rolü sayesinde ise İspanya, Avrupa Kolluk İşbirliği Ajansı'nın (Europol) hem genel yönetiminde, hem de terörle mücadele biriminin yönetiminde ağırlık sahibi olmuştur.[272]

Aznar ve Blair önderliğinde AB içinde Atlantikçi dalga yükselirken, Birliğin gündemindeki bir diğer önemli konu Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılım süreçlerinin tamamlanmaya başlamasıydı. Bu ülkelerin katılım süreçlerine

---

[270] Jones, **op.cit.,** s.3-19.
[271] Moreno Juste & Blanco Sío-López, **op.cit.,** s.9.
[272] Llamazares, **op.cit.,** s.325.

karşı yapıcı ve destekleyici bir politika takip etmiş olması, Aznar'ın günümüzdeki anlamıyla Avrupa-şüphecisi bir politik tutum içinde olmadığının bir diğer göstergesi olmuştur. 1995'te üye olan zengin EFTA genişlemesi ülkeleri karşısında tutkulu pazarlıklar yürütmekten geri kalmamış olan İspanya, Birlik fonlarının kullanımında kendisine ciddi rakipler olmalarına rağmen, yoksul Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine karşı maddi çıkar temelli itirazlar ve veto tehditleri yoluna gitmemiştir. Kendi üyelik sürecinde, başta Fransa olmak üzere, bazı üye devletlerin çeşitli engellemeleriyle karşılaşmış olan ve maddi çıkar temelli bu tür engellemeleri demokrasinin teşviki ve korunması gibi bizzat Roma Antlaşması'nın "ruhunu" teşkil eden ilkelere atıflar yaparak aşmış olan İspanya; benzer gerekçelerle Birliğe dahil olmak isteyen ülkelere maddi çıkarlar üzerinden karşı çıkmanın İspanya'nın öz-algısına ters düşeceğine kâni olmuş, hatta bu durum çeşitli düzeylerde dile de getirilmiştir.[273] Bununla birlikte, söz konusu ülkelerin genel olarak Atlantikçi eğilimler taşıyor olmalarının da, Aznar yönetiminin bu ülkeleri -birer potansiyel ortak olarak- AB içinde görmek istemesinde rol oynamış olması mümkündür.

ABD'nin uluslararası hukuka aykırı biçimde 2003 yılında Irak'ı işgal etmesine Aznar, AB içindeki Alman-Fransız ekseninin şiddetli muhalefetine rağmen, açık destek vermiş ve işgal güçlerine İspanyol ordusunun -sınırlı ölçüde de olsa- katılmasını sağlamıştı. Aznar'ın Atlantikçi dünya görüşünün zirve noktası olarak değerlendirilebilecek olan bu tutumu, İspanya kamuoyunda derin bir muhalefetle karşılanmıştır; o dönemde halkın yaklaşık % 90'ının savaşa karşı olduğu

[273] Tremosa, **op.cit.,** s.10-11.

belirtilmektedir.[274] Bu yaygın karşıtlığa rağmen ABD'yi destekleyen politikasından vazgeçmemiş olan Aznar'ın siyasi kariyeri ise Mart 2004'te Madrid'de El Kaide mensubu teröristlerin düzenlediği saldırılarla noktalanmıştır. Bu saldırılardan, Irak'taki işgale verilen destekle bağlantılandırılmasından endişe edilerek, ısrarla ayrılıkçı Bask terör örgütü ETA'nın sorumlu olduğunun iddia edilmesi -ki öyle olmadığı hemen hemen kesinleşmiştir-, kamuoyunun Aznar'ın Irak politikasına olan karşıtlığını güvensizlikle perçinlemiş ve saldırılardan üç gün sonra gerçekleşen seçimlerle iktidar PSOE lideri José Luís Rodriguez Zapatero'ya geçmiştir.

3. Bağımsız Eğilimlerin Güç Kazanması

Kamuoyundaki savaş karşıtı dalganın iktidara taşıdığı Zapatero'nun göreve başlama konuşmasındaki en önemli vurgularından biri, "dış politikada Avrupacı konsensüse geri dönüşün en büyük önceliklerinden biri olacağı" üzerineydi.[275] Görevdeki ilk icraatlerinden biri ise Irak'taki İspanyol askerlerinin geri çekilme emrini vermiş olmasıydı; bu aynı zamanda İspanya'nın Atlantikçi sapmadan geri dönüşü demek oluyordu ve özellikle Alman-Fransız ekseninde memnuniyetle karşılanan bir gelişme olmuştu. Gerçekten de, Zapatero'nun Nisan 2004'te gittiği Paris ve Berlin, ziyaret ettiği ilk başkentler arasındaydı. Aynı yılın Eylül ayında Alman ve Fransız liderler Jacques Chirac ve Gerhard Schröder ile birlikte ABD Dışişleri Bakanı'nı Madrid'de ağırlayan Zapatero, Mart 2005'te bu kez Chirac ve

---

[274] Magone, **op.cit.,** s.389.
[275] Carlos Closa, "Much Ado about Little: Continuity and Change in the European Union Policy of the Spanish Socialist Government (2004–8)", **South European Society and Politics,** Cilt:14 Sayı:4, 2009, s.506.

Schröder'in Rus lider Vladimir Putin ile gerçekleştirdiği zirvenin dördüncü katılımcısı olmuştu. İspanya'yı AB'nin merkezi bir oyuncusu olarak simgeleştiren bu gelişmeler, İspanya'nın AB'ye "dönüşüne" -veya başka bir yorumla, Alman-Fransız ekseninin liderliğini tekrar kabul edişine- yönelik coşkulu memnuniyetin bir göstergesi olarak okunabilir.[276]

Zapatero, iktidarının ilk zamanlarında yalnızca dış politika düzleminde Avrupacı çizgiye yaklaşmakla kalmamış, aynı zamanda AB'nin yeniden yapılanmasına dair girişimlere de gayretle sahip çıkmıştır. Anayasa Antlaşması taslağındaki -üye devlet sayısının üçte ikisi ve AB nüfusunun beşte üçünü temsil eden üye devlet sayısının aynı anda aranmasına dayalı- "çifte çoğunluk" karar alım usulü hükmüne Aznar'ın koyduğu veto geri çekilerek sürecin önünün açılması sağlanmıştır.[277] 2005 yılında Anayasa Antlaşması'nı halkoylamasıyla kabul eden ilk ülke de İspanya olmuştu. İspanya, Anayasa Antlaşması'nın bazı ülkelerde reddedilmesinden sonra yaşanan belirsizlik hâlinin aşılmasını sağlayan girişimlerde de ön safta yer almıştı.[278] Bu bakımdan Lizbon Antlaşması'nın imzalanması Zapatero İspanyası tarafından memnuniyetle karşılanmış ve entegrasyon sürecindeki çıkmazların aşılmasını sağlayan bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.[279]

Zapatero'nun Avrupacılık yönündeki güçlü vurgularına ve gayretlerine rağmen, ülkesinin AB içindeki etkinlik ve ağırlığının zamanla azalmasına engel olabildiği pek söylenemez. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliği sonrasında AB'nin kurumsal yapı ve karar alım süreçleri itibarıyla yeniden yapılanması,

---

[276] Powell (2009), **op.cit.,** s.527.
[277] Closa, **idem.**
[278] **ibid.,** s.510-511.
[279] Moreno Juste & Blanco Sío-López, **op.cit.,** s.12.

İspanya'nın AB içindeki ağırlığını göreceli olarak düşürmüş durumdaydı; özellikle dönem başkanlığı mekanizmasının yeni kurumsal yapı içindeki profilinin gerilemesi sebebiyle İspanya, AB içindeki görünürlüğü, prestiji ve AB'ye "politika transferi" açısından önem verdiği bir aracını yitirmişti.[280] Diğer yandan, González ve Aznar'ın aksine Zapatero'nun yabancı dil bilmediği, haleflerinin aksine diplomasiye doğrudan müdahil olmak konusunda fazla iştiyaklı olmayan bir siyasetçi olduğu belirtilmektedir.[281] Dolayısıyla bu durumun, Zapatero'nun AB içindeki diğer liderlerle kişisel düzlemde güçlü bağlar kuramamasına, bunun ise İspanya'nın AB'ye "geri dönüş" temposunun güç kaybedip tavsamasına neden olduğu yönünde değerlendirmede bulunmak mümkündür. Zapatero'nun söylemsel düzlemde oldukça iddialı olmakla birlikte temsiliyet açısından düşük profilde kalan -ve dolayısıyla İspanyol Dışişleri bürokrasisinin diplomatik yeteneklerine rağmen etki gücü görece düşük kalan- dış politika yaklaşımı şurada da görülebilir: Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin -İspanya'nın AB'de öncülük ettiği en önemli mekanizmalardan biri olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nı boşa çıkaran nitelikteki- Akdeniz Birliği girişimlerine karşı İspanya'dan etkili bir karşı-tepki oluşmamıştır; Sarkozy'nin kişisel ağırlığını koyduğu ve Fransa'nın liderliğini merkez alan Akdeniz Birliği girişimini AB çerçevesine çeken, Zapatero'dan ziyade, Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in çabaları olmuştu.[282] Zapatero'nun dış politika düzlemlerindeki zayıf

---

[280] Molina (2010), **op.cit.,** s.10.
[281] Grant, **op.cit.**
[282] Gillespie (2011), **op.cit.,** s.66. Yine de bu durumun yalnızca Zapatero'nun zayıf liderliğinden kaynaklanmadığı; ağırlığı Doğu'ya kaymış bulunan AB'nin Akdeniz bölgesine olan ilgisini İspanya'nın tek başına canlandıramayacağının farkında olunmasının da etkisi olduğu söylenebilir. Diğer yandan; Zapatero'nun dış politikada zayıf bir liderlik sergilediğinin bir başka örneği, bizzat öncülük ettiği ve dış politikasının en özgün ve parlak unsurlarından biri durumundaki Medeniyetler İttifakı girişiminde de görülebilir: Sürecin gelişimi incelendiğinde, ilk birkaç yılda elde edilen göreceli başarının Zapatero'nun şahsi liderliğinden ve çabalarından ziyade, ahlakî nitelikli bu girişimin ciddi

temsiliyeti, AB içindeki liderler arası sosyalleşmenin de gerisinde kalmasına sebep olmaktaydı; ki bunun da Zapatero'yu -ve dolayısıyla İspanya'yı- AB'nin merkezinden uzaklaştırdığını ve -ironik biçimde- "kendi kendini periferileştiren" bir fiili sonuç doğurduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, Aznar'ın iktidarının ikinci döneminde Atlantikçi sapmayla başlamış olan Avrupa'dan uzaklaşma eğiliminin, Zapatero'yla -aslında tam aksini ummuş olsa da- fiilen devam ettiği ve 2008 Ekonomik Krizi İspanya'yı derinden sarsmaya başlayana kadar bu yabancılaşma sürecinin devam ettiği yönündeki yorumlar[283] makul görünmektedir.

Zapatero'nun AB içindeki yabancılaşma sürecinde, iç siyasete daha fazla odaklı bir siyasetçi olmasının; dolayısıyla dış politikaya yaklaşımında sıklıkla iç politik kaygılarla şekillenen tutumların egemen olmasının da kayda değer bir rol oynadığı söylenebilir. Bu anlamda Bask ve Katalan ayrılıkçılığına cesaret vereceği endişesiyle, 2009'da Kosova'nın bağımsızlığının tanınması konusunda AB'nin genelinden -özellikle de Alman-Fransız çizgisinden- aykırı bir pozisyonla olumsuz bir tavır alınmış olması önemli örneklerden biri durumundadır. Üstelik AB'nin adeta ortak bir dış politika girişimi olarak yaklaştığı Kosova konusunda İspanya'nın uzlaşmazlığı, birkaç AB ülkesinin daha muhalif pozisyonda kalmasına cesaret vermiştir;[284] ki bu durum İspanya'yı yalnızca aykırı bir pozisyona yerleştirmekle kalmamış, ortak pozisyona muhalefetin fiili bir odağı hâline de getirmiştir. Aynı

---

bir direnç unsuruyla karşılaşmaması ve iyi bir zamanlamaya sahip olmasından (11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin saldırgan politikalarına karşı dünya genelinde gelişen tepkiselliğin doğurduğu siyasi düzleme uygun bir vizyona sahip olması) kaynaklandığı yorumunu yapmak mümkün görünmektedir.

[283] Ignacio Molina, "After Bottoming Out: A New European Policy for Spain", Elcano Royal Institute, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/web/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/spanishforeignpolicy/ari8-2013-molina-politica-europea-spain, 29.04.2013 (Erişim tarihi: 07.11.2017).

[284] Grant, **op.cit.**

süreçte İspanyol askerlerinin Kosova'daki barış gücünden çekilmesi yönünde alınan ani karar da, kamuoyunda yüzde 71'e varan oranda destek bulmakla birlikte, pek çok yabancı eleştirmenin gözünde İspanya'ya "güvenilmez ortak" damgası vuran bir gelişme olmuştu.[285] Zaten 2009 yılına gelindiğinde AB içindeki baskın dış politika tercihlerinin çoğunda Zapatero'nun artık muhalif pozisyonda kalmaya başladığı görülmekteydi. Bu noktada Zapatero İspanyası, AB-Rusya ilişkilerindeki sorunlarda Batı'yı suçlayan, -şahsi dış politika retoriğinde de merkezi bir önem oynamasına rağmen- Çin'i insan hakları bağlamında pek eleştirmeyen, İran'a karşı sert yaptırımlara karşı çıkan, İsrail-Filistin sorununda Filistinlileri eleştirmeyi reddeden, Küba'ya karşı ise -Aznar döneminde İspanya'nın kendisinin öncülük ettiği yaptırım politikasını sürdürmekte olan- AB'den daha yumuşak bir çizgi takip etme yoluna başvuran bir ülke konumuna gelmiştir.[286]

Zapatero'nun 2008'de başlayan ikinci hükümet döneminde Avrupacı politikanın söylemsel düzeyde sürmekle birlikte, somut içerik açısından giderek zayıfladığı yönünde gözlemlerde bulunulmuştur. Bu çerçevede Zapatero'nun ikinci döneminin göreve başlama konuşmasında AB'ye dair genel bağlılık söylemine rağmen somut bir atfa yer vermediği, hatta eski Başbakan González'in liderlik ettiği üst düzey kanaat önderlerinden müteşekkil "AB'nin Geleceği Hakkında Çalışma Grubu"ndan bahis bile olunmadığı delil olarak gösterilmektedir.[287] Böyle bir düzlemde 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik kriz, İspanya'nın da aralarında bulunduğu çok sayıda Avrupa ülkesini zor duruma sokan bir süreç başlatmıştı.

---

[285] Barbé (2011), **op.cit.,** s.138.
[286] Grant, **op.cit.**
[287] Closa, **op.cit.,** s.516.

Zapatero hükümetinin kriz karşısında aldığı tedbirlerin hem gereği kadar hızlı, hem de krizin büyüklüğüne uygun ölçeklerde olmadığı yönünde eleştiriler getirilmiştir. Zapatero'nun ekonomik krize yaklaşımı da, aslında -dış politikadaki örüntüye benzer şekilde- AB kurumlarının kemer sıkma politikalarından farklı olarak başlamış; 2008 sonlarından itibaren alınan tedbirler Keynesyen nitelikte ve piyasaları canlandırmayı amaçlayan bir bakışla şekillenmişti. Ne var ki, alınan tedbirlerin beklenen sonuçları vermediği bir düzlemde, Zapatero ancak Mayıs 2010'a kadar direnebilmiş ve sonunda Avrupa kurumlarının baskısına boyun eğerek kemer sıkma politikalarına başlamak durumunda kalmıştır.[288] Bu noktada Zapatero yalnızca krizi atlatmaya çalışmıyor, aynı zamanda ülkesinin itibarını -ve AB'nin "beş büyük ülkesinden biri" olma iddiasını- derinden sarsacak olan bir kurtarma paketi senaryosundan da kaçınmaya çalışıyordu. Zapatero'nun kemer sıkma politikaları ülkesini utanç verici bir kurtarma paketine muhtaç kalmaktan korumuştu; ancak diplomaside olduğu gibi ekonomide de iç siyasi kaygılarla ve bağımsızlıkçı eğilimlerle şekillenen politikaları ne İspanya'nın AB içindeki itibarının erimesine engel olabilmiş, ne de kendi şahsi siyasi kariyerini kurtarabilmişti. 2011'de erken seçime gitmek zorunda kalan, ancak partisinin başında seçime girecek kadar bir politik sermayesi dahi kalmayan Zapatero, geride AB dayanışmasına büyük ihtiyaç duyan, ancak bunu elde etmesini sağlayacak AB içi etkinlik gücünden mahrum bir İspanya bırakmıştır.

---

[288] Field & Botti, **op.cit.,** s.5.

III. İspanya'nın Avrupa Birliği Üyeliğinin Dış Politika Düzleminde Meydana Getirdiği Etkiler

A. Avrupa Birliği'nin İspanyol Dış Politikasına Sağladığı Kazanımlar

1898'de yaşanan ağır yenilginin İspanya'da -temel olarak entelektüel camiada- yarattığı varoluşsal sarsıntının bir yüzü, Franco rejiminde somutlaşacak olan koyu İspanyol-Katolik muhafazakârlığı ise, diğer yüzü de "İspanya bir sorundur; çözümü ise Avrupa'dır" diyen ünlü yazar-düşünür Ortega y Gasset'de sembolleşen İspanyol "Avrupalılaşmacılığı" idi. İlkinin zaferi iç savaşın sona erdiği 1939'da, diğerinin zaferi ise İspanya'nın AT'ye üye olduğu 1986'da gerçekleşmiş; her iki düşünce geleneğinin dünyaya bakışları da coşkulu birkaç seneden sonra -dünyanın değişen konjonktürüyle- daha az idealist, daha fazla çıkar-merkezi ya da "gerçekçi" bir orta yola yönlenmek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte, İspanyol-Katolik koyu muhafazakârlığının da aslında son tahlilde, kendi bakış açısı ve yorumuyla birlikte, bir tür Avrupacılık geliştirip benimsediği de önceki bölümlerde açıklanmıştı;[289] bu bağlamda Avrupacılığın İspanya'daki zaferinin daha kalıcı göründüğünü söylemek çok da yanlış görünmemektedir.

"98 Kuşağı"nın Avrupa idealinin/ütopyasının somutlaşmış bir yansıması sayılabilecek olan AT/AB üyeliğinin, İspanya'nın tüm dertlerine deva olduğu söylenemez; hatta yeni bazı sorunlar doğurduğu da görülmüştür. Özellikle dış politika alanında İspanya'nın AT/AB düzlemine transfer ettiği politik önceliklerin -

---

[289] **supra.,** s.86-88.

kurumsal yapı gereğince konsensüse dayanan bir karar alım sürecine tabi olmak zorundalığının yarattığı hantallık sebebiyle- dış politikanın ihtiyaç duyduğu hız ve esneklikten mahrum kaldığı çeşitli örnekler vâkidir. Ancak yine de, sınırlı sayıda birtakım olumsuz örneklerin ötesinde, Avrupa'nın bir parçası olmanın, dolayısıyla Avrupalı ve Batılı kimliğini teyit etmenin İspanya'ya hemen her alanda -ve tabii ki dış politika alanında da- önemli kazanımlar ve imkânlar sağladığı görülmektedir.

AT/AB üyeliğinin İspanyol dış politikasına sağladığı temel kazanımlar siyasi ve bürokratik olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınabilir:

1. Siyasi Kazanımlar

İspanya'nın AT/AB üyeliğinin ve bu bağlamda İspanyol dış politikasının Avrupalılaştırılmasının siyasi düzlemdeki kazanımlarından birincisi, karar alıcıların dış politika tercihlerinin Avrupa "perdesinin" arkasında bir nevi "anonimleşmesi" ve bu sayede iç politika düzlemindeki kaygılar karşısında belli ölçüde özerkleşme imkânı elde edilmesiydi. Bunun tipik örneklerinden biri, İspanyol kamuoyunun duyarlılığının yüksek olduğu Batı Sahra konusunda yaşanmıştır: 1975'e kadar İspanyol sömürgesi olan Batı Sahra'nın bağımsızlığı İspanyol kamuoyunda yaygın bir destek görmektedir; ne var ki Batı Sahra'nın önemli bir kısmını ilhak etmiş olan Fas, bölgenin kendisine ait olduğunu savunmaktadır. Bir yandan iç kamuoyunun Batı Sahra'nın bağımsızlığına destek verilmesi konusunda oluşturduğu baskılar, diğer yandan Fas ile -zaten genellikle gergin olan- ilişkilerin kötüye gitmemesi yönündeki siyasi ihtiyaçlar, bu konuyu İspanya hükümetlerini zorlayan başlıklar arasında üst

sıralara taşımaktaydı. Bununla birlikte, Avrupa ülkeleri Batı Sahra konusunda bölünmüş durumdaydı ve dolayısıyla AB'nin uzlaşabildiği ortak pozisyonlar sadece BM kapsamındaki diplomatik çabaların desteklenmesinden ibaretti. Bu muğlak duruş, Fas ile ilişkilerini Batı Sahra gibi yoksul ve görece önemsiz bir toprak parçası için tehlikeye atmak istemeyen İspanya hükümetlerine eylemsizlikleri için kamuoyu karşısında bir gerekçe sağlamıştır.[290]

Avrupalı dış politikanın İspanya'ya sağladığı ikinci politik kazanım, ulusal politika önceliklerinin -kimi zaman doğrudan, kimi zaman ise AB düzlemine politika transferi aracılığıyla- Avrupa'nın kolektif politika ağırlığı, prestiji ve imkânlarından faydalanılarak daha etkin biçimde hayata geçirilebilmesidir. Bunun başlıca örnekleri, İspanya liderliğinde Akdeniz ve Latin Amerika bölgelerine yönelik Avrupa girişimleriydi. Sadece Fas ve Cezayir arasındaki siyasi gerginlik ve husumetler arasında bile, her iki ülkeyle birden aynı anda iyi ilişki sürdüremeyip, iki ülke arasında dalgalanan bir politika takip etmek zorunda kalmış bir ülke olarak İspanya,[291] 1995 yılında AB'nin kurumsal kimliği kapsamında pek çok Akdeniz ülkesini Barcelona Konferansı'nda bir araya getirebilmiş ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı mekanizmasını hayata geçirebilmişti. Avrupa Birliği'nin Fas ile imzalamasını sağladığı balıkçılık anlaşmasıyla da İspanya, kendi büyük balıkçılık filosu için Fas sularına belli düzeyde erişim imkânını, yine AB'nin ortak siyasi ağırlığı sayesinde edinebilmiştir.[292] Nitekim, İsrail-Filistin husumeti gibi zorlu bir sorunda İspanya'nın 1991 yılındaki barış konferansına ev sahipliği yapması da,

---

[290] Barbé (2011), **op.cit.,** s.140.
[291] Gillespie (2000), **op.cit.,** s.30-34.
[292] Powell (2009), **op.cit.,** s.530-531.

Avrupalı kimliğinin getirdiği prestijden bağımsız sayılmasa gerektir. Diğer yandan gerek AB'nin Latin Amerika ülkelerindeki barış süreçleri gibi siyasi düzlemlere katkı vermesini sağlayacak girişimlere öncülük etmek, gerekse de AB'nin kalkınma yardımlarında bölge ülkelerinin paylarının artırılmasını sağlamak[293] suretiyle de İspanya, politik gücünü kendi imkânlarının ötesinde bir düzeyde yansıtma imkânı elde etmiştir.

İspanya'nın Avrupa'nın bir parçası hâline gelmesinin ortaya çıkardığı üçüncü kazanım, ülkenin diplomatik itibarının ve oyun kurucu rolünün küresel düzlemde de yükselmiş ve kabul görmüş olmasıydı. Bunun başta gelen örnekleri ise, yine Akdeniz ve Latin Amerika bölgelerine yönelik bölgesel işbirliği ya da bütünleşme projelerinde ve Medeniyetler İttifakı girişiminde İspanya'nın gösterdiği öncülük rolü ile görülebilir. 1990'lı yılların ilk yarısında Akdeniz ve Ortadoğu'da bütünleşmeye varması umulan bir vizyon çerçevesinde oluşturulan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, yalnızca İspanya'nın "Akdenizliliğin" Avrupa içindeki -o dönemdeki- en aktif sesi olmasından değil; aynı zamanda Avrupa-dışı Akdeniz dünyasında, Avrupalılık kimliği ve AB dönem başkanlığının getirdiği prestij sayesinde oyun kuruculuk rolünü taşıyabilmesinden de güç almıştır. Benzer şekilde, 1898'den bu yana İspanyol dış politikasının başlıca önceliklerinden biri olan "bir Hispanik blok kurmak" vizyonunu hayata geçirebilmeye dönük düşük profilli adımların, 1991'den itibaren İberoamerikan Zirveleriyle üst düzey bir siyasi girişim düzeyine yükseltilebilmesi de, İspanya'nın bölgeye artık Avrupalı bir kimlikle dönmüş olmasından bağımsız düşünülemez. Keza Medeniyetler İttifakı girişimi de, her ne

---

[293] Aguirre ve Rey, **op.cit.,** s.202, s. 208.

kadar değişen küresel konjonktür içinde zaman içinde bağlamsızlaşmaya doğru evrilmiş olsa da, ortaya konulduğu dönemde tüm dünyada ses getirmiş ve nihayetinde Birleşmiş Milletler çatısı altına alınacak denli geniş bir ilgiye mazhar olmuş bir projeydi. Küresel hegemon ABD'nin yönetimi üzerinde etkili olan ve "medeniyetler çatışması" kavramını merkeze almış bir dünya algısına karşı, İspanya gibi orta boy bir gücün -söylemsel düzlemde de olsa- bu kadar başarılı olmuş ve ilgi çekmiş bir yaklaşıma önderlik edebilmesinin de, -kendi tarihsel ve kültürel mirasının etkisini de göz ardı etmemek şartıyla- Avrupa'nın ve dolayısıyla gelişmiş ve saygın ülkeler "kulübünün" bir üyesi olarak konuşabilmesi sayesinde mümkün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2. Bürokratik Kazanımlar

İspanya'nın AB üyeliğinin getirdiği bürokratik bazı kazanımlardan da bahsedilebilir ki, bunların başında İspanyol dışişleri bürokrasisinin AT/AB karar alma mekanizmaları çerçevesinde edindikleri -ve hızla adapte oldukları- çoktaraflı ve bu bağlamda konsensüs merkezli diplomasi tecrübesinin geldiği söylenebilir. İspanyol dışişleri bürokrasisi, Franco devrindeki izolasyon karşısında dahi, başta Latin Amerika ve Arap dünyası olmak üzere, üçüncü dünya üzerinden bu izolasyonu kırmak için büyük gayretler sarf etmiş ve sınırlı ölçüde de olsa bunu başarabilmiş bir geleneğe sahiptir. Ülkenin Avrupalı ve Batılı kimliğinin teyit edilmesi sonrasında, AT/AB ve diğer Batılı örgütler çerçevesinde kazandığı çoktaraflı diplomasi tecrübesi, Akdeniz ve Latin Amerika'daki bölgesel işbirliği girişimlerine dair vizyonun daha etkili bir biçimde takip edilmesi imkânını vermiştir; ki Avrupalılaşmış

dış politikanın önceki sayfalarda açıklanan faydalarını somutlaştıran asıl unsurun da bu diplomasi tecrübesi olduğu açıktır.

Bürokratik kazanımlar çerçevesinde bahsolunabilecek başka bir unsur ise, İspanya'nın son asırlardaki siyasi tarihi boyunca, daha ziyade iç politika çerçevesinde veya -mevcut uluslararası hukuk düzleminde artık bir bağlam ifade etmeyen- kolonyal faaliyetler çerçevesinde işlevselleşebilmiş olan silahlı kuvvetlerinin, dış politikada yeniden işlevsel bir araç hâline gelebilmiş olmasıdır. İspanyol silahlı kuvvetleri, 1989'dan bugüne dek Birleşmiş Milletler çatısı altındaki elli barış koruma operasyonunda yaklaşık 150 bin asker ile rol almak suretiyle, İspanyol dış politikasının en önemli "yumuşak güç" unsurlarından biri hâline gelmiştir.[294] Bunun yanı sıra, Birinci Körfez Savaşı'nda Batılı Koalisyon güçlerine, İkinci Körfez Savaşı'nda ABD ve Britanya güçlerine katkı vermek suretiyle, İspanyol silahlı kuvvetleri BM dışındaki bazı askeri operasyonlarda da rol almıştır; ki bu operasyonlardaki İspanyol askeri varlığının İspanya'nın gerek iç, gerekse de dış politikasında önemli kırılmalara neden olduğu önceki bölümlerde izah edilmişti. Her hâlükarda, İspanya'nın Avrupalı ve Batılı kimliğinin, askeri gücünü de uluslararası düzlemde -gerek sert, gerekse de yumuşak- güç unsuru olarak etkin biçimde kullanabilmesinin önünü açtığı söylenebilir.

---

[294] "Peacekeeping Operations", İspanya Dışişleri, Avrupa Birliği ve İşbirliği Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.exteriores.gob.es/Portal/en/PoliticaExteriorCooperacion/NacionesUnidas/Paginas/OperacionesDeMantenimientoDelaPaz.aspx, (Erişim tarihi: 14.04.2019).

B. İspanya'nın Avrupa Birliği'ne Sağladığı Faydalar

İspanya'nın Avrupa bütünleşmesine sağladığı imkân ve potansiyel, ülkenin Avrupa yönündeki ilerlemesine katkı sağlayan önemli bir boyut olması bakımından incelenebilir. Gerçekten de, hayli zorlu geçen müzakereler sonrasında AT'ye üye olabilen İspanya, uzun yıllar boyunca AT/AB fonlarının faydalanıcı ülkelerinden biri olmakla birlikte, daha genel bir çerçevede bakıldığında tek taraflı olarak beslenen bir ülke olarak kalmadığı görülebilir. Avrupa bütünleşmesinin, "*Eurosclerosis*" diye de adlandırılan ve özellikle 1970'li yıllarda yaşadığı, 1980'lerde ise yeni yeni üzerinden atmaya başlamış olduğu durağanlığın aşılmasında yeni üye İspanya'nın kayda değer katkıları olmuştur.

İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın katılımlarını kapsayan "Akdeniz genişlemesi" ülkeleri, o güne dek Avrupa bütünleşmesini oluşturan ülkelerin çoğuna nazaran, hem belirgin ölçüde yoksul, hem de siyasi miraslarında yakın zamanlara kadar devam etmiş otoriter yönetimler yer alan ülkelerdi. Jeostratejik bağlamda da bu ülkelerin dış politika öncelikleri ve güçlü oldukları alanlar, Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinin alışılagelmiş öncelik ve avantajlı noktalarından farklılık göstermekteydi. Özellikle, Akdeniz genişlemesi ülkelerinin gerek siyasi ağırlık, gerek demografik büyüklük, gerekse de sosyal ve ekonomik gelişmişlik bakımından en büyüğü olan İspanya, kendine özgü sorunlarından kaynaklı olarak, AT'ye yeni bir yaklaşım ve bütünleşme vizyonu sağlamıştır.

Bu bağlamda İspanya'nın belki de en basit, ama aynı zamanda temel nitelikteki katkısının, güçlü bir Avrupacılıkla (ayrıca özellikle sosyalistlerin

iktidarları boyunca ulusüstücülükle) yoğrulmuş dış politika vizyonuyla, AT içindeki ulusüstücülük-hükümetlerarasıcılık dengesini ulusüstücülük lehine bozması olduğu söylenebilir. Felipe González'le dostluk ilişkisi bulunan ve aynı zamanda sıkı bir Avrupacı sosyalist olan dönemin İtalyan Başbakanı Bettino Craxi'nin, İspanya'nın katılım müzakerelerinin tamamlanması onuruna Madrid'de düzenlenen törendeki konuşmasında söylediği "Aramıza katılan iradeler ve yeni enerjiler bir çarpan etkisi oluşturacak ve yeni hedeflerimizle yüzleşmek üzere bizi teşvik edecektir" şeklindeki sözleri de bu durumu işaret etmekteydi.[295] Gerçekten de İspanya, özellikle Tek Pazarın tamamlanması ve sonrasında Parasal Birliğin sağlanması konusunda en hevesli üyelerden biri olmuş ve sürecin ilerleyişinin ivme kazanmasında kayda değer bir rol oynamıştır. Keza Avrupa bütünleşmesinin temel ilkelerinden biri olarak dayanışma kavramını merkeze alan ve AT'nin ekonomik anlamda geri kalmış bölgelerinin kalkındırılmasını hedefleyen Yapısal Fonlar'ın hayata geçirilmesinde de İspanya'nın azımsanamaz bir rolü olmuştur. Tek Pazar, Parasal Birlik, Yapısal Fonlar gibi mekanizmalar, her ne kadar dış politika düzleminden ziyade ekonomik boyutlu işbirliği alanlarıyla ilgili ise de, genel olarak Avrupa bütünleşmesinin yaşadığı tıkanmanın önünü açan ve "spill-over" etkisiyle siyasi bütünleşme unsurlarını da gündeme getiren önemli hususlar olmuşlardır. Nitekim siyasi bütünleşme çerçevesinde de İspanya, öncü rol oynayan, kritik ve sembolik bazı politikaları AT/AB gündemine taşıyan veya bunlara güçlü destek sağlayan bir ülke olmuştur.

---

[295] Story, **op.cit.,** s.42.

Avrupa bütünleşmesinde ulus-devletlerin egemenlik devrinin ilk kez ekonomik alanın dışına taşması, adalet ve içişleri alanındaki bazı politikaların Maastricht Antlaşması ile AB hukuku kapsamına alınmasıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda İspanya, AB çerçevesinde bir "adalet ve içişleri sütunu/alanı" oluşturulması fikrinin en büyük destekçilerinden biri durumundaydı. Özellikle terörle mücadelede AB çapında ortak politikalar ve uygulamalar benimsenmesi fikri, özellikle Aznar döneminde İspanya'nın öncelik verdiği konular arasındaydı.

İspanya'nın AB'ye kattığı vizyonun bir diğer önemli parçası da "Avrupa vatandaşlığı" kavramıydı. Sağlam temellere dayanan bir siyasi bütünleşmenin, ancak bireyler-vatandaşlar düzleminde bir ortaklaşma zemininin oluşmasına bağlı olduğu gerçeği göz önüne alındığında, bu kavramın "ontolojik" bir önemi haiz olduğunu teslim etmek gerekecektir. Dolayısıyla İspanya'nın Avrupa vatandaşlığı kavramında simgeleşen Avrupa vizyonunun, bütünleşme sürecine salt işlevsel bir bakış açısının ötesinde, "inşacı" bir zeminde somutlaştığı söylenebilir. Nitekim benzer bir yaklaşımın eseri olarak ortaya konmuş olan Anayasa Antlaşması'nı 2005 yılında halkoylamasıyla kabul eden ilk ülke de yine İspanya olmuştu. Anayasa Antlaşması'nın bazı ülkelerde reddedilmesinden sonra yaşanan belirsizlik hâlinin aşılmasını sağlayan girişimlerde de İspanya yine öncü rol oynayan ülkeler arasındaydı.

Son olarak, İspanya'nın Avrupa Birliği'nin yapısal dönüşümü ve evrimine verdiği dolaylı ve doğrudan katkıların yanı sıra, Birliğin dış politika düzleminde erişim alanını genişleten niteliklerini hatırlatmakta fayda vardır. Öncelikle Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları'nın (ODGP) Maastricht Antlaşması ile AB'nin üçüncü sütunu olarak kurgulanması, dolayısıyla AB kurumsal yapısı içine dercedilmesi

fikrinin bizzat Felipe González tarafından gündeme getirildiği hatırlanmalıdır.[296] Diğer yandan, AB'nin "ekonomik dev" olmasının karşılığında "siyasi cüce" olmaktan öteye geçemediğine dair eleştiriler göz önüne alındığında; AB'nin siyasi düzlemde de küresel bir aktör olma hedefine uygun bir zemin oluşması açısından İspanya'nın tarihsel ve siyasi hinterlandı olan Akdeniz ve Latin Amerika bağlamındaki katkılarının büyük önem arz ettiği söylenebilir.

İspanya'nın Mağrip-Arap dünyası ile Franco devrinden miras bir ilişki ağı bulunmaktaydı; AB üyeliği sonrasında bölge politikasındaki Arap yanlısı pozisyonu daha nötr bir noktaya geçmek üzere terk etmiş olsa da, bu durum bölge ülkeleri üzerindeki güvenilir arabulucu imajını kuvvetlendirme imkânı sağlamıştır. İspanya'nın bu temel üzerinde sağladığı, bir nevi yumuşak güç temelli nüfuzunu Avrupalılaştırmasının, yalnızca İspanya'ya bölgesel hedeflerinde AB üyelerinin kolektif ağırlığını kullanma imkânı kazandırmakla kalmadığı; ayrıca AB'yi - kurumsal düzlemde fiili ağırlığının pek de var olmadığı- bu bölgede yeni bir aktör olarak sahneye çıkarttığı söylenebilir. Sonraki dönemlerde, Akdeniz İçin Birlik ve Komşuluk Politikaları çerçevesinde AB nezdinde Akdeniz'in göreceli ağırlığı azalmış olsa da, İspanya'nın öncülüğüyle oluşturulan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı üzerinden açılım sağlanan bu komşu bölge, AB'nin küresel düzlemde siyasi gücünü yansıtma imkânları açısından bir nevi sınama düzlemi gibidir.

İspanya'nın Latin Amerika bağlamında AB'ye kazandırdığı vizyonun Akdeniz'e nazaran çok daha özgün nitelikte olduğu söylenebilir. Eski kolonyal hinterlandıyla olan ilişkilerinin önemi ve bunun Avrupa dış politikasına katkıları

---

[296] Barbé (1995), **op.cit.,** s.108.

bakımından İspanya'nın yeri, sadece Britanya ve Fransa ile karşılaştırılabilir. İngiliz Milletler Topluluğu (*British Commonwealth*) ya da Uluslararası Frankofoni Örgütü (*Organisation internationale de la Francophonie*) gibi, eski kolonilerin bir araya getirildiği uluslararası örgütler ve etkin siyasi bağlar oluşturmak konusunda oldukça zayıf ve geç kalmış olmasına rağmen İspanya, Latin Amerika ülkeleriyle varlığını sürdüregelmiş güçlü kültürel ve lingüistik bağlar sayesinde bölgede kayda değer bir etkinlik potansiyelini korumuştur. ABD'nin Monroe Doktrini yaklaşımından da bağımsız olmayan bir şekilde, bölgeyle bağları -ve ilgileri- zayıf olan Avrupa ülkeleri açısından İspanya'nın sahip olduğu bu potansiyel, Avrupa ile Latin Amerika arasında daha önce var olmayan yeni bir etkileşim alanı oluşturulmasında kolaylık sağlamıştır. İspanya, Avrupa'da Latin Amerika'yı, Latin Amerika'da ise Avrupa'yı temsil eden çift taraflı bir rol oynamak suretiyle, bu etkileşimin merkezinde yer alan aktör durumundadır. İlerleyen on yıllarda sosyo-ekonomik ağırlığının artacağı görülen ve İspanya'nın Avrupa'ya kapılarını açtığı Latin Amerika; AB'nin gelecekteki küresel güçlerden biri olabilmesi durumunda, -lingüistik, kültürel ve hatta dinsel anlamdaki yakınlık/ "akrabalık" sayesinde- Avrupa'nın görece en rahat ve yakın biçimde bağ kurabileceği bölge olma potansiyelini taşımaktadır.

SONUÇ

Dünyanın ilk "küresel imparatorluk"larından birini kurmuş bir ülke olarak İspanya, yüzyıllar boyunca kendisini dünyanın merkezî ülkelerinden biri olarak görmüştü. Ne var ki özellikle 1898 felaketi sonrasında İspanyollar aslında hiç de kendilerini tahayyül ettikleri noktada olmadıkları gerçeğiyle yüzleştiler; bu yüzden -bu çalışmada da anlatılmaya çalışıldığı üzere- ülkeye saygınlık ve geniş bir etkinlik alanı sağlayabilmek motivasyonunun 20. Yüzyıl boyunca İspanyol dış politikasının merkezindeki unsur olduğu görülür. Emperyal gelenekten kalan miras ve İspanya'nın özgün coğrafi konumunun yarattığı "potansiyel hinterland" ise, bu motivasyon çerçevesinde dış politika aktörlerini, oyun sahalarını -doğal olarak- belirli birkaç eksen üzerinde kurgulamaya yönlendirmiştir. Diğer yandan, dış politikanın yalnızca somut maddi çıkarların en üst düzeyde elde edilmesi gibi teknik bir alan olmadığı, aynı zamanda devletler ve toplumlar açısından ontolojik bir zeminde "ötekiler"le karşılaşma ve kimliksel algılarla şekilenen bir temsiliyet düzlemi olduğu da göze alınmalıdır: Bu çerçevede İspanyolların ve İspanyol siyasi seçkinlerinin kendilerini dünya üzerinde algıladıkları varoluş biçiminin de dış politikanın uzun vadeli belli kaygılar çerçevesinde şekillenmesini beraberinde getirdiği görülmüştür. Hâl böyle olunca, ülkenin çalkantılı siyasi tarihi boyunca gelip geçen farklı rejim ve yönetimlerin her birinin farklı dünya görüşleri ve retorikleri olmasına rağmen, hedefleri ve politik davranışları arasında kayda değer paralellikler ve devamlılıklar görülmüştür.

Bu bağlamda, 20. Yüzyıl İspanyol dış politikasının temel eksenini teşkil eden unsurun, 1898 sonrasında ülkenin siyasi ve entelektüel atmosferine egemen olan izole olmuşluk, dünyadan ve dengelerden kopuk kalmışlık veya kısaca bağlamsızlık endişesi olduğu görülmektedir. Gelenekselleşmiş tarafsızlık eğilimlerinin, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının galipleri karşısında ülkeyi aşağılanmaya ve hasmane tavırlara maruz bıraktığının görülmesi de, İspanya'nın çok uzun zamandır sürdürdüğü bu dış politika kalıbını bir kenara bırakmasını sağlamıştır. Ancak tarihsel süreç içinde, gerek siyasi kültürü ve ekonomik yapısının modern dünyaya uyum sağlamakta yetersiz kalmış olması, gerek sosyoekonomik ve sosyokültürel bağlarının bulunduğu coğrafyaların ağırlıklı olarak uygarlık yarışında geri kalmış veya sömürge/yarı-sömürge ülkeler hâline gelmiş olması sebebiyle, İspanya'nın büyük devletler sahnesine saygın bir aktör olarak dönüş yapma imkânları sınırlıydı. İspanya'nın kimliğini sorguladığı 1898 sonrasındaki dönemde gelişen ve gerek paternalist muhafazakâr lider General Rivera'nın, gerekse de sağ ve sol eğilimli Cumhuriyet siyasi elitlerinin benimsediği Hispanoamerikanist idealizmin somutlaşması tam da bu sebeple mümkün değildi: Ne İspanya'nın, ne de -başta ABD ve Britanya olmak üzere- sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin ticari ilişkilerini domine ettiği Latin Amerika ülkelerinin, aralarındaki ortak lingüistik ve kültürel bağları dış politika düzleminde anlamlı ölçüde işlevsel kılmaya yarayacak siyasi ağırlıkları ya da ekonomik güçleri bulunmuyordu. Avrupa ile sağlıklı ilişkiler kurmaya açık olan Cumhuriyetin yer yer radikalleşme emareleri de gösteren sol ağırlıklı atmosferi ise, hayatta kaldığı birkaç yılda başta Britanya ve Fransa olmak üzere büyük güçlerle sıcak ilişkiler kurabilmesinin önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Nitekim İç

Savaş'ta Avrupalı büyük güçlerin Franco güçleri karşısında Cumhuriyeti yalnız bırakmasının sebebi de bu olmuştur.[297]

Franco rejiminin İkinci Dünya Savaşı sonrasında karşı karşıya kaldığı doğrudan izolasyona rağmen uluslararası düzlemdeki etkinliğini artırmak konusunda seleflerinden daha başarılı olduğu söylenebilir; bunun ise Franco rejiminin kendisinden ziyade İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan uluslararası sistemin yapısı ve Soğuk Savaş dikotomisinin sağladığı manevra alanı sayesinde mümkün olduğu görülür. Alman işgalini doğrudan yaşayan Avrupa ülkeleri açısından Franco'nun Nazi Almanyasıyla olan ikircikli ilişkilerini unutmak kolay olmasa da, SSCB ile sert bir küresel hegemonya yarışına girmiş bulunan ABD açısından Franco'nun keskin anti-komünizmi, günahlarının görmezden gelinmesi için yeterli bir sebepti. ABD'nin bu "affedici" tavrı, Franco İspanyasının başta NATO ve AET olmak üzere Batılı ittifak ve kurumlara dahil olması için yeterli olmasa da, uluslararası düzlemlerdeki hareket kabiliyetinin önündeki engelleri kaldıran dolaylı bir destek sağlamıştı. Franco'nun karşı karşıya olduğu daha ağır izolasyona rağmen, görece daha geniş bir diplomatik etki alanı kazanmasını sağlayan önemli bir unsur ise, Hispanoamerikanist politikanın yanı sıra Arap dünyasının muhafazakâr ve anti-komünist ülkeleriyle kurmayı başardığı yakın ilişkiler olmuştur; ki dünya görüşünün kökünde *Reconquista* ideolojisi yatan tutucu Katolik bir rejim açısından bunun oldukça cesur ve iddialı bir açılım olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.[298]

---

[297] Bu paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.9-18.
[298] Bu paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.25-34.

İspanya'nın uzun ömürlü otoriteryen rejiminin, Franco'nun 1975'teki ölümü sonrasında neredeyse pürüzsüz denebilecek bir sükunet içerisinde tasfiye edilmesi; Kral Juan Carlos başta olmak üzere, İspanyol siyasi seçkinleri ve bürokrasisinin bilgece denebilecek bir yaklaşımla, konsensüsü merkeze alan bir siyaset tarzıyla demokrasiye geçişi yönetmeleri sayesinde mümkün olmuştu. Dünya ve Avrupa imgeleminde İç Savaşın kanlı sahneleri ve Franco rejiminin baskıcılığıyla yer edinmiş olan İspanya'nın, Franco devrinin ekonomik dışa açılma sürecinde olumsuz imajını düzeltmek amacıyla kullandığı meşhur "İspanya farklıdır" sloganını haklı çıkarırcasına gösterdiği bu şaşırtıcı dönüşüm, İspanya'yı Avrupa -ve genel olarak Batı- hükümetlerinde ve kamuoylarında ciddi bir ilgiye mazhar kılmıştır. İspanya, modern tarihinde belki de ilk kez savaş, iç karışıklıklar, katliamlar, baskılar gibi olumsuzluklarla değil, demokratik dönüşümün yönetilmesindeki ustaca hassasiyet sayesinde olumlu bir imaj sergilemiş; ülkenin yüzyıllara yayılan gönüllü veya gönülsüz içe kapanıklık/bağlamsızlık hâlini sona erdiren dış politika hamlelerinin önü böylece açılmıştır. AT ve NATO üyeliklerinin gerçekleşmesi, İspanyol siyasi ve bürokratik seçkinlerince ülkenin tarihsel izolasyonunun nihayet sona erişi ve İspanya'nın "Avrupa'ya dönüşü" olarak yorumlanmıştır.[299]

İspanya'nın artık "normal" ve saygın bir Batılı ülke olarak genel kabul görüyor olması, İspanyol entelijansiyasının hemen hemen yüz yıllık Avrupacı ütopyalarının somutlaşmış hâli gibi görünse de; Soğuk Savaş'ın sona ermeye ve çift kutuplu uluslararası sistemin çözülmeye başlaması, İspanya'nın Avrupa içinde edindiği itibar ve gücün o kadar da kalıcı olmayabileceğini hatırlatan küresel-

---

[299] Bu paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.35-46.

bölgesel dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemi, tıpkı ülkenin AT ve NATO'ya üyeliğinin gerçekleştiği yıllarda olduğu gibi, karizmatik bir lider ve başarılı bir diplomasi oyuncusu olan Felipe González'in yönetiminde geçirmiş olmasının İspanya açısından bir şans olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de González, ABD-Avrupa arasında dış politika uyumsuzluklarının henüz fazlaca su yüzüne çıkmamış olmasının da sağladığı avantajla, Batılı ilişkilerini koruyarak farklı coğrafyalara açılma stratejisini uygulamaya başlamıştır. 1991'de gerçekleştirmeyi başardığı ilk İberoamerikan Zirvesi, kökleri hayli gerilere uzanan "Hispanik Blok" hayallerinin somutlaşabileceği bir zeminin ilk defa ortaya çıkması demekti. 1995'te Avrupa-Akdeniz Ortaklığı girişimine liderlik ederek ise, Franco devrinde Arap ülkeleriyle kurulan ilişkilerin mirasını, daha kapsayıcı bir bölgesel vizyona dönüştürmenin temelini atmış oluyordu. González bu adımları atarken, sosyalist bir siyasetçi olmasına rağmen ABD ile ilişkileri iyi tutmaktan ve Körfez Savaşı'na askeri kuvvetle sembolik bir katılım sağlamaktan da geri kalmıyor; AT/AB içinde ise bütünleşme sürecinin gerek genişleme, gerekse de derinleşme boyutlarına yapıcı katkılar sağlayan ve politika geliştiren ülke rolüyle, Birliğin büyük oyuncularından biri olarak kendini ispat etmek yolunu takip ediyordu. İspanyol diplomatlarının saygın uluslararası pozisyonlarda istihdam edilmeye başlandığı González devrinin, modern İspanyol dış politikasının altın çağı olduğu yorumunda bulunmak aşırı bir iddia olmayacaktır.[300]

González'in dış politika alanındaki parlak başarılarını ekonomik düzlemde yeterince tekrarlayamaması ve iç siyasette yolsuzluk tartışmalarının getirdiği

---

[300] Bu paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.47-60 ve 156-160.

yıpranmayı tamir edememesi, koltuğunu 1996'da merkez sağ rakibi José María Aznar'a devretmesine neden olmuştur. Aznar, Franco sonrası İspanyasının Avrupacı konsensüsüne muhalif bir lider değildi; bilakis İspanyol sağını, üzerindeki Franco tortularını silip atarak yeni bir özgüvenle siyasetin merkezine çeken ve bunu Avrupalı eşdeğerlerinin çoğundan daha Avrupacı bir çizgide gerçekleştiren bir siyasetçiydi. Bununla birlikte, González'i siyaset sahnesinin dışına itebilecek kadar etkili bir siyasi kişilik olan Aznar, İspanya'nın AB içinde Alman-Fransız eksenine olan "sadakatini" fazla bulan bir milliyetçiydi. Batı-içi anlaşmazlıkların kendini göstermeye ve AB'nin Doğu Avrupa'ya açılmaya başladığı 20. Yüzyılın bu son birkaç yılında İspanya, bir yandan yeni sınamalarla yüzleşmeye başlarken, diğer yandan da Britanya ile birlikte AB içinde Atlantikçi bir alternatif eksen oluşturma çabası içine girerek, adeta kendisine yeni ve zorlu bir mücadele cephesi açmıştır. Ancak Aznar'ın AB'nin parasal bütünleşme sürecine ülkesinin en başından dahil olmasını sağlayarak elde ettiği prestij, 11 Eylül 2001 New York terör saldırıları sonrasında ABD'nin saldırgan dış politikasına entegre olmaya varan revizyonist dış politikasının İspanyol kamuoyunun savaş karşıtı karakterini aşmasına yeterli olmamış; cihatçı terörün 2004 Madrid tren bombalamaları ile İspanya'ya ulaşması ise siyasi kariyerinin sonunu getirmiştir.[301]

Aznar'ın ülkesini dış politika zemininde daha etkin bir pozisyona getirme çabaları, arzu ettiği sonucu vermemiştir. Aksine, AB içindeki uyumsuz politikalarının eseri olarak İspanya, Aznar iktidardan ayrıldığında 25 üyeli bir yapıya dönüşmüş durumdaki AB içinde artık göreceli ağırlığı azalmış bir ülke hâline

---

[301] Bu paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.60-71 ve 160-165.

gelmişti. 2004'te iktidara gelen José Luis Rodríguez Zapatero'nun ilk etapta Aznar'ın Atlantikçi politikalarını terk ederek AB içindeki baskın Alman-Fransız eksenine geri dönme eğilimi göstermesi, İspanya'ya AB'de kaybettiği etkinliğini yeniden kazandıracak gibi görünse de, ilerleyen yıllar İspanya'nın Aznar'la başlayan AB içindeki etkinlik kaybının devam ettiği bir süreç teşkil etmiştir. Kuruluşundan beri üye devlet liderlerinin ortak kararların alınması ve politikaların belirlenmesinde başat bir rol oynadığı Avrupa Birliği'nin bu özelliğinin, özellikle 2004'teki büyük genişleme ve 2007'de imzalanan Lizbon Antlaşması sonrasında pekişmiş olması bu anlamda önemli bir husus olarak görülebilir. Nitekim bu husus, başbakanların dış politikanın şekillenişinde büyük rol oynadığı İspanya siyasetinde Zapatero'nun yabancı dil bilmeyen ve dış politikadan ziyade iç politika meselelerine daha fazla ağırlık veren bir profil çizmesi ile birlikte ele alındığında, İspanya'nın 25 (2007'den sonra 27) üyeli bir Birliğin içindeki karmaşık pazarlıklara dayalı güç dengesi süreçlerinden belli ölçüde marjinalleşmesini açıklayabilir. İspanyol dışişleri bürokrasisi, AT/AB üyeliğinin ilk döneminden itibaren çok-taraflı diplomasi yetenekleri açısından rüştünü ispat etmiş ve Avrupacılık geleneği güçlü bir organizasyonel yapıyı haizdi. Ne var ki, gerek -İspanyol bürokrasisince etkinlikle kullanılagelmiş olan- dönem başkanlığı mekanizmasının Lizbon Antlaşması sonrasında kurumsallaşarak ilgili üye devletin etkinliğini sınırlaması, gerekse de Zapatero ile başlayan (ve sonrasında halefi Mariano Rajoy ile de devam edecek olan) düşük profilli temsiliyet sorununun getirdiği handikapların dışişleri bürokrasisince tek başına üstesinden gelinmesi mümkün olmamıştır. Zapatero'nun başbakanlığı ve siyasi kariyeri sona erdiğinde İspanya, AB'nin en büyük beşinci ekonomisi olmasına ve 2008 küresel ekonomik krizinden de etkilenmiş olmasına rağmen, Avro krizini

yönetmekten sorumlu yapılarda hiçbir üst düzey temsilcisi bulunmayan bir ülke konumuna kadar gerilemişti ki; bu durum İspanya'nın içinde bulunduğu dış politika vaziyetinin vahametini göstermek açısından oldukça açıklayıcı bir olaydır. Denilebilir ki, İspanya'nın yüzyıllık kabusu olan izolasyon sendromu/bağlamsızlık kaygıları, bu kez AB içinde fiilen periferileşme şeklinde tezahür ederek, adeta geri dönmüştü.[302]

Bu tez çalışmasında Zapatero sonrası dönem kapsam dışında tutulmuş olmakla birlikte, Mariano Rajoy ve Pedro Sanchez dönemlerinde İspanya'nın AB içindeki marjinalize olmuş pozisyonunda -ekonomik krizin en kötü devrinin geride kalmasının da etkisiyle- göreceli bir iyileşme gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ancak 2008 krizinin orta ve uzun vadeye yayılan sosyal yansımaları olan astronomik işsizlik rakamları, iç siyaset düzlemindeki parçalanmışlık, önce aşırı sol ve yakın zamanda aşırı sağın iç siyaset düzleminde belirgin güçler hâline gelmeleri ve belki de en kritiklerinden biri olarak Katalan ayrılıkçılığının yükselişi gibi olgular sebebiyle, İspanya'nın enerjisini ağırlıkla iç politikaya yöneltmiş bir ülke olmaktan hâlâ kendini tam olarak kurtaramadığı görülmektedir. Brexit gibi AB içi dengeleri derinden sarsan bir sorunun varlığına rağmen İspanya'nın -Cebelitarık meselesinin hâlli de dahil olmak üzere- bu belirsizliği kendi lehine kullanamamış olması; bu bağlamda gerek özelde Birlik içindeki etkinliğini güçlendirebilecek, gerekse de genelde dış politikada kendini merkezi önemde ülkeler sahnesine sürebilecek inisiyatifler kullanmaktan uzak kalması, ülkenin boğuştuğu büyük iç sorunlardan bağımsız olmasa gerektir.

* * *

---

[302] Bu paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.71-85 ve 165-170.

Uzun yüzyıllar boyunca İspanya'nın temel dış politika davranış kalıbı, ülkesinin ve kolonilerinin doğrudan çıkarlarına yönelik tehditlere karşı savunma refleksleri göstermenin ötesinde aktif adımlar atmamak, bir tür "muhteşem yalnızlık" kurgusu çerçevesinde Avrupa'da ve dünyada gerçekleşen olaylara karşı tarafsız -ve hatta kayıtsız- tavır takınmaktı. İspanya, sosyal, ekonomik, kültürel düzlemlerde çevresinden izole bir ülke olmamakla birlikte, ülkeye egemen olan siyasi bakış açısının tutumu bu gönüllü siyasi izolasyonu sürdürmek şeklinde tezahür etmiştir. Bu köklü siyasi dürtü, izolasyonun artık aktif biçimde kaçınılan bir olgu noktasına geldiği 1898 sonrasında dahi, belli bir potansiyel enerji olarak varlığını korumuş; zaman zaman kendini tarafsızlık, Üçüncü Dünyacılık, baskın politik eksenlere ya da söylemlere karşı alternatifleri destekleme/geliştirme gibi formlarla da açığa çıkmıştır. Ancak yine de bu eğilimin tali kaldığı ve uluslararası sistemin "normal" bir parçası olmaya çalışmanın, izolasyon ve bağlamsızlıktan (AT/AB üyeliği sonrasında ise ayrıca Birlik içinde periferileşmekten) kurtulmanın, saygın ve etkili bir güç olarak bölgesel ve küresel sahneye "geri dönmenin" İspanyol dış politikasının asli eksenini teşkil ettiği görülmüştür.[303] Bu asli eksen merkezinde İspanya, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel olarak tarihinin çeşitli veçhelerinden beslenen bazı etkileşim alanlarından bölgesel ve küresel düzlemde nüfuz elde etmeye çalışmıştır.

Söz konusu etkileşim alanlarının başında, bağımsızlığını İspanyol İmparatorluğu'ndan kazanan, İspanyolca ve Katolik mezhebine mensubiyet başta olmak üzere sosyal ve kültürel olarak benzeşen bir coğrafya olan Latin Amerika, ya da İspanya'da adlandırıldığı adıyla Hispanoamerika/İberoamerika gelmektedir. 1898

---

[303] Yukarıdaki cümlelerde özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.86-94.

hezimeti sonrasında, kendi kendine yeterlilik idealinden taviz vermek zorunda kalmaksızın zaaflarını giderebilmeyi uman İspanya'nın, ortaklar ve müttefikler bulmak için gözünü çevirdiği ilk coğrafyanın eski emperyal hinterlandı olan bu bölge olmasını anlamak zor değildir. Bölge ülkelerinin bağımsızlık sonrasında ABD'nin ticari ve siyasi hegemonyasına boyun eğmek durumunda kalması ve bu hegemonya karşısında "Anglosakson ırkına karşı Latin ırkı" dayanışması temelinde bir ortaklık kurulması fikrinin kendini göstermesine rağmen, başta İspanya olmak üzere, Hispanofon dünyanın hiçbir ülkesinin Hispanik bir bloklaşmaya öncülük edebilecek siyasi ya da ekonomik bir altyapısı bulunmuyordu ve bu durum uzun bir süre daha devam edecekti. Ancak yine de Latin Amerika ülkeleri ile ilişkiler, İspanya dış politikasının başat unsuru olmaya devam edegelmiştir.[304]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İspanya'nın karşısına yeni potansiyel etkileşim alanları serilmiştir. Bunlardan biri, coğrafi olarak bir parçası olduğu ve yeni yeni bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Mağrip ve (özellikle güney) Akdeniz coğrafyasıydı. Kurucu Katolik ideolojisinin özellikle 16. Yüzyılda bir tahakküm ilişkisi çerçevesinde erişmeye çalıştığı ancak başarılı olamadığı, sonrasında ise hemen hemen tamamen kopuk kaldığı bu coğrafya, İspanya'nın Soğuk Savaş dönemindeki diplomatik izolasyonunu kırmasında önemli rol oynamıştır. 1970'ların sonrasından itibaren Akdeniz havzasını kapsayan bütüncül bir diplomatik örgütlenme fikrini benimsemesine rağmen, İspanya'nın bu vizyonunu hayata geçirmesi de yine sahip olduğu imkânların kısıtlılığı sebebiyle akim kalmıştır.[305]

---

[304] Bu paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.116-129.
[305] Bu paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.105-115.

Soğuk Savaş devrinin İspanya dış politika zeminine getirdiği asıl büyük yenilik, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte süper güç pozisyonuna erişen ABD'nin Batı dünyasında kurduğu -özellikle NATO merkezli- hegemonyaydı. Franco rejimi, karşı karşıya kaldığı izolasyonu, ancak keskin anti-komünist duruşunun ABD tarafından Soğuk Savaş sürecinde araçsallaştırılması sayesinde aşabilmiş olduğundan, oldukça eşitsiz şartlarda sürmesine rağmen ABD ile ilişkilerine büyük önem vermiştir. Bu ilişki demokrasiye geçiş sürecinde -ve sonrasında- İspanyol kamuoyundaki ABD/NATO karşıtlığını beslemiş olmakla birlikte, Avrupa'ya entegre olmanın NATO üyeliğini -resmen olmasa da- fiilen gerektirdiğinin görülmesi, bu olumsuz duyguların arka plana gerilemesine vesile olmuştur. Üstelik ABD ile eşitsizlik temelinde yürüyen ilişkiler de bu süreçte daha dengeli bir zemine taşınabilmiştir.

González döneminde Batı içinde süregelen uyum çerçevesinde yapıcı ve dengeli bir ABD/NATO politikası seyredilmiş; ancak ABD ile Avrupa arasındaki fikir ayrılıklarının arttığı bir dönemde Aznar'ın aşırı denebilecek derecede Atlantikçi/ABD taraftarı bir politika seyretmesiyle bozulan bu denge, Zapatero'nun yer yer popülizmle de şekillenen politikaları sebebiyle yeniden aynı ölçüde kurulamamıştır. Burada vurgulanması gereken hususun, Batı içi uyumun -özellikle de ABD'nin dönem dönem artan saldırgan politikaları sebebiyle- bozulduğu yıllarda, Avrupa-Atlantik ikileminin İspanyol dış politikasının başlıca sorunlarından biri hâline gelmesi olduğu söylenebilir. Avrupa'nın kendi içinde askeri işbirliği boyutunun zayıf olmasının getirdiği handikaplar sebebiyle, Avrupa'nın ve dolayısıyla İspanya'nın dış politikalarındaki hareket kabiliyeti böyle dönemlerde zayıflamaktadır. Aznar'ın istisna sayılacak bir tutumla Atlantikçiliğe sapması ve söz konusu hareket kabiliyeti sorununu böyle aşmaya çalışması ise İspanya'nın Avrupa

içindeki etkinliğini zayıflatan bir unsur olmuş ve bir nevi ters tepmiştir. Belki de tam bu yüzden, AT/AB'nin ABD karşısında daha eşit bir Batı-içi ortak olmasını temin etmek bu ikilemi çözmenin en önemli unsurlarından biri olarak görülmüş; dolayısıyla İspanya, Avrupa'nın askeri boyutlu işbirliği mekanizmaları geliştirmesinin de başından beri destekleyicisi olmuştur.[306]

İspanya'nın gerek Latin Amerika ve Akdeniz'de yönlendirici ve lider ülke olma, gerekse de ABD ile ilişkilerinde bağımsız ve eşit bir ortak olma hedefleri, ülkenin siyasi, ekonomik ve askeri bağlamda orta boy bir güç olması bakımından tek başına yürütebileceği politikalar değildi. Nitekim 20. Yüzyılın son çeyreğine kadar, İspanya'nın bu çerçevede sürdürdüğü politikaların hiçbirinden tatmin edici sonuçlar alamadığı görülmüştür: ABD ile ilişkiler güç asimetrisi ile tek taraflı bağımlılık çerçevesini aşamamıştır. Akdeniz'de, yakın komşu Fas ile bitmeyen gerginliğin ötesinde, diğer Mağrip-Arap ülkeleriyle kurulan soyut dostluk ilişkileri ekonomik faydaya bile kanalize edilememiştir. Latin Amerika'ya verilen ağırlık ise gerek temsiliyet, gerekse de içerik itibarıyla düşük profilli bir işbirliği örgütü kurmanın ötesine geçememiştir. Franco rejimi tam da bu çıkmazın farkında olarak, tutucu ideolojisine rağmen geleneksel yalnızlık-tarafsızlık temelli dış politika tarzını terk etmiş; hatta gelenekselciliğin Avrupa yaklaşımını da yeniden yorumlayarak, bir tür Franco Avrupacılığı yaratmıştır. Franco Avrupacılığının İspanya'yı Avrupa çatısı altına sokmakta pek bir varlık gösteremediği doğru olsa da, demokrasiye geçiş sürecindeki en temel konsensüs başlıklarından biri olarak Avrupacılık fikrinin

---

[306] Son iki paragrafta özetlenen hususlar için Bkz. **supra.,** s.95-104.

-geleneksel olarak Avrupa'ya mesafeli olan- sağ siyasette kök tutması açısından önemli rol oynadığı söylenebilir.[307]

İspanya'nın AT'ye üyelik süreci, daha tamamlanmadan önce bile İspanyol dış politikasına ciddi bir alan açmış; tabir yerindeyse Avrupalı ülkelerce ciddiye alınan bir ülke imajını kazanan İspanya Latin Amerika'daki çatışmalarda arabuluculuk mekanizmalarında rol alabilecek bir saygınlık elde etmiştir. Avrupalılık kimliğinin İspanya'ya kazandırdığı itibar, on yıllardır İspanyol siyasetinin hayalini kurduğu Hispanik dayanışmaya dair nihayet bir mekanizma kurulmasını sağlamış; İberoamerikan Zirvelerinin kurumsallaştırılmasına olanak tanımıştır. Genele bakıldığında da, Avrupalılık kimliğinin yalnızca Latin Amerika'da değil, bütün uluslararası platformlarda İspanya'nın profilini yükselten bir unsur olduğu görülür.

Üyelik sonrasında ise İspanya AB içindeki siyasi işbirliği mekanizması çerçevesinde, daha önce sahip olmadığı bir imkâna kavuşmuş; Avrupa ülkelerinin dış politikalarını çeşitli pazarlıklar ve diğer ikna kanalları üzerinden kendi çıkar alanlarına yönlendirebildiği ("politika transferi") çok taraflı bir diplomasi zemini elde etmiştir. İspanyol dış politikasının da ortalama Avrupalı dış politika tutumlarına yakınsatılmasının da ("politika yakınsaması") ayrılmaz bir parçası olduğu bu zeminin, İspanya açısından en verimli olduğu bölge Akdeniz olmuştur. Başta Fransa olmak üzere, diğer AT/AB ülkelerinin vizyonlarına da uygun gelen bir sürece öncülük etmek suretiyle İspanya, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı adlı bir işbirliği mekanizmasını hayata geçirerek 1970'lerden bu yana savunduğu Akdeniz temelli örgütlenme fikrini bir ölçüde hayata geçirebilme imkânını elde etmiştir. Her ne kadar

---

[307] Franco Avrupacılığı için için Bkz. **supra.,** s.134-138.

González'in bu iddialı projesinin bölge ülkeleri arasındaki kolay kolay aşılamayan çıkar çatışmaları ve anlaşmazlıklar sebebiyle kısır kaldığı görülse de; İspanya'nın AT/AB içinde etkili bir politika takip ederek, tek başına yapacağı bir girişimde elde edemeyeceği böyle prestijli bir projeyi AB kurumsal yapısı üzerinden hayata geçirebilmesi dahi, Avrupa'nın bir parçası olmanın İspanya'ya sağladığı büyük potansiyeli ve imkânları işaret etmesi bakımından önemlidir.[308]

* * *

Orta ve Doğu Avrupa uzmanı tarihçi Timothy D. Snyder, Brexit tartışmaları kapsamında "Britanya'nın bir ulus devlet olarak egemenliğini Brüksel'den geri alması" yönündeki Brexitçi söylemi eleştiren bir görüş yazısında, ulus devletlerin İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımından ders alarak bir barış projesi olarak Avrupa bütünleşmesini başlattığı argümanını reddeder. Ona göre Avrupa bütünleşmesini mümkün kılan temel unsur, İkinci Dünya Savaşı sonrasında artık ayakta kalamayan Avrupa imparatorluklarının, emperyal kayıplarını Avrupa bütünleşmesiyle telafi etmek istemeleridir. Dolayısıyla Avrupa bütünleşmesi, ulus devletlerin bilgeliğine işaret eden bir proje değil, Avrupalı emperyal güçlerin dekolonize bir dünyada kendilerini bulmalarını ve gerçekliğe yumuşak iniş yapmalarını sağlayan bir araçtır.[309]

Snyder'ın bu argümanı İspanya'nın 20. Yüzyıl dış politikasını açıklamak için uyarlanabilir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Amerika kıtasındaki imparatorluğundan büyük ölçüde çekilmek zorunda kalan İspanya'nın Avrupa

---

[308] İspanya dış politikasının Avrupalılaşma süreci için Bkz. **supra.,** 149-156.
[309] Timothy Snyder, "Europe's dangerous creation myth", **Politico,** https://www.politico.eu/article/europe-creation-project-myth-history-nation-state, 01.05.2019, (Erişim tarihi: 17.05.2019).

emperyalizminin düşen ilk kalesi olduğu söylenebilir. Kreol uluslara karşı aldığı yenilgiyi hazmetmesi onyıllar alan İspanya'ya artık gerçek bir imparatorluk olmadığını acı verici biçimde hatırlatan ise 1898'de İspanya'yı hemen hemen tamamen İber yarımadasındaki topraklarından ibaret kılan ABD olmuştur. Ne var ki, 19. Yüzyıl sonundaki İspanya, 1940'ların Batı Avrupa ülkeleri kadar şanslı değildi; yüzyıllarca içedönük bir imparatorluk olarak yaşamış olan İspanya'nın bu yeni gerçeklik karşısında yaşadığı travmayı yumuşatacak ve ulusal "hikâyesine" yeni bir başlangıçla devam etmesini sağlayabilecek uluslararası bağları yoktu. İspanya'ya 20. Yüzyıl boyunca egemen olan farklı hükümetlerin hepsinin temel çabasının, tarihin -ulusal mottosu "*plus ultra*" ("daha ötesi")[310] olan- ülkeyi sıkıştırdığı dar uluslararası konjonktürü aşmak olması bu anlamda dikkate değerdir. İspanya'nın özellikle Latin Amerika'yla, ama ayrıca başka Batı-dışı ya da Üçüncü Dünya ülkeleriyle bağlar kurarak aşmaya çalıştığı bu tarihsel sıkışmışlığın tam manasıyla geride bırakılmasının ancak AT'ye katılım sonrasında mümkün olduğu görülür. Tabirler yerindeyse, yüzyıllar boyunca gözünü okyanuslar ötesine dikmiş ve yanı başındaki Avrupa'dan kopuk bir noktaya gelmiş olan İspanya, kırılan dev aynasında bulanıklaşan kendi öz görüntüsünü, ancak AT'ye dahil olmak suretiyle, Avrupa'ya geri dönerek bulmuştur. Dolayısıyla tez çalışmamın ulaştığı temel sonuçlardan birisi, AT/AB üyeliğinin İspanya'nın 19. Yüzyılda başlayan post-emperyal travmasının bir nevi gecikmeli tedavisi olduğudur.

---

[310] V. Carlos'un benimsediği, sonradan İspanya'nın ulusal mottosu hâline gelen bu slogan, hem Cebelitarık'ın ötesinde dünyanın sona erdiğine dair antik inanca ("*non plus ultra*"-"Daha ötesi yok") nazire, hem de İspanya'nın okyanuslar ötesindeki varlığına atıf olarak görülmektedir.

İspanya'nın AT'ye katılım sonrasındaki dış politikası incelendiğinde göze çarpan ilk şey ülkenin Avrupa içindeki etkinliği ile genel dış politika başarısı arasındaki paralelliktir. İspanya'nın, González dönemindeki gibi, Avrupa'nın ortak politikalarıyla uyumlu kaldığı sürece, başka bölgelerdeki diplomatik potansiyelini gerçekleştirmek konusunda elinin daha güçlü olduğu; Aznar ve Zapatero dönemlerinde olduğu gibi Avrupalı kimliğini ikinci plana attığında ise, hem Birlik içinde, hem de diğer ana dış politika alanlarındaki etkinliğinin zayıfladığı görülmektedir. Gerçekten de, kalabalık nüfuslara, çeşitli ve zengin doğal kaynaklara sahip olarak (veya kontrol ederek) küresel güç projeksiyonları yapabilen büyük güçlerin egemen olduğu uluslararası düzlemde, İspanya gibi orta boy güçlerin varlık gösterebilmesinin yolunun, ancak Avrupa Birliği gibi bölgesel işbirliği ve dayanışma mekanizmaları çerçevesinde politika takip etmekten geçtiği söylenebilir. Elbette burada hükümetlerarası nitelikteki klasik uluslararası örgütler ile egemenlik devri içeren ulusüstü bir örgütlenme olan Avrupa Birliği arasındaki farkı da hatırdan çıkarmamak gerekmektedir. Dış politika alanı her ne kadar AB'nin daha ziyade hükümetlerarası işbirliği merkezinde faaliyet gösterdiği bir alan olsa da, ortak temsil makamları ve dış ilişkiler servisini kuran Lizbon Antlaşması öncesinde de sonrasında da, AB üye devletlerinin birbirleriyle uyumlu dış politika seyretmesi yönündeki ilke - her zaman somutlaşamasa da- baki olmuştur. Bu durum İspanya'ya, liderler ya da bürokrasi düzleminde etkili bir diplomasi yürütebilmek şartıyla, kendi ulusal çıkarlarını diğer Avrupalı ortaklarına benimsetmek ve böylece uluslararası düzlemde daha güçlü bir biçimde savunmak imkânını yaratmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisinin üyesi olduğu AB'nin ortak dış politika yaklaşımlarını şekillendirme imkânı, İspanya'ya küresel politikalara

doğrudan ya da dolaylı yollardan etki etmesine kapı açan bir husustur. Aynı şekilde, gerek Latin Amerika'da, gerekse de Akdeniz'de elde ettiği bölgesel diplomatik başarıların da, hem İspanya'nın AB üyeliğinin sağladığı siyasi ağırlığın, hem de Almanya, Fransa, Britanya gibi etkili AB üye devletlerini bu bölgelere yönelik ortak politika benimsemenin faydasına ikna etme imkânının bir sonucu olduğu görülebilir. Keza, Batı dünyasının hegemonu olan ABD karşısında İspanya'nın uzun süre maruz kaldığı eşitsiz ve asimetrik ilişkinin de, AT/AB üyesi olmak sayesinde iyileştiği ve böylece İspanyol ulusal onurunu yaralayan bu dış politika unsurunun önemli ölçüde ortadan kalktığı söylenebilir. Tez çalışmamın bu çerçevede işaret ettiği sonuç, Avrupa Birliği'nin nev-i şahsına münhasır yapısıyla sağladığı dış politika araçlarının, İspanya'nın dış politika düzleminde tek başına sahip olduğu etki gücünden ve diplomatik imkânlarından daha fazlasına sahipmişçesine güç projeksiyonu yapabilmesini sağladığı; dolayısıyla AB'nin İspanya dış politikasında bir nevi "büyüteç etkisi" yaptığıdır.

İspanya Franco sonrasında tarihinde yeni bir sayfa açmanın heyecanını yaşamış; uluslararası konjonktürün de uygun olması sayesinde İspanya'nın Avrupa'ya dönüşü Batı dünyasında ilgiyle takip edilmiş ve desteklenmiştir. Batı-içi uyum günlerinin ve Soğuk Savaş'ın, İspanya'nın AT üyeliğinden kısa süre sonra, yerini yeni ve belirsizliklerle dolu bir uluslararası düzleme bırakmış olması, İspanya'nın Avrupacılık coşkusunun erken sönümlenmesine neden olarak ulusal çıkar merkezli dış politika anlayışını hızla İspanyol siyasetinin odağına getirmiştir. Dolayısıyla İspanya'nın önceliği AT/AB içinde uyumu aramaktan öte, ulusal çıkarlarını korumak ve etkinliğini artırmak hedeflerini de içermeye başlamış; hatta bu sebeple bir süre sonra -özellikle Alman-Fransız ekseni karşısında- uyumsuz

politikalar da göze alınmaya başlamıştır. 1980'lerdeki coşkulu İspanyol Avrupacılığının, yerini kısa zamanda ulusal çıkar arayışına ve bu çerçevede daha dengeli bir Avrupa dayanışması fikrine terk etmiş olması, aslında bir bakıma İspanya'nın Avrupalılığını ispat endişesinin ne kadar kolaylıkla ortadan kalktığının ve Avrupalılık kimliğini siyaseten ne kadar kolaylıkla benimseyerek içselleştirdiğinin göstergesidir. Dolayısıyla tez çalışmamın vardığı bir diğer sonuç, İspanya'nın 1980'li yıllardaki salt Avrupa odaklı dış politika yaklaşımını terk etmesinin ve 1990'lı yılların ortalarından itibaren daha bağımsız (ya da bakış açısına göre uyumsuz) dış politika tercihlerine yönelebilen bir özgüven hissetmesinin, ülkenin dış politikasının başarılı biçimde Avrupalılaştığının kanıtı olduğudur. Aznar ve Zapatero dönemleri sonrasında Avrupa içindeki etkinlik kaybı ve 2008 ekonomik krizinin doğurduğu sorunların, toplumsal bilinçaltındaki bağlamsızlık kaygılarını tekrar gün yüzüne çıkardığı söylenebilirse de, bunun dönemsel bir karamsarlıktan daha fazla bir anlam taşıdığını söylemek mümkün görünmemektedir. Denilebilir ki, İspanyol dış politikasının baskın ya da ortak Avrupa dış politikasından gösterdiği sapmalar dahi, bu politik tercihlerin yerindeliği veya başarısından bağımsız olarak, İspanya'nın Avrupalı kimliğinin bir göstergesi olmuştur.

KAYNAKÇA

Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, "The Spanish Constitution", https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf, (Erişim tarihi: 14.11.2018).

Aguirre, Mariano ve Rey, Francisco, "Development Cooperation and Humanitarian Action in Spanish Foreign Policy", **Development Cooperation and Humanitarian Action in Spanish Foreign Policy** (ed. Richard Gillespie ve Richard Youngs), Routledge, Londra, 2001.

Barbé, Esther, "European Political Cooperation: The Upgrading of Spanish Foreign Policy", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995, ss.103-118.

Barbé, Esther, "South European Euro-Watch: The Spanish Presidency of the European Union 2002", **South European Society and Politics,** Cilt: 7 Sayı:1, 2002.

Barbé, Esther, "Spain and Europe: Mutual Reinforcement In Foreign Policy", **National and European Foreign Policies: Towards Europeanization** (Ed. Reuben Wong ve Christopher Hill), Routledge, 2011.

Barbé, Esther, "Spain: The Uses of Foreign Policy Cooperation", **Actors in Europe's Foreign Policy** (Ed. Christopher Hill), Routledge, Londra, 1996.

Benabdallah, Karima, "The Position of the European Union on the Western Sahara Conflict", **Journal of Contemporary European Studies,** Cilt:17 Sayı:3, 2009.

Boletín Oficial de Estado, “Ley 23/1998, de 7 de julio, de Cooperación Internacional para el Desarrollo”, http://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1998-16303, (Erişim tarihi: 02.07.2018).

Botti, Alfonso, “From Opposition to Government: The Popular Party of Mariano Rajoy”, **Politics and Society in Contemporary Spain: From Zapatero to Rajoy,** Ed. Bonnie N. Field ve Alfonso Botti, Palgrave MacMillan, New York, 2013.

Carr, Raymond, **Spain: 1808-1975,** Oxford University Press, 2. Baskı, New York, 1999.

Centro de Investigaciones Sociológicas, **Revista Española de la Opinión Pública,** No.9 Temmuz-Eylül 1967, s.202.

Closa, Carlos, “Much Ado about Little: Continuity and Change in the European Union Policy of the Spanish Socialist Government (2004–8)”, **South European Society and Politics,** Cilt:14 Sayı:4, 2009, ss.503-518.

Corrales Morales, David, “Latins against Anglo-Saxons: Spanish cultural magazines as a channel for transatlantic debates about race (1898–1914)”, **Journal of Transatlantic Studies,** Cilt: 15 Sayı: 3, 2017, ss.273-283.

Elcano Royal Institute, “The 2015 Spanish General Election: Political Parties’ International Priorities”, Madrid, Aralık 2015.

Escudero, Maria A., “Hispanist Democratic Thought versus Hispanist Thought of the Franco Era: A Comparative Analysis”, **Bridging the Atlantic: Toward a Reassessment of Iberian and Latin American Cultural Ties** (ed. Marina Perez de Mendiola), State University of New York Press, Albany, 1996.

EuroMeSCo, "'Bringing the EU forward in 2018,' the 4th Summit of the Southern European Union Countries takes place in Rome", https://www.euromesco.net/news/bringing-the-eu-forward-in-2018-the-4th-summit-of-the-southern-european-union-countries-takes-place-in-rome/, 10 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 13.11.2018)

Field, Bonnie N. & Botti, Alfonso, "Introduction: Political Change in Spain, from Zapatero to Rajoy", **Politics and Society in Contemporary Spain: From Zapatero to Rajoy,** Ed. Bonnie N. Field ve Alfonso Botti, Palgrave MacMillan, New York, 2013.

Gillespie, Richard, "Adapting to French 'Leadership'? Spain's Role in the Union for the Mediterranean", **Mediterranean Politics,** Cilt: 16 Sayı:01, 2011.

Gillespie, Richard, **Spain and the Mediterranean: Developing a European Policy Towards the South,** Palgrave Macmillan, 2000.

Grant, Charles, "Will Spain Remain a Small Country?", Center for European Reform, http://www.cer.eu/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/bn_spain_may09-1124.pdf , Mayıs 2009, (Erişim tarihi: 07.11.2017).

Grossmann, Johannes, "'Baroque Spain' As Metaphor: Hispanidad, Europeanism and Cold War Anti-Communism in Francoist Spain", **Bulletin of Spanish Studies**, Cilt:91 Sayı:5, 2014, s.755-771.

Grugel, Jean, "Spain and Latin America", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995, ss.137-153.

Heywood, Paul, **The Government and Politics of Spain,** Macmillan, New York, 1995.

İspanya Dışişleri, Avrupa Birliği ve İşbirliği Bakanlığı, "History of the Ministry", http://www.exteriores.gob.es/Portal/en/Ministerio/Historia/Paginas/HistoriaDelMinisterio.aspx, (Erişim tarihi: 10.03.2019).

İspanya Dışişleri, Avrupa Birliği ve İşbirliği Bakanlığı, "Peacekeeping Operations", http://www.exteriores.gob.es/Portal/en/PoliticaExteriorCooperacion/NacionesUnidas/Paginas/OperacionesDeMantenimientoDelaPaz.aspx, (Erişim tarihi: 14.04.2019).

Jones, Nathan, "The importance of the pre September 11 period in explaining Aznar and Blair's adoption of a pro-US foreign policy", **International Journal of Iberian Studies,** Cilt: 30 Sayı 1, 2017.

Kaufmann, Laurie, "Spain Is Not Uganda. Say What?", **Forbes**, 13.06.2012, https://www.forbes.com/sites/lauriekauffman/2012/06/13/spain-is-not-uganda-say-what/#304e59994d43, (Erişim tarihi: 19.05.2019)

Llamazares, Iván, "The Popular Party and European Integration: Reelaborating the European Programme of Spanish Conservatism", **South European Society and Politics,** Cilt: 10 Sayı:2, 2005, ss.315-332.

MacLennan, Julio Crespo, **Spain and the Process of European Integration: 1957-1985,** Palgrave MacMillan,Wiltshire, 2000.

Magone, José M., **Contemporary Spanish Politics,** Routledge, 2008.

Mejía, Aurora, "Spain's contribution to Euro-Atlantic security", Real Instituto Elcano, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari60-2017-mejia-spain-contribution-euro-atlantic-security, 20.07.2017, (Erişim tarihi: 14.11.2017).

Molina, Ignacio, "After Bottoming Out: A New European Policy for Spain", Real Instituto Elcano, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/web/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/spanishforeignpolicy/ari8-2013-molina-politica-europea-spain, 29.04.2013 (Erişim tarihi: 07.11.2017).

Molina, Ignacio, **The 2010 Spanish EU Presidency: Trying To Innovate Europe In Troubled Times,** Swedish Institute for European Policy Studies, Stockholm, Mayıs 2010.

Moreno Juste, Antonio & Blanco Sío-López, Cristina, "Spain and the European integration process, 1945–2010", **Virtual Centre for Knowledge about Europe (CVCE),** https://www.cvce.eu/en/obj/spain_and_the_european_integration_process-en-bf91b328-fbed-4a65-9a3b-eadc21a7e831.html, 08.07.2016, (Erişim tarihi: 20.01.2019).

Official Journal of the European Communities, "Interregional Framework Cooperation Agreement Between the European Community and its Member States, of the one part, and the Southern Common Market and its Party States, of the other part", L 112 Vol.42, 29.04.1999, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b2ccefa7-b032-4eb6-98ff-69f3466ad6f3.0006.02/DOC_2&format=PDF, (Erişim tarihi: 26.11.2018).

Official Journal of the European Union, "Declaration by the Kingdom of Spain on Latin America", L 302 Vol.28, 15.11.1985, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1985.302.01.0466.01.ENG&toc=OJ:L:1985:302:TOC#L_1985302EN.01049501 , (Erişim tarihi: 07.04.2018).

Official Journal of the European Union, "Joint declaration of intent on the development and intensification of relations with the countries of Latin America", L 302 Vol.28, 15.11.1985, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1985.302.01.0466.01.ENG&toc=OJ:L:1985:302:TOC#L_1985302EN.01047901 , (Erişim tarihi: 07.04.2018).

Piedrafita Tremosa, Sonia, "The EU Eastern enlargement: Policy choices of the Spanish government", **European Integration Online Papers** (Cilt 9 No.3), http://eiop.or.at/eiop/texte/2005-003.htm, 2005, (Erişim tarihi: 04.12.2017).

Powell, Charles T., "Spain's External Relations: 1898 – 1975", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995.

Powell, Charles, "A Second Transition or More of the Same? Spanish Foreign Policy Under Zapatero", **South European Society and Politics**, Cilt: 14 Sayı:4, 2009.

Powell, Charles, "Spanish Membership of the European Union Revisited", **South European Society and Politics,** Cilt: 8 Sayı:1-2, 2003.

Rodrigo, Fernando, "Western Alignment: Spain's Security Policy", **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995, ss.49-65.

Romero, Francisco, “Spain and the First World War”, **Spain and the Great Powers in the Twentieth Century** (ed. Sebastian Balfour ve Paul Preston), Routledge, Londra, 1999.

Roy, Joaquín, “Spain: Foreign Relations and Policy”, **The Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series,** Miami-Florida European Union Center of Excellence, Özel Sayı: 2, Ağustos 2012.

Royo, Sebastián ve Manuel, Paul Christopher, “Some Lessons from the Fifteenth Anniversary of the Accession of Portugal and Spain to the European Union”, **South European Society and Politics,** Cilt: 8 Sayı:1-2, 2003.

Snyder, Timothy, “Europe’s dangerous creation myth”, **Politico,** https://www.politico.eu/article/europe-creation-project-myth-history-nation-state, 01.05.2019, (Erişim tarihi: 17.05.2019).

Story, Jonathan, “Spain’s External Relations Redefined: 1975–89”, **Democratic Spain: Reshaping External Relations In a Changing World** (ed.Richard Gillespie, Fernando Rodrigo ve Jonathan Story), Routledge, 1995.

Torreblanca, Jose I., “Ideas, preferences and institutions: Explaining the Europeanization of Spanish Foreign Policy”, **ARENA Working Papers WP 01/26,** http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-working-papers/2001-2010/2001/wp01_26.htm, 2001, (Erişim: 28.11.2017).

Viñas, Angel, “Breaking the Shackles from the Past: Spanish Foreign Policy From Franco to Felipe González”, **Spain and the Great Powers in the Twentieth Century** (ed. Sebastian Balfour ve Paul Preston), Routledge, Londra, 1999.

Wiarda, Howard J. & MacLeish Mott, Margaret, **Catholic Roots and Democratic Flowers : Political Systems in Spain and Portugal,** Praeger, Westport, 2001.

Wiarda, Howard J., **Iberia and Latin America: New Democracies, New Policies, New Models,** Rowman & Littlefield, Lanham, 1996.

ÖZET

İspanya'nın 20. Yüzyıl boyunca dış politika düzlemindeki en büyük çabası, yüzyıllar süren siyasi ve zihni içedönüklüğün sonucu olarak kendisini içinde bulduğu bağlamsızlık ve izolasyondan kurtulmak ve uluslararası sahnede saygın bir oyuncu olarak yerini almak olmuştur. Bu çaba kapsamında, bir yandan Latin Amerika ve Akdeniz havzasında nüfuzunu genişletmeye ve bölge ülkeleriyle işbirliği mekanizmaları kurmaya çalışırken, diğer yandan Batı dünyası içindeki güç merkezleri arasındaki rekabet ve uyuşmazlıklarda dengeli bir noktada kalmanın çabasını vermiştir. Ancak 20. Yüzyıl İspanyol dış politikasının asıl büyük problemi, İspanya'nın Avrupalılık çatısı altına kabulünü sağlamak olmuştur. Bu çerçevede gerek Franco rejimi, gerekse de demokratik hükümetler, farklı dünya görüşleri ve yaklaşımlar çerçevesinde de olsa Avrupa bütünleşmesinde yer almanın ve onu ulusal çıkarlar çerçevesinde dönüştürmenin gayretini göstermişlerdir. İspanya'nın AB üyeliği ve bu bağlamda dış politikasının Avrupalılaşması sürecinde çeşitli inişli çıkışlı dönemler yaşansa da, her iki taraf açısından da kârlı bir etkileşim meydana gelmiştir. Avrupa, İspanya'nın geniş jeopolitik hinterlandına erişme kolaylığı edinirken, İspanya da bağlamsızlık ve izolasyon endişelerinden önemli ölçüde kurtulmuş ve Batı dünyası içinde "normal" bir ülke olarak kendini kabul ettirmiştir.

ABSTRACT

Main foreign policy challenge of Spain in 20th Century was recovering from irrelevancy and isolation, which was the result of centuries-old political and mental introversion, as well as claiming the position of a reputable actor on international platforms. In this context, while trying to expand influence and forge cooperation mechanisms in Latin America and the Mediterranean basin, Spain also struggled to stay in a balanced point among competition and disputes between Western powers. However, the essential problem for Spanish foreign policy in the 20th Century was to ensure its European identity to be acknowledged. Both Franco regime and democratic governments, even though from different world views and attitudes, all strived to be included in European integration process and to transform it in the context of Spanish national interests. Although there were periods of ups and downs during EU membership of Spain and Europeanization of its foreign policy, a rewarding interaction occured between two sides. Europe gained the means of easily reaching the wide-ranging geopolitical hinterland of Spain, while Spain relieved of its anxiety about irrelevancy and isolation, as well as establishing itself a “normal” country in the Western world.